

ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสารูป
**AN ANALYTICAL STUDY OF MONKS ACCORDING TO THE
LAWFUL FOR A MONK PRINCIPLE (SAMANASARUPPA)**

พระมหาอาริสร ศาสนชโย (ทองประसार)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๖

ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสา रूप

พระมหาอาริศร สาสนชโย (ทองประसार)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

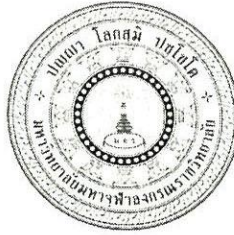
**An Analytical Study of Monks according to the Lawful for
A Monk Principle (Samanasaruppa)**

Phramaha Arison Sasanajayo (Thongpasan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2023

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

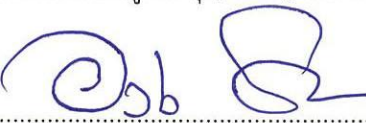
ประธานกรรมการ

.....
(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

กรรมการ

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)

กรรมการ

.....
(ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.
ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระมหาอารีศร สาสนชโย)

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป
 ผู้วิจัย : พระมหาอาริศร สาสนชโย (ทองประसार)
 ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธานุสาสนา)
 คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
 : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร., ป.ธ.๗, พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ),
 ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธานุสาสนา)
 : ผศ.พิเศษ ดร.อรชกร ไกรจักร์, บธ.บ. (การตลาด), ป.บัณฑิต
 (พระไตรปิฎกศึกษา), บธ.ม. (การตลาด), พธ.ด. (พระพุทธานุสาสนา)
 วันสำเร็จการศึกษา : ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๗

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา ๒) เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา ๓) เพื่อวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถารวมถึงคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา คู่มือระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์ วินัยสำหรับนักรธรรม

ผลการวิจัย พบว่า สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนาคือความประพฤติอันสมควรของสมณะเริ่มตั้งแต่การสำรวมการนุ่งห่มที่ถูกต้องตามระเบียบการครองผ้าไตรจีวร วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย รวมถึงวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา มีข้อบัญญัติไว้ในพุทธบัญญัติ ๒๒๗ เพื่อความเข้าใจพระวินัยพระให้ถูกต้อง” โดยพระภิกษุสามเณรจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาอบรมและปฏิบัติตามเสขียวัตถ์ทั้ง ๗๕ ข้อ ในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทและความประพฤติความเป็นอยู่อันดีงามของพระภิกษุอันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

วิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูปตามหลักพระธรรมวินัย ผลการวิเคราะห์สมณสาธูปคือความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน (๑) ด้านกายภาพ (๒) ด้านสติปัญญา (๓) ด้านอารมณ์ (๔) ด้านสังคม สำรวมระวังประพฤติปฏิบัติในศีล ๒๒๗ ข้อ อันเป็นอาภรณ์คุ้มครองพระสงฆ์ให้ได้ทำหน้าที่สืบสานรักษาพระศาสนามาร่วมสองพันกว่าปี พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ดีแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปควรตระหนักสำรวมระวังควรระวังรักษาความบริสุทธิ์ของคณะสงฆ์ให้ครบทั้ง ๔ ด้าน

- Thesis Title** : An Analytical Study of Monks according to the Lawful A Monk Principle (Samanasarupa)
- Researcher** : Phramaha Arison Sasanajayo (Thongpasan)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Phramaha Somboon Vuḍḍhikaro, Assoc. Prof. Dr., Pali VII, B.A. (English), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : Asst. Prof. Dr. Orachorn Kraichakr, B.A. (Marketing), M.B.A. (Marketing), Grad. Dip. (Tipitaka Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : March 10, 2024

Abstract

The objectives of this research were three main points: 1) To study the moral conduct as outlined in the Buddhist scriptures, 2) To examine the practices of the Buddhist monks as described in the Buddhist scriptures and 3) To analyze the conduct of Buddhist monks in accordance with the principles of moral conduct, with a focus on studying various texts, including the Tripitaka and Buddhist scriptures, as well as guidelines and regulations for monks' behavior and discipline. The research findings reveal that:

The moral conduct in the Buddhist scriptures refers to appropriate behavior that starts with wearing the correct attire, as prescribed by the rules for handling the triple robe. The practices of Buddhist monks, as outlined in the Buddhist scriptures, are also regulated in the Dhamma Vinaya (Buddhist monastic code) number 227, to ensure a proper understanding of monastic discipline. Monastic novices should learn about their training, observe the 75 rules related to monastic etiquette and good behavior, and cultivate the respectful and devoted demeanor expected of Buddhist monks, which contributes to the reverence and faith of the Buddhist community. Analyzing the behavior of Buddhist monks according to the principles of moral conduct in the

Dhamma Vinaya reveals that moral conduct consists of four aspects: 1) Physical conduct, 2) Mental conduct, 3) Emotional conduct, and 4) Social conduct. Care should be taken to follow the 227 rules that serve as a protective shield for monks, allowing them to continue preserving and propagating the Buddhist teachings for over two millennia. Therefore, it is essential for all monks, in their various forms, to be aware of and uphold the purity of their monastic life in all four aspects mentioned above.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้อาศัยคณะกรรมการอาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาคเสาร์-อาทิตย์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้แนะนำแนวทางในการสร้างองค์ความรู้เจ้าหน้าที่หลักสูตรฯ ที่ให้การบริการเป็นอย่างดี และญาติโยมทุกท่านที่ให้การสนับสนุน

ขอกราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากรโร) เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาราม คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.), พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาให้คำปรึกษาแนะนำตั้งแต่เริ่มต้น, พระเมธีวิชโรดม (ว.วิชโรเมธี) ประธานมูลนิธิวิมุตตยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ พระอารามหลวง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖ ผู้อำนวยการหลักสูตร "Buddhist Content Creators" (BCC) พระธรรมทูตผู้สร้างธรรมนวัตกรรม (พสน.) ซึ่งได้มอบทุนสนับสนุนในงานวิจัยครั้งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาคเสาร์-อาทิตย์ ที่ใส่ใจดูแลนิสิต ให้คำปรึกษาและสนับสนุนทุนการศึกษาตามวาระโอกาสต่าง ๆ เสมอมา, ผศ.(พิเศษ) ดร.อรชกร ไกรจักร์ อาจารย์ที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำในการปรับแก้ไขทำให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเสร็จ, คุณกนกอร ก้านน้อย, เพื่อนนิสิตร่วมรุ่นทุกคน ที่คอยเป็นกำลังใจช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนกันและกันอย่างสามัคคี และผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนทุกท่านที่ไม่ได้นำชื่อมาเขียนในที่นี้

ขอกุศลผลบุญที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาครั้งนี้ว่าพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ จงบังเกิดมีแก่มารดาบิดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และผู้ที่มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระมหาอาริสร สาสนชโย (ทองประसार)

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๑ ความเป็นแห่งสมณะในพระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๑.๑ ข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ	๑๓
๒.๑.๒ มรรคมืองค์ ๘: หนทางดำเนินไปสู่ความเป็นสมณะ	๑๘
๒.๑.๓ ผลของความเป็นสมณะ	๒๒
๒.๒ นิยามความหมายของสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒๕
๒.๓ สถานภาพของพระภิกษุในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒๗
๒.๔ จตุปารีสุทธิศีล: จริยธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพระสงฆ์ด้วยหลักสมณสาธูปในพระพุทธศาสนา	๒๙
๒.๔.๑ จตุปารีสุทธิศีล ช่วยสนับสนุนการพัฒนาบุคลิกภาพที่สมควรแก่สมณสาธูป	๓๐
๒.๔.๑.๑ ปาฏิโมกขสังวรศีล	๓๐
๒.๔.๑.๒ อินทริยสังวรศีล	๓๒
๒.๔.๑.๓ อาชีวาปารีสุทธิศีล	๓๓

๒.๔.๑.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล	๓๓
๒.๕ หลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ประพฤติตามหลักสมณสาธูป	๓๕
๒.๕.๑ ศรัทธา	๓๕
๒.๕.๒ พรโตโฆสะ	๓๗
๒.๖ กรณีสัตว์อย่างบุคคลผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป	๓๘
๒.๖.๑ ความสำคัญของบุคลิกลักษณะที่สมควรแก่สมณะในการประกาศ พระพุทธศาสนา	๓๘
๒.๖.๒ พระภิกษุผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป: พระอัสสชิเถระ	๔๐
๒.๖.๓ สามเณรผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป: นิโครธสามเณร	๔๑
๒.๗ สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๔
บทที่ ๓ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๖
๓.๑ เสด็จวัตร: ข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธูปตามหลัก พระพุทธศาสนา	๔๖
๓.๑.๑ หมวดสาธูป	๔๗
๓.๑.๒ หมวดโภชนาปฏิสังยุต	๕๓
๓.๑.๓ หมวดธรรมเทศนาปฏิสังยุต	๖๑
๓.๑.๔ หมวดปกิณกะ	๖๕
๓.๒ มหาปเทศ ๔ : หลักการพิจารณาสมณสาธูปตามหลักพระพุทธศาสนา	๖๙
บทที่ ๔ การพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธูปตามหลักพระพุทธศาสนา	๗๑
๔.๑ ความประพฤติอันสมควรของสมณะด้านกายภาพ	๗๑
๔.๒ ความประพฤติอันสมควรของสมณะด้านสติปัญญา	๗๖
๔.๓ ความประพฤติอันสมควรของสมณะด้านอารมณ์	๗๙
๔.๔ ความประพฤติอันสมควรของสมณะด้านสังคม	๘๐
๔.๕ วิเคราะห์บุคคลตัวอย่างที่มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน	๘๖
๔.๕.๑ พระอัสสชิ ผู้มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน	๘๖
๔.๕.๒ สามเณรนิโครธผู้มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน	๘๗
๔.๖ ผลลัพธ์ของความเป็นผู้มีสมณะสาธูป	๘๙
๔.๖.๑ ผลลัพธ์ต่อตัวบุคคล	๘๙
๔.๖.๒ ผลลัพธ์ต่อหมู่สงฆ์	๙๐
๔.๖.๓ ผลลัพธ์ต่อสังคม	๙๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๔
๕.๑.๑ สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๙๔
๕.๒ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๙๔
๕.๓ วิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป	๙๖

๕.๔ อภิปรายผลจากการวิจัย	๙๖
๕.๕ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๙๘
๕.๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๙๘
๕.๕.๒ ข้อเสนอแนะด้านนำไปปฏิบัติ	๙๘
๕.๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๙๙
บรรณานุกรม	๑๐๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ ความเป็นสมณภายในและสมณะภายนอกในมรรคมืองค์ ๘	๒๑
ตารางที่ ๒.๒ ความเป็นสมณภายในและสมณะภายนอกในโอวาทปาฏิโมกข์	๒๑
ตารางที่ ๓.๑ ปกิณกะ ๓ สิกขาบท	๖๕
ตารางที่ ๓.๒ พฤติกรรมที่แสดงออกด้านกายภาพและด้านสติปัญญา	๖๗
ตารางที่ ๓.๓ พฤติกรรมที่แสดงออกด้านอารมณ์และด้านสังคม	๖๗
ตารางที่ ๔.๑ พระอัสสชิผู้มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน	๘๗
ตารางที่ ๔.๒ สามเณรนิโครธผู้มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน	๘๘
ตารางที่ ๕.๑ สารูปสิกขาบท	๙๕
ตารางที่ ๕.๒ โภชนปฏิบัติสังยุตสิกขาบท	๙๕
ตารางที่ ๕.๓ ธรรมเทศนาปฏิบัติสังยุตสิกขาบท	๙๖

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๙
ภาพที่ ๓.๑ เสขียวัตร ๔ หมวด	๔๖
ภาพที่ ๓.๒ สารูป ๒๖ สิกขาบท	๔๗
ภาพที่ ๓.๓ โภชนปฏิบัติสังยุต ๓๐ สิกขาบท	๕๓
ภาพที่ ๓.๔ ธรรมเทศนาปฏิบัติสังยุต ๑๖ สิกขาบท	๖๑
ภาพที่ ๔.๑ ปกิณกะ ๓ สิกขาบท	๘๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๙๙/๑๔๘ หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๑๙๙ หน้า ๑๔๘

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ		พระวินัยปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

คำย่อ		พระสุตตันตปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิสุทธ. (ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังคอรรถกถา (ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา	มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ส.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ชุ.ธ.อ. (ไทย)	= ชุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
สารตฎ.ฎีกา (ไทย)	= สารัตถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์ให้มีความสำคัญในเรื่องการห่มจีวร วัตถุประสงค์เพื่อให้สมณสาธูปมีความเลื่อมใสศรัทธาในท่ามกลางของผู้พบเห็น โดยจัดระเบียบการนุ่งห่ม ตัวอย่างเช่น “ภิกษุพึงห่มจีวรที่ไม่ตัดชาย ไม่พึงห่มจีวรมีชายยาว ไม่พึงห่มจีวรมีชายลายดอกไม้ ไม่พึงห่มสวมเสื้อ ไม่พึงสวมหมวก ไม่พึงใช้ผ้าโพกศีรษะ ภิกษุรูปใดประพฤตินั้นต้องอาบัติทุกกฏ ผ้าไตรจีวร เป็นเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ที่ปรากฏในวินัยมาตั้งแต่พุทธกาล ถ้าห่มจีวรขาดผ้าสังฆาฏิ นิยมทั้งสงบ จีวร และสังฆาฏิ เป็นสี่เดียวกันทั้งสามผืน^๑

พระภิกษุ หรือ ที่เรียกกันว่า พระสงฆ์ คือ ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาเพื่อศึกษาธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนำมาปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง พร้อมทั้งเผยแผ่ให้กับชาวโลกทั้งหลาย พระสงฆ์ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔ ที่มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสนำมาถวาย ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงามสงบสำรวมสมควรแก่สมณสาธูป เพื่อเป็นการสร้างศรัทธาแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส และ เจริญศรัทธาแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ดึงดูดผู้คนที่สนใจให้เข้ามาสนทนาพูดคุย เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้าไปอยู่ในจิตใจของชาวโลก เช่นตัวอย่าง พระอัสสชิเถระ ท่านมีความประพฤติที่เรียบร้อย มีกายวาจาใจสงบสำรวมถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เดินเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีกิริยา ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เหยียดออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง อุปติสสปริพาชกได้เห็นเข้าเกิดความเลื่อมใสด้วยเข้าใจว่าพระอัสสชิจงจะเป็นพระอรหันต์แน่นอน จึงได้เข้าไปพูดคุยสนทนา พอได้ฟังธรรมที่พระอัสสชิเถระ แสดงเพียงเล็กน้อยก็เกิดดวงตาเห็นธรรม^๒

ข้อมูลที่น่าสนใจในหนังสือ “พุทธประวัติจากพระโอษฐ์” ได้กล่าวไว้ว่า “พระสมณะโคดม ทรงมีวัตรปฏิบัติสง่างาม ทรงมีมารยาทเป็นสง่า นำเลื่อมใสไปในบ้าน ไม่ทรงตื่นเต้น ไม่ติดในรสอาหาร ทรงมีวัตรในบาตร ทรงนุ่งห่มจีวรที่คลุมพระวรกายของพระสมณะโคดม ไม่สกปรก ไม่สูงเกินไม่ต่ำเกิน ไม่รัดแน่น ไม่หลุดหลวม นั่งบนอาสนะที่จัดไว้แล้วจึงล้างเท้าครั้งล้างแล้วก็นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรง

^๑ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปนโน), ระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: อารทการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๑.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๓๒.

สติเฉพาะหน้า เพื่อเป็นแบบอย่างของสมณะผู้มีความเรียบร้อยเหมาะสมสำหรับพระภิกษุสามเณร ได้ยึดถือเป็นต้นแบบที่ดีงาม^๓

ในสมัยพุทธกาลสัณฺหิยปริพาชกอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์พร้อมบริวาร ๒๕๐ คน อุปติสสมานพ (สารีบุตร) กับโกถิตมานพ (โมคคัลลานะ) อยู่ในจำนวนปริพาชกผู้เป็นศิษย์ทั้งสองได้ตั้งกติกากันว่า ผู้ที่ได้บรรลุอมตธรรม^๔ ก่อนจะบอกแก่กัน ในวันหนึ่ง พระอัสสชิเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มีกิริยาสงบเสงี่ยมเมื่ออุปติสสมานพเห็น จึงคิดว่า ผู้นี้คงเป็นพระอรหันต์หรือผู้ปฏิบัติตามทางพระอรหันต์ จึงได้รอเวลาอยู่ เมื่อเห็นว่าท่านรับบิณฑบาตแล้วเดินทางกลับ จึงเข้าไปสอบถามถึงสำนักที่บวชและครูผู้สอน พระอัสสชิตอบว่า ท่านบวชอุทิศพระผู้มีพระภาค ชอบใจธรรมของพระองค์แล้ว แสดงธรรมโดยย่อว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมและความดับแห่งธรรมเหล่านั้นอุปติสสมานพได้ฟังเพียงเท่านั้นก็เกิดปัญญา แล้วลากลับไปหาโกถิตมานพพอโกถิตมานพได้ฟังก็เกิดปัญญาเช่นเดียวกัน ทั้งสองได้ชวนกันไปอยู่กับพระผู้มีพระภาคและไปชวนสัณฺหิยปริพาชก แต่ท่านไม่ยอมไป ทั้งสองจึงพาบริวารไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่วัดพระเวฬุวัน ส่วนสัณฺหิยปริพาชกเสียใจมากถึงกับอาเจียนออกมาเป็นเลือด พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นสหายทั้ง ๒ เดินมา รับสั่งว่า สหายทั้ง ๒ คนจักเป็นคู่สาวกชั้นยอดของพระองค์ ทั้งสองเข้าไปเฝ้ากราบทูลขออุปสมบท^๕

จากตัวอย่างข้างต้น สมณสารูปของพระอัสสชิ ที่น่าเลื่อมใสเป็นจุดเด่นแห่งความศรัทธา ความเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็น ดังเช่น อุปติสสมานพ ได้พบเห็นสมณสารูป ที่สงบและงดงามในกิริยาวัตรปฏิบัติของพระอัสสชิ แล้วเกิดความเลื่อมใสในตัวท่าน เมื่ออุปติสสมานพได้อุปสมบทแล้ว ท่านทราบดีว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด ก็จะแสดงความเคารพไปในทิศนั้นเวลานอนก็จะบ้ายศีรษะไปในทิศนั้น ทำให้ภิกษุทั้งหลายเข้าใจผิดคิดว่า ท่านบูชาทิศอยู่จึงนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า สารีบุตรมิได้บูชาทิศ ท่านบูชาพระอัสสชิ ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน และตรัสพระคาถาว่าบุคคลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแล้ว จากอาจารย์ใด ควรนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพเหมือนพราหมณ์^๖ นอบน้อมบูชาไฟที่บูชา ฉะนั้น^๗

^๓ พระพุทธทาสภิกขุ, **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๙.

^๔ อมตธรรม หรืออมฤตธรรม ได้แก่ ธรรมที่ทำให้ไม่ตาย, ธรรมซึ่งเปรียบด้วยน้ำอมฤตอันทำผู้ดื่มให้ไม่ตาย หมายถึง พระนิพพาน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๕๕๕.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๗๒-๗๗.

^๖ พราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพราหมณ์โดยชาติกำเนิด ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๘/๑๐๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๗ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๙๒/๘๕, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๒/๑๕๖.

ปรากฏการณ์ในปัจจุบัน ปัญหาที่พบของพระสงฆ์ที่มีสมณสาธูปที่ไม่เหมาะสม หลายกรณี เช่นพระสงฆ์ปฎิกรรต์ในที่ชุมชน ตามป่าที่รกร้างว่างเปล่า ใกล้บ้านเรือนเขตกรุงเทพมหานครฯ หรือ ปริณทล ได้ออกบิณฑบาตเกินเวลาที่เหมาะสม เรียไรปัจจัย (เงิน) ^{๘๘} พระสงฆ์อยู่ในที่ลับหูลับตา กับ ผู้หญิงในเวลาวิกาล^{๘๙}, พระสงฆ์ทะเลาะวิวาทกับภิกษุด้วยกันเอง หรือ ทะเลาะวิวาทกับคฤหัสถ์^{๙๐} พระสงฆ์ใส่ชุดคฤหัสถ์แล้วไปอยู่ตามทีอโคจร^{๙๑} จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมเหล่านี้เกิดจากการไม่ ประพฤติตามหลักพระวินัยของพระภิกษุ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรม และ ความประพฤติที่ต้งาม จึงได้เกิด ภาพของพระภิกษุ สามเณรที่แสดงออกทางด้ายพฤติกรรมที่ไม่สมควรแก่สมณสาธูป

ปรากฏการณ์ในปัจจุบัน นับเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อมุมมองสมณสาธูป ของพระสงฆ์ ด้วยเหตุแห่งปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีคำถามวิจัยดังนี้ สมณสาธูปในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร และ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร เพื่อนำมาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป เพื่อเป็นประโยชน์และต้นแบบที่ต้งามของพระสงฆ์ ใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร?
- ๑.๒.๒ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร?
- ๑.๒.๓ พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูปนั้นเป็นอย่างไร?

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป

^{๘๘} ไทยรัฐออนไลน์, ข่าวไทยรัฐนิวส์โชว์, “หมอปลา วังไล่จับพระสายแคมป์ปิ้ง กางเต็นท์นอนริมน้ำ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/clip/605566> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕].

^{๘๙} ไทยรัฐออนไลน์, ข่าวไทยรัฐนิวส์โชว์, “หมอปลาพาทัพเสื้อ บุกจับเจ้าอาวาสวัดมั่วสีกา เจอสาวไร้ชุดชั้นใน แอบซ่อนตัว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/central/2312226> [๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

^{๙๐} kapook.com, ข่าวช่องวัน, “ฉาวผ้าเหลือง พระน้ำ-หลาน ต่อยกันกลางวัด รั้วหมัดปากแตก ฉุนถูกตำบุพการี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://highlight.kapook.com/view/211151> [๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

^{๙๑} Thai PBS News, ทันข่าว, “จับพระรับหญิงสาวยามวิกาลตี๋มกินริมหาด”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=u7vB0A8ldyQ> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕].

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นิยาม ความหมายและเนื้อหาเสขียวัตถ์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สมควรตามหลักสมณสาธูป และ ศึกษาวัตรปฏิบัติ ของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำมาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ

คัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ (๑) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับหลักสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลัก เสขียวัตถ์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สมควรตามหลักสมณสาธูป และ ศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ

คู่มือระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์ วินัยสำหรับนักรธรรม หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์สมณสาธูป หลักเสขียวัตถ์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ สมควรตามหลักสมณสาธูป และ ศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่จะเป็น ประโยชน์ในการทำงานวิจัยครั้งนี้

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากคัมภีร์พระวินัยปิฎก และคัมภีร์พระสุตตปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ

อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาจากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสาร อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา นิยาม ความหมายและเนื้อหาเสขียวัตถ์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สมควรตามหลักสมณ สาธูป และ ศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สมณสาธูป หมายถึง ความประพฤติอันสมควรของสมณะ เริ่มตั้งแต่การสำรวม การนุ่งห่ม ที่ถูกต้องตามระเบียบการครองผ้าไตรจีวร วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

วิเคราะห์ ในงานวิจัยนี้ นำเสนอมุมมองสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อวิเคราะห์ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อเสนอผลการวิเคราะห์ สมณสาธูป คือ ความ

ประพจน์อันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน (๑) ด้านกายภาพ (๒) ด้านสติปัญญา (๓) ด้านอารมณ์ (๔) ด้านสังคม

๑.๖ ทบทวนเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารและหนังสือที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ด้วยหลักสมณะสาธูปโดยการรวบรวมข้อมูล จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิม ธมมธโร) กล่าวถึงไว้ในหนังสือ “มงคลยอดชีวิตฉบับสมบูรณ์” กล่าวถึงความเคารพว่าเป็นมงคลสูงสุด” การแสดงความอ่อนน้อมนับเป็นจริยาวัตรของทุกคน การแสดงความเคารพซึ่งกันได้แสดงออกซึ่งกิริยาจาใจที่สุภาพต่อกัน การสร้างนิสัยเคารพซึ่งกันและกันส่งผลให้ตนเองและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข^{๑๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง มารยาทในการเคารพที่ควรปฏิบัติควรกราบไหว้พระสงฆ์ ในหมู่สงฆ์ก็แสดงความเคารพกันตามลำดับพรรษาหรือตามลำดับอายุน้อยเคารพพระสงฆ์อายุมาก มีใช้การแสดงเคารพตามเกียรติยศ อำนาจ ดังเช่น พระสงฆ์ผู้เป็นอริยบุคคลเป็นพระอรหันต์แต่อ่อนพรรษากว่าก็แสดงความเคารพแก่พระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่า เพื่อความดีงามและการอยู่ร่วมกันของสงฆ์ และเป็นการแสดงความเคารพในธรรมและสมณสาธูป^{๑๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายถึงปัจจัย ๓ อย่าง คือ วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ เป็นปัจจัยตัวกำหนดลักษณะของบุคคล แต่ในทางพระพุทธศาสนามีหลักการว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือ สามารถฝึกกายวาจาใจให้ได้ดี เพราะชีวิตจะดีได้ มีความสุข มีอิสระและสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างสันติ ต้องอาศัยการฝึกเท่านั้น^{๑๔}

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กัลยาณธมโม) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธบัญญัติ ๒๒๗ เพื่อความเข้าใจพระวินัยพระให้ถูกต้อง” พอสรุปได้ว่า พระภิกษุสามเณรจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาอบรมและปฏิบัติตามเสขียวัตรทั้ง ๗๕ ข้อ ในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท และความประพฤติความเป็นอยู่อันดีงามของพระภิกษุอันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน^{๑๕}

^{๑๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิม ธมมธโร), **มงคลชีวิต ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙๕-๔๑๓.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๗.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “ถึงเวลา มารื้อปรับ ระบบพัฒนาคนกันใหม่”, วิทยาลัยนานาชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.watnyanaves.net> > File > books > pdf [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

^{๑๕} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กัลยาณธมโม (พรหมอยู่)), **พุทธบัญญัติ ๒๒๗ เพื่อความเข้าใจวินัยของพระให้ถูกต้อง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

ปัญญา งามสง่า และวีรชาติ นิมอนงค์ ได้กล่าวว่า ที่มาของสมบัติผู้ดีหรือบ่อเกิดของมารยาท ไทยดังกล่าวนี้ มีต้นกำเนิดจริง ๆ มาจากพระวินัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัย พุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงทราบว่าพระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนา แล้วออกไปเผยแผ่ธรรมในที่ต่าง ๆ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เคลื่อนไหวได้ของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการประพฤติ ปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้องจะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์จึงสอนมารยาทที่เรียกว่าอภิสมาจารบ้าง พระวินัยบ้าง ข้อวัตรปฏิบัติบ้าง เสนิยวัตรธรรมบ้าง เพื่อให้บรรพชิตในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามเกี่ยวกับมารยาทในเรื่องเกี่ยวกับการเดิน การนั่ง การนอน การพูด การขบฉัน การติดต่อสื่อสาร การเข้าสมาคม การแสดงความเคารพต่อกัน การดูแลรักษาพยาบาลตลอดถึงมารยาทในการต้อนรับภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ อีกทั้งการอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุจากทุกชั้นวรรณะ คำสอนในพระพุทธศาสนามีเรื่องเหล่านี้ปรากฏเพื่อเชื่อมประสานให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมสงฆ์^{๑๖}

ดำรงศักดิ์ ชัยสนธิ และสุนี เลิศแสงกิจ ได้กล่าวว่า คนเรามักจะตัดสินคนอื่นที่ได้พบเห็นจากความรู้สึกของตน เช่น อาจตัดสินว่า คน ๆ นี้เป็นคนมีฐานะ คนนี้เป็นคนดี คนนี้ ทำทางน่ากลัว อาจจะเป็นโจรผู้ร้าย คนนี้สวยน่ารัก พุดจาดี ดูเป็นผู้ดีมีการศึกษา คนนี้ดูเป็นนักวิชาการ น่าเชื่อถือ คนนี้ดูจะพุดมาก ไม่น่าไป ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คนเรตัดสินจากบุคลิกภาพของเขา ซึ่งในขั้นแรกจะตัดสินจากบุคลิกภาพภายนอก จากการเห็นรูปร่าง หน้าตา ทำทาง ต่อมาเมื่อ ได้พุดคุยด้วย ความรู้สึกก็อาจจะเปลี่ยนไป จากภาพที่วาดไว้ครั้งแรก เช่น คนบางคนดูอ้วน หัวล้าน หน้าตาไม่หล่อไม่สวย แต่เมื่อได้พุดคุยด้วยกลับพบว่า เขาเป็นคนคุยสนุก เปิดเผย มีอารมณ์ขัน ซึ่งเป็น ลักษณะทางสังคมของเขา และเมื่อคบกันนานวันขึ้น มีการทำงานติดต่อสื่อสารกัน ก็อาจจะพบว่า เขา เป็นคนที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ ชอบช่วยเหลือคน ๆ ทำให้เราเกิดทัศนคติที่ดีต่อเขามากยิ่งขึ้น เพราะ เขาคงนี้ได้แสดงบุคลิกภาพภายในออกมาให้เห็น เป็นต้น^{๑๗}

๑.๖.๒ งานวิจัยและบทความวิชาการ

อรชร ไกรจักร์ และคณะ ได้เขียนบทความในบทความย่อไว้ว่า “พระภิกษุคือภาพลักษณ์ที่งดงามที่มีความสำคัญในการปรากฏตัวต่อผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าพระสงฆ์ผู้มีหลักธรรมชื่อว่า “เวสาลีขจรธรรม” มีอยู่ ๕ ข้อ คือ ศรัทธา ศีล พานุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพของพระภิกษุ กล่าวคือ ศีลเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก เช่น การแต่งกาย การพุดคุย การเดิน การนั่ง เป็นต้น ส่วน ศรัทธา พานุสัจจะ วิริยารัมภะ และปัญญา เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพภายใน เช่น ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ อุดมการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ สติปัญญา พระภิกษุที่ใช้หลักเวสาลีขจรธรรมในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง จะเป็นผู้มีบุคลิกภาพดีสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ที่ว่าด้วยลักษณะของบุคลิกภาพที่ดีมีชัย ฉะนั้น

^{๑๖} ปัญญา งามสง่า และวีรชาติ นิมอนงค์, “การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (๒๕๖๑): ๔๔๗.

^{๑๗} ดำรงศักดิ์ ชัยสนธิ และสุนี เลิศแสงกิจ, การพัฒนาบุคลิกภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิทยุการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

พระภิกษุมนต์ดูแลบุคลิกภาพให้ดีแล้ว ย่อมเป็นที่เจริญศรีทธาของประชาชนที่พบเห็นและจะสามารถประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองได้เป็นอย่างดี^{๑๘}

อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ และสุปรียส์ กาญจนพิศศาล กล่าวว่า คำว่า “สมณสารูป” ซึ่งถ้าพระภิกษุรูปใดมีความประพฤติที่เรียบร้อยสำรวมและสอดคล้องกับพระวินัยภิกษุรูปนั้นจะได้รับการชื่นชมว่าเป็นพระภิกษุที่มีสมณสารูป ในทางตรงกันข้ามถ้าพระภิกษุรูปใดประพฤติปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งศีลและธรรมเนียมปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น พระภิกษุรูปนั้นมักจะถูกคนในสังคมตำหนิว่าไม่มีสมณสารูป ดังนั้นคำว่า “สมณสารูป” จึงถูกใช้เป็นเหมือนคำตัดสินอย่างกว้างกว้างว่าภิกษุรูปหนึ่งหนึ่งถือเป็นพระภิกษุที่น่าเลื่อมใส หรือ ไม่น่าเลื่อมใส โดยอาศัยบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมจารต่างๆเป็นเกณฑ์นั่นเอง^{๑๙}

จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า มารยาทเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของผู้ที่สังคมยกย่องว่าเป็น ชนชั้นสูง มารยาทจึงมีความสำคัญในการยกระดับบุคลิกภาพหรือมาดของบุคคลให้สูงขึ้น มารยาท ช่วยทำให้คนดูดี มารยาททำให้บุคคลมีเสน่ห์ เป็นที่รักของบุคคลอื่น มารยาททำให้บุคคลได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ดี เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมและเป็นผู้ที่ได้รับการขัดเกลาหรือฝึกอบรมมาอย่างดี ในสมัยก่อน สังคมไทยยกย่องความมีมารยาทว่าเป็นสมบัติผู้ดี มารยาทเป็นเรื่องของสามัญสำนึก มีความเกี่ยวโยง กับความรู้จักละอายหรือหิริ และเกรงกลัวต่อคำตำหนิรวมทั้งกลัวการลงโทษต่าง ๆ หรือ โอดตปปะ หิริโอดตปปะเป็นพื้นฐานสำคัญของมารยาทในสังคม แต่ปัจจุบันดูเหมือนผู้คนจะ “ไร้มารยาท” มาก ยิ่งขึ้น มีแต่ความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น ความเป็นคนเห็นแก่ตัวเป็นศัตรูอันร้ายกาจของมารยาท ผู้ที่มี มารยาทมักจะมองไปที่ปฏิกริยาคนอื่นมากกว่า มองตนเอง และมีจิตสำนึกมากกว่าจะยอมจำนนด้วย หลักฐานอย่างเดียว^{๒๐}

ปราณี สุรสิทธิ์ ได้กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ดีนั้นสามารถชนะใจคนได้ แต่การจะมีบุคลิกภาพที่ดีได้ นั้น ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การปรับตัวเราให้เข้ากับชีวิตและสังคม มิใช่ปรับสังคมและชีวิตให้เข้ากับเรา ทั้งนี้เพราะเราต้องมีชีวิตและทำงานร่วมกับคนอื่นในสังคม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีสัญชาตญาณที่จะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่พวก สิ่งที่มีมนุษย์หวั่นวิตกมากคือ การอยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้คนคบหาสมาคม มนุษย์จึงจำเป็นต้องเข้าสังคมเพื่อต้องการเพื่อน ต้องการการ

^{๑๘} อรชร ไกรจักร์ และ คณะ, “บุคลิกภาพของพระภิกษุตามหลักเวสาลีธรรม”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑.

^{๑๙} อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ และสุปรียส์ กาญจนพิศศาล, “สมณะสารูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองพุทธปรัชญา”, วารสารศาสนศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๓๓๑.

^{๒๐} จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, “มารยาทกับการพัฒนาบุคลิกภาพของราชการ”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๖๖.

ยอมรับนับถือจากสังคม สิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องปรับปรุงตนให้มีบุคลิกที่ดีเป็นที่ยอมรับของทุกคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง^{๒๑}

พระพิรุณ วุฑฒิมโม่ (ตะเนาว์) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา” พบว่า การพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา คือการปรับปรุงบุคลิกภาพภายในเพื่อเสริม บุคลิกภาพภายนอกให้ดีขึ้นและเน้นปรับปรุงบุคลิกภาพภายในเพื่อนำไปสู่การบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน การพัฒนาบุคลิกภาพทางจิตวิทยามีความสอดคล้องกับการ พัฒนาบุคลิกภาพตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือเป็นการปรับปรุงบุคลิกภาพและบุคลิกภาพที่ ปรากฏภายนอกและภายใน ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์^{๒๒}

กรัณชรัตน์ สุทธิพรณิวัฒน์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา” พบว่า การขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนดีของสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เห็นคุณค่าและเคารพกฎเกณฑ์ รักษาระเบียบวินัยข้อตกลงในการประพฤติปฏิบัติของกลุ่ม เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม ซึ่งในพระพุทธศาสนามีการขัดเกลามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงขัดเกลาพระภิกษุ กลุ่มคนที่มีความประพฤติไม่ถูกต้องเหมาะสมให้กลับเป็นคนดีของสังคม^{๒๓}

ปาลญา นามเข้ม ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบุคลิกภาพตามหลัก พระพุทธศาสนาของบุคลากรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร” พบว่า บุคลิกภาพของ บุคคลสามารถที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้ตามบทบาทอาชีพที่ดำเนินการอยู่ การพัฒนาบุคลิกภาพใน การทำงานที่นี้กล่าวถึงการพัฒนาบุคลิกภาพ ๔ ด้าน (๑) ด้านกายภาพ (๒) ด้านสติปัญญา (๓) ด้านอารมณ์ (๔)ด้านสังคม^{๒๔}

^{๒๑} ปราณี สุรสิทธิ์, การพัฒนาบุคลิกภาพเพื่องานนิเทศศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แสงดาว, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

^{๒๒} พระพิรุณ วุฑฒิมโม่ (ตะเนาว์), “การพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

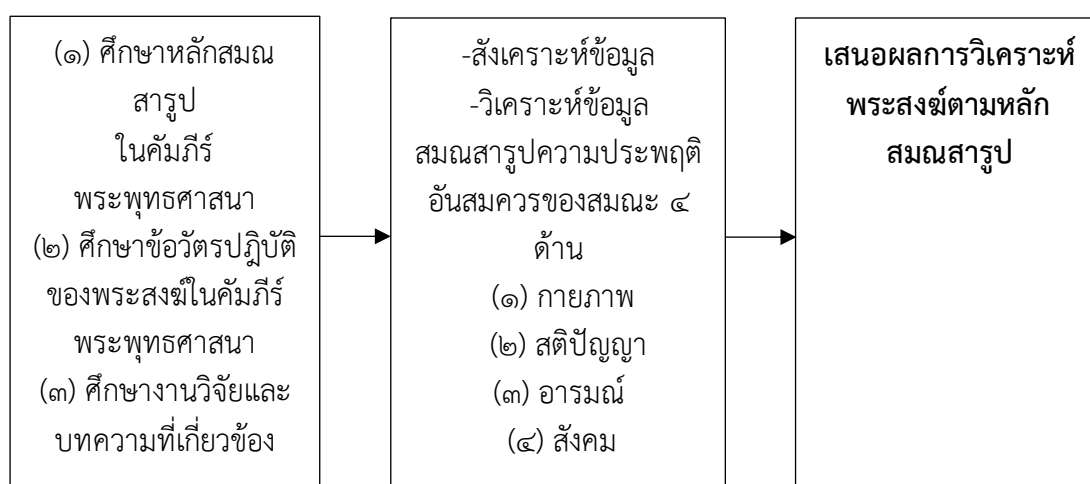
^{๒๓} กรัณชรัตน์ สุทธิพรณิวัฒน์, “การขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

^{๒๔} ปาลญา นามเข้ม, “ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบุคลิกภาพตามหลักพระพุทธศาสนาของบุคลากรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร”, ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๔๒.

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ไม่มีเอกสารและงานวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ฉะนั้นผู้วิจัยมีความสนใจต้องการศึกษาเพื่อทำการวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป โดยเขียนกรอบแนวคิดวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาในคัมภีร์พระวินัยปิฎก และคัมภีร์พระสุตตปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๑.๘.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสาร อินเทอร์เน็ต บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและหลักสมณสาธูป

๑.๘.๓ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้ นำมาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ เป็นลำดับและวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูปและข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสมณสาธูป ความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน (๑) กายภาพ (๒) สติปัญญา (๓) อารมณ์ (๔) สังคม

๑.๘.๔ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยใช้หลักการวิเคราะห์ ๔ ด้าน ตามที่เขียนอธิบายไว้ในนิยามศัพท์ เพื่อนำเสนอมุมมองสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อวิเคราะห์วัตร

ปฏิบัติของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อเสนอผลการวิเคราะห์ สมณสาธูป คือ ความประพฤตินันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน (๑) ด้านกายภาพ (๒) ด้านสติปัญญา (๓) ด้านอารมณ์ (๔) ด้านสังคม

๑.๘.๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบถึงหลักพระธรรมวินัยที่เกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๙.๒ ทำให้ทราบถึงข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๙.๓ ได้เสนอมุมมองผลการวิเคราะห์ สมณสาธูปที่มีความประพฤตินันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน

บทที่ ๒

สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๒ นี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นแห่งสมณะ ความหมายของสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและ สถานภาพของพระภิกษุในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลักพระธรรมวินัยที่เกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จตุปารีสุทธิศีล: จริยธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพระสงฆ์ด้วยหลักสมณสาธูปในพระพุทธศาสนา และ ประเด็นคำถามวิจัยที่ตั้งคำถามไว้ดังนี้

๒.๑ ความเป็นแห่งสมณะ

๒.๒ นิยามความหมายของสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๓ สถานภาพของพระภิกษุในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๔ จตุปารีสุทธิศีล: จริยธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพระสงฆ์ด้วยหลักสมณสาธูปในพระพุทธศาสนา

๒.๕ หลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ประพฤติตามหลักสมณสาธูป

๒.๖ กรณีตัวอย่างบุคคลผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป

๒.๗ สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ ความเป็นแห่งสมณะในพระพุทธศาสนา

คำว่าสมณะนั้น โดยมโนภาพผู้คนที่มักจะมีก็ถึง นักบวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติ ถือศีลโณณหม่มผู้มีการแต่งกายที่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป แต่ในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดถือตามมโนภาพของผู้คนโดยส่วนใหญ่เช่นนั้น เพราะนั่นยังเป็นเพียงเปลือกนอก ในพระพุทธศาสนา ให้ความหมายของคำว่าสมณะ ลึกซึ้งลงไปกว่านั้น สมณะต้องเกิดขึ้นที่ภายใน คือมีคุณธรรมภายในใจ และมีข้อวัตรปฏิบัติอันงดงามปรากฏให้เห็นทางภายนอกอีกด้วย โดยภาพรวมสมณะจึงเป็นผู้ที่มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ คือมีความสงบทั้งภายนอกและภายใน

คุณธรรมภายในใจ ได้แก่เมตตาเป็นเบื้องต้น เพราะสมณะต้องเป็นผู้ที่ไม่ทำร้าย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังที่ปรากฏพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่าสมณะ ซึ่งเป็นหนึ่งในใจความทั้งหมดของโอวาทปาฏิโมกข์อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา และเป็นหลักการและวิธีการเพื่อให้เข้าถึงความเป็นสมณะทั้งภายในและภายนอก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอหลักธรรมของสมณะภายในดังต่อไปนี้

การไม่ทำบาปทั้งปวง

การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
 นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
 ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
 ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ
 การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ความสำรวมในปาติโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
 การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต
 นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๑

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนภิกษุในวันมาฆบูชา การที่จะเป็นสมณะที่ดีได้จะต้องมีลักษณะ ๑. ไม่ทำบาปทั้งหมด ๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม ๓. ทำจิตให้หมดจดผ่องแผ้วจากกิเลส ๔. มีความอดทนและอดกลั้น ๕. เป้าหมายหลักคือนิพพาน ๖. ไม่ทำร้ายผู้อื่น ๗. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ๘. ไม่ว่าร้ายผู้อื่น ๙. ไม่ทำร้ายผู้อื่น ๑๐. สำรวมในพระปาติโมกข์ ๑๑. รู้จักประมาณในอาหาร ๑๒. ยินดีในที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑๓. ประกอบความเพียรในอธิจิต สมณะต้องเป็นผู้ที่มีกายสงบคือการไม่ทำบาปทางกาย การทำกุศลเพื่อตัดวัฏฏะ การบำเพ็ญเพียรทางใจเจริญสมถวิปัสสนา การมีความอดทนและอดกลั้น ไม่ทำร้ายคนอื่น มีวาจาสงบ ไม่ว่าร้ายผู้อื่นและไม่พูดจาเหลวไหล มีใจสงบ คือมีใจไม่มุ่งร้าย ไม่ปรารถนาอยากได้ของ ๆ คนอื่น ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึงผู้ที่เป็นสมณะและไม่เป็นสมณะกับพระหัตถกะผู้พูดจาเหลวไหล ดังนี้

“ผู้ไม่มีวัตร พูดจาเหลวไหล
 แม้มีศีระชะโล้น ก็ไม่ชื่อว่าสมณะ
 เต็มไปด้วยความปรารถนา และความอยากได้
 จะเป็นสมณะได้อย่างไร
 ส่วนผู้ใดระงับบาปน้อยใหญ่ลงได้โดยสิ้นเชิง
 และเพราะเหตุที่ระงับบาปทั้งหลายได้นี้เอง

^๑ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๔/๙๐.

เขาจึงเรียกผู้นั้นว่า สมณะ”^๒

ดังนั้นความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนานั้นจึงมีทั้งสมณะภายใน คือคุณธรรมภายใน ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นไปสมควรแก่ความเป็นสมณะ และสมณะภายนอก คือการดำเนินชีวิตให้สมควรแก่ความเป็นสมณะ

๒.๑.๑ ข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ

พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายถึงความเป็นสมณะว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อวัตร ไว้ในพระไตรปิฎกโดยมีใจความว่า บุคคลผู้นุ่งห่มผ้าซ้อน ผู้ถือเพศเปลือยกาย ผู้หมกหมมด้วยธูรี ผู้อาบน้ำ ผู้อยู่โคนไม้เป็นวัตร ผู้อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร ผู้ยื่นแขนงหน้า ผู้บริโภคมัทธตามวาระ ผู้ท่อมนต์ ผู้ชมวดผม พระองค์ไม่ทรงเรียกว่าสมณะ เพราะการกระทำเช่นนั้น ไม่ได้ทำให้เขาเหล่านั้นละอภิชฌา พยาบาท ความผูกโกรธ ความสบลู่ความตีเสมอ ความริษยา ความตระหนี่ ความโอ้อวด มารยา ความปรารถนาที่เป็นบาป และความเห็นผิด ไปเสียได้^๓ แล้วตรัสถึงความเป็นสมณะว่าต้องเป็นที่ภายในจิต คือมีคุณธรรม ๔ อย่างนี้ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือที่เรียกกันว่า พรหมวิหารธรรม โดยมีใจความตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ถ้ากุลบุตรออกจากตระกูลไหนๆ ก็ตามมา บวชเป็นบรรพชิต เธอมาถึงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา อย่างนั้นได้ความสงบระงับในภายใน เรากล่าวว่า ‘เป็นผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะ’ เพราะความสงบระงับในภายในนั้น^๔ จากพระพุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่า ความเป็นสมณะนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการถือศีลข้อวัตรปฏิบัติเท่านั้น หากแต่ต้องเกิดจากคุณธรรมภายในอีกด้วย แต่ถึงอย่างนั้นจากการที่ได้ศึกษาทำให้ผู้วิจัยพบว่า ข้อปฏิบัติในพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ล้วนเป็นไปเพื่อให้เข้าถึงความเป็นสมณะภายในและภายนอกทั้งนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อปฏิบัติที่สมควรแก่สมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร คือ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ดังต่อไปนี้

จุลศีล แปลว่า ศีลอย่างเล็กน้อย หมายถึงศีลที่มีระดับพื้นฐาน ที่ควรประพฤติงดเว้น เพื่อขจัดอกุศลอย่างหยาบ เช่นการงดเว้นจากฆ่าสัตว์ เป็นต้น

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่อกุลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นจากเมถุน ซึ่งเป็นเรื่องของชาวบ้าน

^๒ พ.ธ. (ไทย) ๒๔/๒๖๔/๑๑๔.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๗/๔๖๗.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๘/๔๖๘.

๔. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จพูดคำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อ ไม่พูดลวงโลก

๕. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียดฟังจากข้างนี้แล้วไม่บอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นั้นแตกกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่บอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นั้นแตกกัน สมานคนที่แตกกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนที่พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนที่พร้อมเพรียงกันกล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน

๖. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบกล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษเพราะหูชวนให้รัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนโดยมากรักใคร่ ชอบใจ

๗. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อพูดถูกกาล พูดคำจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

๘. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพรากพิชคามและภุตคาม

๙. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ ฉันทอาหารหนเดียว เว้นการฉันในราตรี งดการฉันในเวลาวิกาล

๑๐. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึก

๑๑. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว ซึ่งเป็นฐานแห่งการแต่งตัว

๑๒. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากที่นอนที่นุ่งสูง และที่นอนที่นุ่งใหญ่

๑๓. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับธัญญาชาติดิบ

๑๕. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับสตรีและเด็กหญิง

๑๗. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส

๑๘. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับนาและไร่

๒๒. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการเป็นทนต์และการรับใช้

๒๓. ฝึกหัดในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการซื้อและการขาย

๒๔. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการโงงด้วยตาซ้ง การโงงด้วยโลหะ และการโงงด้วยเครื่องตวงวัด

๒๕. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวงและการตลบตะแลง

๒๖. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพิน การฆ่า การจงจำ การตีซ้ง การปล้น การจ้^๕

มขณิมศีล แปลว่า ศีลอย่างกลาง หมายถึงศีลที่มีระดับกลาง ที่ควรประพฤติงดเว้น มีความละเอียดขึ้นมาจากจุลศีล เช่น เว้นจากการการละเล่นต่างๆ การร้องรำทำเพลงเป็นต้น รวมถึงซ้ดเถลากาย วาจา ใจ ที่ปลอดจากอกุศลอย่างหยาบแล้วให้ละเอียดผ่องใสยิ่งขึ้น เช่นเมื่องดเว้นจากการพูดปด, พูดส่อเสียดให้แตกกัน, พูดคำหยาบ ๆ และพูดเพ้อเจ้อ ดังที่ปรากฏในจุลศีลแล้ว ก็ควรเว้นจากการพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง เป็นลำดับต่อมา เป็นอาทิ

๑. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพรากพิชคามและภุตคาม

๒. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการบริโภคของที่สะสมไว้

๓. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการเล่นที่เป็นซ้าศึกแก่กุศล

๔. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการชวนชวายนเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความ

ประมาท

๕. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่

๖. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการประดับตกแต่งร่างกาย อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายนประดับตกแต่งร่างกายเห็นปานนี้อยู่เนื่อง ๆ คืออบตัว ไคลอ้วยะ อาบน้ำหอม นวด ส่องกระจก แต้มตา ทัดดอกไม้ประเทืองผิว ผัดหน้าทาปาก ประดับซ้อมือ สวมเกี้ยว ใช้ไม้เท้าใช้กล้วยา ใช้ดาบ ใช้มิดสองคม ใช้ร่ม สวมรองเท้าสวยงามติดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัควาลวิชนี นุ่งห่มผ้าขาว นุ่งห่มผ้ามีชายยาว

๗. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากติริจฉานกถา

๘. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพูดแก่งแย่งกัน

๙. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการเป็นพูด และการรับใช้

๑๐. ภิภษในธรรมวินัยนี้ เว้นขาดจากการพูดหลอกลวง และการพูดเลียบเคียง^๖

มหาศีล แปลว่า ศีลอย่างใหญ่ หมายถึงศีลที่มีระดับสูงสุด ที่ควรประพฤติงดเว้น และเพื่อเป็นการซ้ดเถลาจริยวัตรให้มีความละเอียดปลอดจากอกุศลอย่างยิ่ง เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณเพศ โดยทรงเตือนมิให้ภิภษทั้งหลาย เว้นจากดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ คือถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นติริจฉานกถา คือถ้อยคำที่ชวาง หรือซ้ดกับสมณสารูป และวิชาที่ชวาง หรือซ้ดกับความเป็นพระ

^๕ ที.ส. (ไทย) ๘/๑๙๔/๖๕-๖๖.

^๖ ที.ส. (ไทย) ๘/๑๙๕-๒๐๔/๖๗-๖๗.

๑. ภิคุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีจฉนวนวิชา คือ ทายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาท ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแวงเวียนเทียน ทำพิธีชดแลลบูชาไฟ ทำพิธีชด รำบูชาไฟ ทำพิธีชดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนยบูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเปาบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ ดูลักษณะที่บ้าน ดูลักษณะที่นา เป็นหมอปลูกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองู เป็นหมอยาพิษ เป็นหมอแมลงปอง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัด เป็นหมอทายเสยงนก เป็นหมอทายเสยงกา เป็นหมอทายอายุ เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอทายเสยงสัตว์

๒. ภิคุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีจฉนวนวิชา คือ ทายลักษณะแก้วมณี ทายลักษณะผ้า ทายลักษณะไม้พลอง ทายลักษณะศาดรา ทายลักษณะดาบ ทายลักษณะศร ทายลักษณะธนู ทายลักษณะอาวุธ ทายลักษณะสตรี ทายลักษณะบุรุษ ทายลักษณะกุมาร ทายลักษณะกุมารี ทายลักษณะทาส ทายลักษณะทาสี ทายลักษณะช่าง ทายลักษณะม้า ทายลักษณะกระบือ ทายลักษณะโคอุสุภะ ทายลักษณะโค ทายลักษณะแพะ ทายลักษณะแกะ ทายลักษณะไก่ ทายลักษณะนก กระทา ทายลักษณะหมี ทายลักษณะตุ่น ทายลักษณะเต่า ทายลักษณะมฤค

๓. ภิคุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีจฉนวนวิชา คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักยกออก พระราชาจักไม่ยกออก พระราชาภายในจักยกเข้าประชิด พระราชาภายนอกจักถอย พระราชาภายนอกจักยกเข้าประชิด พระราชาภายในจักถอย พระราชาภายในจักมีชัย พระราชาภายนอกจักปราชัย พระราชาภายนอกจักมีชัย พระราชาภายในจักปราชัย พระราชาองค์นี้จักมีชัย พระราชาองค์นี้จักปราชัยเพราะเหตุนี้ ๆ

๔. ภิคุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีจฉนวนวิชา คือ พยากรณ์ว่า จักมีจันทรคราส จักมีสุริยคราส จักมีนักษัตรคราส ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จักเดินถูกทาง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จักเดินผิดทาง ดาวนักษัตรจักเดินถูกทาง ดาวนักษัตรจักเดินผิดทาง จักมีอุกกาบาต จักมีดาวหาง จักมีแผ่นดินไหว จักมีฟ้าร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักขึ้น จักตก ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักมัวหมอง จักกระจ่าง จันทรคราสจักมีผลเป็นอย่างไร สุริยคราสจักมีผลเป็นอย่างไร นักษัตรคราสจักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างไร ดาวนักษัตรเดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างไร ดาวนักษัตรเดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างไร มีอุกกาบาตจักมีผลเป็นอย่างไร มีดาวหางจักมีผลเป็นอย่างไร แผ่นดินไหวจักมีผลเป็นอย่างไร ฟ้าร้องจักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรขึ้น จักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรตกจักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรมัวหมองจักมีผลเป็นอย่างไร ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรกระจ่างจักมีผลเป็นอย่างไร

๕. ภิคุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีจฉนวนวิชา คือ พยากรณ์ว่า จักมีฝนดี จักมีฝนแล้ง จักมีภิกษาหาได้ง่าย จักมีภิกษาหาได้ยาก จักมีความเกษม จักมีภัย จักเกิดโรค จักมีความสำราญหาโรคมิได้ หรือนับคะแนนคำนวณ นับประมวลแต่งกาพย์ โลกาศาสตร์

๖. ฝึกหัดเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยไตร่จณานวิชา คือ ให้ฤกษ์อาวาหมงคลให้ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ ฤกษ์โชคดี ฤกษ์เคราะห์ร้าย ให้ยามดุจครุฑ ร่ายมนต์ให้ลั่นกระดิ่ง ร่ายมนต์ให้คางแข็ง ร่ายมนต์ให้มีอสนี ร่ายมนต์ไม่ให้หูได้ยินเสียง เป็นหมอทรงกระจก เป็นหมอทรงหญิงสาว เป็นหมอทรงเจ้า บวงสรวงพระอาทิตย์ บวงสรวงท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พันไฟ ทำพิธีเชิญขวัญ

๗. ฝึกหัดเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยไตร่จณานวิชา คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขั้วผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน ทำพิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ ทำพิธีบูชาไฟ ประยูรสารอก ประยูรธาตุ ประยูรธาตุโทษเบื้องบน ประยูรธาตุโทษเบื้องล่าง ประยูรธาตุแก้ปวดศีรษะ หุงน้ำมันหยอดหู ประยูรธาตุ ประยูรธาตุถู่ ประยูรธาตุกัด ประยูรธาตุสมาน ป้ายยาตา ทำการผ่าตัด รักษาเด็ก ใส่ยา ชะแผล^๗

หลังจากที่พระพุทธองค์แสดงศีลทั้ง ๓ ระดับแล้ว ก็ได้ตรัสสรุปตอนท้ายไว้ว่า “ ฝึกหัดผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวมในศีลเลย เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชา กำจัดข้าศึกได้แล้ว ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากข้าศึกเลย ฝึกหัดผู้สมบูรณ์ด้วยอริยสัจจธรรมอย่างนี้ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน”^๘ ข้อนี้ทำให้เห็นว่าหากฝึกหัดเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์ย่อมเป็นผู้ที่มีความสงบ

ศีล เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ทำให้มนุษย์ชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นคุณธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาท่านหมายถึง การพัฒนากาย วาจา และใจให้สะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดต่างสามารถพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ได้ หากรักษาศีล คือ ปกติกของความเป็นคนไม่ได้แล้ว การจะพัฒนาคุณธรรมในด้านอื่นๆ ก็เป็นไปได้ยาก เหมือนการสร้างบ้าน ถ้าไม่มีที่ดินมารองรับก็สร้างไม่ได้

ผู้มีศีลเป็นผู้มีพละภาพ สามารถจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายออกจากใจได้ คนภัยคนพาลก็มารังแกไม่ได้ เพราะศีลเป็นธรรมอาวุธ ที่จะจัดสิ่งไม่ดีให้มลายหายสูญ และยังเป็นที่รักทั้งของมนุษย์และเทวดา อีกทั้งยังเป็นเครื่องนำพาไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เมื่อถึงขีดถึงคราวตกทุกข์ได้ยาก ศีลก็จะเป็นเกราะแก้วคุ้มกันภัย ช่วยเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส เปลี่ยนจากร้ายให้กลายเป็นดีได้

ดังนั้น พระภิกษุต้องมีความสำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ เพื่อความเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์ อันจะเป็นพื้นฐานทำให้เกิดสมาธิ มีปัญญาเห็นแจ้งสามารถจัดกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิตใจได้ในที่สุด ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสามัญญผลสูตรว่า “ ฝึกหัดผู้มีศีล สำรวมระวางอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ อยู่อย่างสันโดษเรียบง่าย ย่อมละนิวรณ์ได้ พิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับ

^๗ ที.ส. (ไทย) ๙/๒๐๕-๒๑๒/๖๙-๗๒.

^๘ ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑๓/๗๒.

ความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่นเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน”^๙

๒.๑.๒ มรรคมืองค์ ๘: หนทางดำเนินไปสู่ความเป็นสมณะ

พุทธเจ้าได้ตรัสทางเดินสายกลาง คือมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพาน ซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ก็มีชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพานนั้นเป็นไฉน

มชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมืองค์ ๘ นี้แหละ คือ

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี้คือมชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน^{๑๐}

ทางเดินสายกลางอันประเสริฐ ๘ อย่างนี้ แต่ละอย่างมีปรากฏโดยละเอียดในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๕ อภิธรรมปิฎก วิภังค์ โดยผู้วิจัยจะยกมานำเสนอดังต่อไปนี้

สัมมาทิฐิ เป็นไฉน ?

- ความรู้ในทุกข์
- ความรู้ในทุกขสมุทัย
- ความรู้ในทุกขนิโรธ
- ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

นี้เรียกว่าสัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ?

- ความดำริในอันออกจากกาม
- ความดำริในอันไม่พยาบาท

^๙ ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๖/๗๓.

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

- ความดำริในอันไม่เบียดเบียน

นี้เรียกว่าสัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เป็นไฉน ?

- ความงดเว้นจากการพูดเท็จ

- ความงดเว้นจากการพูดส่อเสียด

- ความงดเว้นจากการพูดหยาบ

- ความงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

นี้เรียกว่าสัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน ?

- ความงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

- ความงดเว้นจากการลักทรัพย์

- ความงดเว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม

นี้เรียกว่าสัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน ?

บุคคลผู้อริยสาวกในศาสนานี้ ละมิจฉาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วย
สัมมาอาชีวะ

นี้เรียกว่าสัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เป็นไฉน ?

- ฝึกหัดในศาสนานี้ ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร
ระครองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นมิให้
เกิดขึ้น

- ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ระครองจิตไว้ ทำ
ความเพียร เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

- ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ระครองจิตไว้ ทำ
ความเพียร เพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น

- ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ระครองจิตไว้ ทำ
ความเพียร เพื่อความดำรงมั่น ความไม่สับสน ความภิญโญยิ่ง ความไพบุลย์
ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ เป็นไฉน ?

- ภาวนาในศาสนา นี้ พิจารณาเห็นภายในภายในเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสเสียได้ในโลก

- พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสเสียได้ในโลก

- พิจารณาเห็นจิตในจิตเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสเสียได้ในโลก

- พิจารณาเห็นธรรมในธรรมเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสเสียได้ในโลก

นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ เป็นไฉน ?

- ภาวนาในศาสนา นี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่

- บรรลุทุติยฌาน อันยังใจให้ผ่องใสเพราะวิตกวิจารณ์สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้นภายในไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแก่สมาธิอยู่

- เพราะคลายปีติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานซึ่งเป็นฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า เป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่

- บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๑๑}

ดังนั้นคำว่า “สมณะ” นั้นมิใช่เพียงรูปลักษณ์ภายนอกของนักบวช แต่หมายถึงผู้ที่มีความพร่งพร้อมสมบูรณ์พร้อมทั้งคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอก นั่นคือความเป็นพระอรหันต์บุคคลนั้นเอง บุคคลผู้ที่สงบเท่านั้นจึงจะเป็นสมณะ ที่ว่าสงบนั้น ต้องสงบกาย สงบวาจาและสงบใจ

สงบกาย คือมีความสำรวม ไม่คะนอง ไม่มีกิริยาร้าย เช่น ทูบตี ชกต่อย ฆ่าฟัน สะพายดาบ พกมีด พกปืน เดินขบวน ยกพวกเข้าชิงตีชิงเด่น แหยงที่อยู่ที่ทำกิน อันเป็นกิริยาของคนไม่สงบ คนที่เป็นสมณะ ไม่ว่าจะอยู่ที่แห่งหนตำบลใดก็ตาม ย่อมจะไม่ทำความชอกช้ำแก่ใคร

^{๑๑} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๗/๓๗๑-๓๗๒.

สงบวาจา คือ สงบปาก สงบคำ ไม่เป็นคนปากร้าย ไม่นินทาว่าร้ายใคร ไม่ยุยงใส่ร้ายป้ายสีกัน จะเป็นระหว่างพระกับพระ หรือภิกษุกับฆราวาสก็ตาม จะทำไปโดยอหังการ อังนิกาย อังวัต อังพวก ไม่ได้ทั้งนั้น มีแต่วาจาที่เป็นอรรถเป็นธรรม ไม่ใช่วาจาเหมือนคมหอกคมดาบที่เอามาตีแทงใส่กัน แม้การพูดให้คนอื่นกระตักขวยเงิน เช่น พูดจาเกาะแเกาะผู้หญิงเล่นสนุกๆ ก็ผิดสมณสาธูป พวกนี้จะไม่ผิดแต่ขาดในผู้ที่ป็นสมณะแท้ๆ

สงบใจ คือทำใจสงบ ให้นิ่ง เป็นสุขอยู่ภายใน สงบจากบาปจากกรรม ตรีภิกษุถึงธรรมเป็นอารมณ์ ไม่ใช่ทำเป็นแต่สงบจากเปลือกนอก เหมือนเสือเฒ่าจำศีล จิตใจของสมณะที่แท้ ย่อมเป็นไปด้วยความเมตตากรุณา ไม่เป็นภัยต่อผู้ใด

ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ต้องมีความรู้สึภิกษุที่อยากจะเป็นสมณะเป็นเบื้องต้น ก่อน ซึ่งก็คือ ต้องมีศรัทธาตนเอง เมื่อมีศรัทธาแล้วจึงมีความยินยอมพร้อมใจ ที่จะประพฤติปฏิบัติ ตามวัตรกติกาสิกขาบทพระวินัยตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ เพื่อความเป็นสมณะทั้งภายในและภายนอก

ตารางที่ ๒.๑ ความเป็นสมณภายในและสมณะภายนอกในมรรคมีองค์ ๘

สมณะภายนอก		
สมณะภายใน		
มีกายสงบ - สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) - สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	มีวาจาสงบ - สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	มีใจสงบ - สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) - สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) - สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) - สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

ตารางที่ ๒.๒ ความเป็นสมณภายในและสมณะภายนอกในโอวาทปาฏิโมกข์

สมณะภายนอก		
สมณะภายใน		
มีกายสงบ - ละความชั่ว - ทำแต่ความดี - ไม่ทำร้ายผู้อื่น - ไม่เบียดเบียนผู้อื่น - สำรวมในปาติโมกข์ - รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร - อยู่ในเสนาสนะที่สงัด	มีวาจาสงบ - ไม่ว่าร้ายผู้อื่น	มีใจสงบ - ทำจิตใจให้ผ่องใส - มีความอดทนอดกลั้น

๒.๑.๓ ผลของความเป็นสมณะ

ผลของความเป็นสมณะ คือ ประโยชน์ที่จะได้จากการดำรงเพศเป็นสมณะ หรือบำเพ็ญสมณธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ และเพื่อให้ได้ผลของความเป็นสมณะทั้ง ๓ ระดับนี้ ผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องฝึกฝนอบรมตนเองไปตามระดับด้วยเช่นกัน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องผลของความเป็นสมณะจากสามัญญผลสูตร^{๑๒} ซึ่งจะได้นำเสนอโดยสรุปดังต่อไปนี้

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตรัสถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “คนทำงานในสาขาอาชีพต่างๆล้วนได้รับผลตอบแทน จากการงานนั้นๆ จึงเลี้ยงดูตนเองบิดามารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุขได้ แล้วผลแห่งความเป็นสมณะเป็นเช่นไร”

พระพุทธองค์จึงตอบว่า “พวกทาสและกรรมกรเดิมที่ต้องตื่นก่อนนอนที่หลัง ทำหน้าที่คอยรับใช้พระองค์ ต่อมาเขาโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงัด พระองค์จะตรัสอย่างนี้ว่า เฮ้ย เจ้าคนนั้นจงมาหาข้า จงเป็นทาสกรรมกรที่ต้องตื่นก่อน นอนที่หลังคอยรับคำสั่งตามเดิม เช่นนี้หรือไม่”

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตอบว่า “จะทำอย่างนั้นไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า ที่จริง หม่อมฉันเสียอีกควรจะให้หัว ลูกรับ เชื้อเชิญให้เขานั่ง บำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร และจัดการรักษา ปกป้อง คุ้มครองเขาอย่างชอบธรรม”

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “นี่แหละ คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบัน เป็นข้อที่ ๑”

พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามต่อไปอีกว่า “ผลแห่งความเป็นสมณะอย่างอื่นยังมีอยู่อีกหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธองค์จึงตอบว่า “สมมติว่าพระองค์มีบุรุษเป็นชวานา เป็นคหบดี ซึ่งต้องเสียภาษีบำรุงรัฐ ต่อมาเขาต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่และเครือญาติน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอกุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงัด พระองค์จะตรัสอย่างนี้ว่า เฮ้ย เจ้าคนนั้นจงมาหาข้า จงเป็นชวานา เป็นคหบดีเสียภาษีบำรุงรัฐตามเดิม”

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงตอบว่า “จะทำอย่างนั้นไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า ที่จริง หม่อมฉันเสียอีกควรจะให้หัว ลูกรับ เชื้อเชิญให้เขานั่ง บำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร และจัดการรักษา ปกป้อง คุ้มครองเขาอย่างชอบธรรม”

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “นี่แหละ คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบัน เป็นข้อที่ ๒”

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘๒-๒๕๓/๖๐-๘๖.

พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสถามต่อไปอีกว่า “ผลแห่งความเป็นสมณะอย่างอื่นที่ดีกว่านี้และปราณีตกว่านี้ยังมีอยู่อีกหรือไม่พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “มีอยู่ มหาบพิตร ขอพระองค์โปรดตั้งพระทัยให้ดี อาตมภาพจักแสดงถวาย ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ไม่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลกมารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต ละทิ้งกองโภคสมบัติ น้อยใหญ่และเครื่องอุปโภคบริโภค โภณินและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาฬหสีตร้ออกจากเรือนไปบวช เป็นบรรพชิต สำรวมในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและโคจร(การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อยสมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมอันเป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธิ์ สมบูรณ์ด้วยศีล คัมภรองทวารในอินทริยทั้งหลาย สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ (และ) เป็นผู้สันโดษ”

จากนั้นพระพุทธองค์ได้แสดง จูฬศีล มัชฌิมศีล มหาศีล แล้วตรัสอานิสงส์ของศีลเหล่านั้นว่า “มหาบพิตร ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวมในศีลเลย เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชากำจัดข้าศึกได้แล้ว ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากข้าศึกเลย ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอริยศีลชั้นนี้อันนี้ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างนี้แล” จากนั้นได้ตรัสถึงผลแห่งความเป็นสมณะเพิ่มเติม มีอินทริยสังวร ความมีสติสัมปชัญญะ ความสันโดษ การละนิรเวททั้ง ๕ ฌาน ๔ และวิชา ๘ ตามลำดับ แล้วสรุปว่าที่สุดของผลแห่งความเป็นสมณะ คือการที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ไม่มีผลแห่งความเป็นสมณะอย่างอื่นที่จะยิ่งไปกว่านี้

สรุปผลของความเป็นสมณะ ได้ ๓ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ ทำให้ผู้บวชสามารถยกตนจากฐานะเดิม คือแม้แต่ผู้ที่มีฐานะเดิมต่ำต้อยในสังคม เช่น เป็นทาส เป็นกรรมกร หรือเป็นชวานา ก็พ้นจากฐานะเดิมนั้น ได้รับการเคารพยกย่องปฏิบัติด้วยดีจากฆราวาสทั้งหลาย ซึ่งสิ่งที่ผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาพึงปฏิบัติ คือ

๑) บวชอย่างมีเป้าหมาย คือ ไม่ว่าจะบวชระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม ก็ตั้งใจบวชเพื่อฝึกฝนอบรมตนเอง ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ปฏิญาณในท่ามกลางสงฆ์ว่า จะบวชเพื่อกำจัดทุกข์ทั้งหลายให้สิ้นและ ทำพระนิพพานให้แจ้ง ด้วยการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีในพระไตรปิฎก และลงมือปฏิบัติตามธรรมที่ได้ศึกษา โดยได้รับการชี้แนะจากพระอุปัชฌาย์หรือพระอาจารย์

๒) สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่เสมอ คือ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย และสมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๓) มีอาชีพบริสุทธิ์ อาชีพของพระภิกษุตามพระพุทธบัญญัติคือ การบิณฑบาต ซึ่งเป็นการขอตามแบบอริยประเพณี

๔) ถึงพร้อมด้วยศีล อันได้แก่ ข้อควรปฏิบัติและข้อควรเว้นใน จุลศีล มัชฌิมศีล และ มหาศีล เป็นต้น

คุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมของพระภิกษุแต่ละรูป พระภิกษุรูปใดที่มีคุณสมบัติครบทั้ง ๔ ข้อดังกล่าว ย่อมถือได้ว่าเป็นพระภิกษุที่มีคุณลักษณะของ พระสงฆ์ที่ดีในพระพุทธศาสนาเบื้องต้น สมควรได้รับการเคารพนับถือ กราบไหว้และทำนุบำรุงจาก ขรราวาสโดยทั่วไป

ระดับที่ ๒ ทำให้ผู้บวชมีโอกาสอบรมจิตใจให้สงบประณีตขึ้นไปตามระดับ จนกระทั่ง บรรลุฌานสมาบัติ ตั้งแต่ฌานที่ ๑ ถึง ๔ ตามลำดับ ซึ่งทำให้สามารถละกิเลสอย่างกลาง ที่เรียกว่า นิรวรณ ได้ เมื่อพระภิกษุสามารถฝึกฝนอบรมจิตใจได้เช่นนี้ ย่อมสมควรได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุที่มี คุณลักษณะของพระสงฆ์ที่ดีในพระพุทธศาสนาเบื้องต้น ซึ่งการฝึกฝนอบรมจิตใจเพื่อให้สามารถละ นิรวรณได้นั้น พระภิกษุพึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑) สำรวมอินทรีย์ ระมัดระวังในการดู การฟัง การลิ้มรส เหล่านี้เป็นต้น เพื่อมิให้มี สิ่งที่มากระทบใจ และเมื่อปรากฏตัวต่อหน้าผู้อื่นยังจะต้องสำรวมระวังกิริยามารยาทและการพูดจาอยู่ เสมอ ให้สมควรที่จะได้รับการเคารพกราบไหว้จากฆราวาสอย่างไรก็ตาม พระภิกษุที่สำรวมระวังใน พระปาติโมกข์อยู่เสมอ ย่อมเป็นอุปการะเกื้อหนุนให้สามารถสำรวมอินทรีย์ได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้อื่นเป็นปกติ

๒) ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ คือ ไม่ปล่อยใจเลือนลอยหรือเผลอสติ

๓) เป็นผู้สันโดษ พระภิกษุผู้สันโดษจะต้องมีความพอใจตามมีตามได้ แม้เป็นโยมผู้ที่มี พวาราณาไว้ก็ตาม ก็ไม่ออกปากขอจนเกินความจำเป็น

๔) ละนิรวรณ ๕ เข้าถึงฌานสมาบัติ คือ ตั้งใจเจริญสมาธิภาวนาเพื่อให้จิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ละนิรวรณทั้ง ๕ จนมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ปราศจากความเศร้าหมอง นุ่มนวล ควร แก่คุณธรรมคุณวิเศษที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

ระดับที่ ๓ ทำให้ผู้บวชสามารถบรรลุวิชชา ๘ เข้าถึงคุณธรรมคุณวิเศษที่ประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันได้แก่

๑) วิปัสสนาญาณ ญาณรู้เห็นไปตามความเป็นจริง

๒) มโนมยิทธิญาณ เนรมิตกายที่เกิดแต่ใจ

๓) อิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง

๔) ทิพพโสทธาตุญาณ ได้ยินเสียงด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๕) เจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิต ของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน

- ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ
- ๗) จุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติและกำลังเกิด
- ๘) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวกิเลสให้สิ้น

จากคำตอบของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน ๓ ระดับดังกล่าวนี้ ทำให้เราได้เห็นถึงผลของความ เป็นสมณะหรืออานิสงส์ของการบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งข้อปฏิบัติของพระภิกษุที่ จะต้องฝึกฝนอบรมตนเองเพื่อให้ได้ตามอานิสงส์ของการบวชในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับเบื้องต้นถึง ระดับสูง นอกจากนี้เรายังสามารถกล่าวได้ว่า ทั้งข้อปฏิบัติและอานิสงส์ทั้งหลายเหล่านี้คือ มาตรฐาน ในการดำเนินชีวิตบนเส้นทางบรรพชิต ซึ่งทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับ การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เอง เป็นสำคัญ แม้ตัวของพุทธศาสนิกชนเอง ก็จะได้มีมาตรฐานในการพิจารณาถึงคุณลักษณะที่ดีของ พระภิกษุสงฆ์ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม อานิสงส์ในระดับกลางและระดับสูง ที่ว่าด้วยการเข้าถึงฌานสมาบัติและ วิชา ๘ นั้น เป็นเรื่องภายในจิตใจ เป็นเรื่องที่เราได้เฉพาะตัวพระภิกษุเอง จัดว่าเป็นอุตตริมนุสสรธรรม คือธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ เป็นสิ่งยากที่บุคคล ใดจะสามารถล่วงรู้ได้ เมื่อพระภิกษุไม่เปิดเผยคุณ วิชา เราก็ย่อมไม่มีโอกาสรู้ แต่เราท่านทั้งหลายก็พอจะสังเกตได้จากวัตรปฏิบัติ หรือการแสดงออก ของท่าน เช่น ไม่แสดงความโกรธความเกลียดบุคคลอื่น ไม่แสดงความหุดหู่หือแท้ หรือเบื่อหน่ายชีวิต ไม่แสดงความลั้ลล่สยในพระธรรมวินัย เป็นต้น ในทำนองตรงข้าม เป็นผู้มีวัตรปฏิบัติ สงบสำรวม สามารถให้กำลังใจหรือชี้ทางสว่างให้แก่ฆราวาสได้

๒.๒ นิยามความหมายของสมณสารูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำว่า “สมณสารูป” หมายถึง ความประพฤติอันสมควรของสมณะ เริ่มตั้งแต่การสำรวม ในการนุ่งห่มเมื่อต้องออกจากวัด ระวางอิริยาบถ ไม่คะนอง ไม่มีกิริยาร้าย เป็นต้น^{๑๓} โดยประกอบ จากคำว่า **สมณะ** กับ **สารูป** เข้าด้วยกัน โดยคำทั้ง ๒ นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าข้อมูลสรุปได้ ดังต่อไปนี้

คำว่า “**สมณะ**” มาจากคำบาลีว่า “สม” แปลว่าสงบ^{๑๔} ส่วน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “สมณะ” ไว้ พจนานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับ ประมวลศัพท์ คือ ผู้สงบ หมายถึง นักบวชทั่วไป^{๑๕} แต่ในพระพุทธศาสนาท่านให้ความหมาย

^{๑๓} บทวิทยุรายการ, “รู้ รัก ภาษาไทย”, ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๗.๐๐-๗.๓๐ น.

^{๑๔} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), **พจนานุกรมไทยบาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖๙.

^{๑๕} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๓๙๗.

เฉพาะเจาะจง หมายถึงผู้ระงับจากบาป ได้แก่พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอริยบุคคล พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคำว่า “สมณะ” ไว้ในสมณสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบเถิด

สมณะที่ ๑ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไปจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า นี้เป็นสมณะที่ ๑

สมณะที่ ๒ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไปและเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง จึงเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้ครั้งเดียวเท่านั้นก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ นี้เป็นสมณะที่ ๒

สมณะที่ ๓ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป จึงเป็นโอบปาติกะ (เป็นพระอนาคามี) ปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอย่างแน่นอน นี้เป็นสมณะที่ ๓

สมณะที่ ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นสมณะที่ ๔ ภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ และสมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบเถิด^{๑๖}

จากข้อความในพระไตรปิฎกตามที่ยกมานั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ใช้คำว่า “สมณะ” โดยมุ่งถึงพระอริยบุคคล ๔ จำพวกคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ดังนั้นแล้ว คำว่า “สมณะ” ในที่นี้ จึงไม่ได้หมายถึงนักบวช เพราะฆราวาสที่ครองเรือน ก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นคือโสดาบันได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น ท่านอนาถบิณฑกเศรษฐี และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา

แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีหลักฐานอยู่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้คำว่า “สมณะ” โดยหมายถึงนักบวชทั่วไป ดังที่ปรากฏในอรรถกถาพรหมชาลสูตรว่า “คำว่า สมณพรหมณา ความว่า ที่ชื่อว่าสมณะเพราะเป็นผู้เข้าถึงการบวช ชื่อว่าพรหมณ์เพราะชาติกำเนิด อีกอย่างหนึ่งชาวโลกสมมุติกัน อย่างนี้ว่า “สมณะ” บ้าง “พรหมณ์” บ้าง^{๑๗} ซึ่งสอดคล้องกันกับที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ที่กล่าวมาข้างต้น

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าในคัมภีร์พระพุทธศาสนาให้ความหมายของคำว่า “สมณะ” แตกต่างกัน ๒ อย่างคือ สมณะที่เป็นพระอริยะซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นบวช เรียกได้ว่า “อริยสมณะ” และสมณะที่เป็นนักบวชซึ่งกำลังปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความเป็นพระอริยะ เรียกได้ว่า “สมมติสมณะ” ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งถึง สมมติสมณะ ในความหมายว่า สมณะ

^{๑๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๑/๓๕๗.

^{๑๗} ที.สี.อ. (ไทย) ๒๙/๑๔๙.

คำว่า “สารูป” ภาษาบาลีใช้คำว่า สารูป^{๑๘} ประกอบขึ้นมาจากคำว่า ส (อ่านว่า สัง) แปลว่า พร้อม, ดี และ รูป (อ่านว่า รู-ปะ) แปลว่ารูป (สิ่งที่ตาเห็น) เมื่อจะนำคำทั้ง ๒ มาต่อกัน แปลง ส ให้เป็น ส เพิ่มสระ อา เข้ามา เป็น สา รวมกันเข้าได้คำว่า “สารูป” หรือคำว่า “สารูป” ก็มี แปล ได้ความว่า รูปที่เกิดขึ้นพร้อม, รูปที่ดี

ดังนั้นคำว่า “สมณสารูป” จึงหมายถึงรูปที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นสมณะ, รูปที่ดี สำหรับสมณะ หรือเรียกให้เข้าใจง่ายขึ้นว่า ภาพลักษณ์ที่ดีของสมณะ นั่นเอง

๒.๓ สถานภาพของพระภิกษุในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระภิกษุ คือ ผู้ที่สละเรือนออกบวชในพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธา แล้วฝึกฝนอบรมตนเองดำเนินตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อจัดขัดเกลากิเลสอาสวะภายในใจตนเอง มุ่งตรงสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน ดังจะเห็นได้จากพิธีขอบวช ในวันบรรพชาอุปสมบท กุลบุตรจะกล่าวคำขอบวชกับพระอุปัชฌาย์ เพื่อยืนยันว่าตนเองบวชด้วยความศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง และการสละทิ้งชีวิตฆราวาสในครั้งนี้ก็มีพระนิพพานเป็นเป้าหมายสมกับคำประกาศตนที่กล่าวไว้ว่า สัพพทุกขนิสสรณนิพพานสจฉิกรณตถาย อิมัง กาสาวัง คเหตวา ปพพาเชถมม ฆนเต มีความหมายว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงรับผ้ากาสาวันนี้ แล้วบวชให้ข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์แก่การทำลายทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นไปและทำพระนิพพานให้แจ้ง ด้วยเถิด เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา แล้วก็ใช้เพียงแค่ว่าจะศึกษาธรรมะและข้อวัตรปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะที่ตนได้ศึกษามาออกประกาศให้แก่ชาวโลกได้รับรู้อีกด้วย เพื่อเป็นการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ปรากฏแก่หมู่ประชาทั้งหลาย

ดังมีปรากฏพุทธพจน์ ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง”^{๑๙}

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ที่จะให้พุทธบริษัท ๔ คือ พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ให้ช่วยกันรักษาเผยแผ่และปกป้องรักษาพระสัทธรรมคำสอนของพระองค์ ดังมีใจความพุทธพจน์ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตรว่า “มารผู้มีบาป トラบาใดที่เหล่าภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, และอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่จำแนกแจกแจงแสดงธรรมเปิดเผยแก่ผู้อื่นได้ เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบนั่น”^{๒๐}

^{๑๘} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๙.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๘/๔๘-๔๙.

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓-๑๑๔.

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ที่มีพระมหากรุณาเป็นอย่างยิ่ง มุ่งหวังที่จะเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นที่แพร่หลายกระจายกว้างขวางออกไป เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลกผู้ตกทุกข์ได้ยากอยู่ในวงวนของวัฏฏสงสาร ให้ได้ศึกษาแล้วน้อมนำมาปฏิบัติตามดำเนินไปสู่หนทางแห่งการดับทุกข์ ดังนั้นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ ก็คือ

๑. ศึกษาพระธรรม
๒. ปฏิบัติตามพระธรรมที่ได้ศึกษามานั้น
๓. ช่วยกันเผยแผ่พระธรรมตามที่ตนได้ศึกษาจนเกิดความเข้าใจ
๔. ปกป้องพระธรรมไม่ให้คลาดเคลื่อน

ในปัจจุบัน ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ศึกษารักษาทรงจำ และเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์โดยตรง คือพระภิกษุ เพราะอุบาสกและอุบาสิกาผู้ที่ยังต้องอยู่ครองซึ่งเรือนต้องวุ่นอยู่กับธุรกิจหน้าที่การงานเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทองอันเป็นปัจจัยสำคัญหล่อเลี้ยงชีวิตครอบครัวตามสภาพสังคมที่กำลังเป็นไปในปัจจุบัน จึงทำให้ไม่มีเวลามากในการที่จะมาศึกษาทรงจำรักษาและเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของอุบาสกและอุบาสิกาส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ที่อุดหนุนบำรุงพระพุทธศาสนา ส่วนพระภิกษุณีนั้น ทำหน้าที่เหมือนกันกับพระภิกษุ แต่ในบางประเทศบางพื้นที่ มีปรากฏอยู่น้อย ในบางประเทศบางพื้นที่ยังมีอยู่แพร่หลาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งนำเสนอเพียงแต่พระภิกษุเท่านั้น

พระภิกษุ เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ใช้เพียงแค่ว่าจะศึกษาธรรมะและข้อวัตรปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะที่ตนได้ศึกษามาออกประกาศให้แก่ชาวโลกได้รับรู้อีกด้วย การจะเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นที่แพร่หลายกระจายขยายกว้างขวางออกไปได้นั้น ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่คือพระภิกษุเอง ก็จะต้องตั้งผู้คนให้เข้ามาสนใจใคร่อยากจะศึกษา การที่จะตั้งผู้คนให้เข้ามาสนใจได้นั้น พระภิกษุก็ต้องมีบุคลิกที่ดี มีการปฏิบัติตนที่เป็นสมณสาธูป มีอาจารย์ที่ดั่งงามเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของผู้ที่ได้พบเห็นแล้วอยากจะเข้ามาพูดคุยสนทนา อนึ่งพระภิกษุ มีฐานะการเป็นอยู่ที่แตกต่างจากคฤหัสถ์ คือเป็นผู้เว้นขาดจากการประกอบธุรกิจการทำมาหากินเหมือนคฤหัสถ์ ต้องดำรงชีวิตเป็นอยู่ด้วยข้าวปลาอาหารของศรัทธาสาธุชนที่เขานำมาถวาย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาสาธุชนให้เจริญยิ่งขึ้นไปพระภิกษุจึงจำเป็นต้องประพฤติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสให้เหมาะสมกับที่ศรัทธาสาธุชนได้ยกย่องตั้งไว้ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะบูชา ผู้คนบางกลุ่มมีความศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลที่มีรูปร่างหน้าตาดี ผู้คนบางกลุ่มมีความศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลที่มีเสียงดี ผู้คนบางกลุ่มมีความศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลที่ใช้สิ่งของเครื่องใช้หรูหรา ผู้คนบางกลุ่มมีความศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลที่มีการประพฤติปฏิบัติชอบดี มีปรากฏพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ จำพวก ไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป
๒. บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง

๓. บุคคลผู้ถือความศรัทธาหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความศรัทธาหมอง

๔. บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก^{๒๑}

ในเมื่อการเผยแผ่ธรรมะเป็นหน้าที่หลักอันสำคัญของพระภิกษุ เพื่อให้เป็นที่น่าเคารพศรัทธา น่าเชื่อถือ พระภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนให้สมควรแก่สมณสาธูป แสดงกิริยาท่าทางและคำพูดให้เหมาะสมกับความเป็นพระ ไม่แสดงกิริยาท่าทางอย่างคฤหัสถ์ญาติโยม รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับที่ชาวบ้านต้องกราบไหว้สักการะ

กล่าวโดยสรุป พระภิกษุเมื่อบวชเรียนแล้วต้องระวังตนในเรื่องการวางตน และการปฏิบัติตนที่เป็นสมณสาธูป มีอาจารย์ที่ตรงตามเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของผู้ที่ได้พบเห็น เมื่อผู้เห็นเกิดความเลื่อมใส ความศรัทธาก็จะเกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่ง พระภิกษุ มีฐานะการเป็นอยู่ที่แตกต่างจากคฤหัสถ์ คือเป็นผู้เว้นขาดจากการประกอบธุรกิจการทำมาหากินเหมือนคฤหัสถ์ ต้องดำรงชีวิตเป็นอยู่ด้วยข้าวปลาอาหารของศรัทธาของประชาชนที่นำมาถวาย ก็นำมาถวายด้วยความเคารพศรัทธา ฉะนั้น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระภิกษุ ความประพฤติตนให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ให้เหมาะสมที่ไต่ยกย่องตั้งไว้ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะบูชา

๒.๔ จตุปาริสุทธิศีล: จริยธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพระสงฆ์ด้วยหลักสมณสาธูปในพระพุทธศาสนา

ศีล คือข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับใช้ฝึกฝนเพื่อควบคุมกายาจาและใจให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณงามความดีอันจะนำพาผู้ปฏิบัติให้ดำเนินไปสู่ความสงบสุขในชีวิต ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยที่สุดคือได้บรรลุมรรคผลนิพพาน อีกทั้งผู้ที่มีศีลยังเป็นตั้งแห่งความเลื่อมใส เป็นที่ศรัทธาต่อผู้ที่พบเห็น เพราะเป็นผู้มีกายวาจาและใจสงบ สะอาด บริสุทธิ์ นำคบหาน่าเข้าใกล้ ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตไม่เป็นที่พิชเป็นภัย ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น สำหรับบรรพชิตนั้นมีข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับขัดเกลาตนเองที่เรียกกันว่า จตุปาริสุทธิศีล

จตุปาริสุทธิศีล หรือ ปาริสุทธิศีล ๔ ประเภท ได้แก่ ปาฏิโมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล และปัจฉัยสันนิสสิตศีล

ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง การสำรวมในปาฏิโมกข์ คือศีลที่เป็นสิกขาบท ๒๒๘ ข้อ

อินทริยสังวรศีล หมายถึง การสำรวมในอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖

อาชีวปาริสุทธิศีล หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม ไม่ประกอบอบเนสนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น

^{๒๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

ปัจจัยสันนิษิตศีล หมายถึง การพิจารณาก่อนจึงบริโภคปัจจัย คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชให้เป็นไปตามประโยชน์ของสิ่งนั้นตามความเหมาะสมจำเป็น ไม่บริโภคด้วย ตัณหา

๒.๔.๑ จตุปาริสุทธิศีล ช่วยสนับสนุนการพัฒนาบุคลิกภาพที่สมควรแก่สมณสาธูป

๒.๔.๑.๑ ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือการสำรวมในปาฏิโมกข์ ไม่ก้าวล่วงสิกขาบทที่ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ หรือที่รู้จักกันในชื่อว่าพระวินัยบัญญัติ ๑๖ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ครุกาบัติ (เมื่อต้องแล้วมีโทษมาก) และลหุกาบัติ (เมื่อต้องแล้วมีโทษเบา) แต่ถ้าหากจะแยกโดยชื่อ ก็มี ๗ ประเภทไล่ตามโทษหนักไปหาโทษเบา โดยเรียกตามโบราณว่าอาบัติ ๗ กอง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวไว้ในหนังสือวินัยมุขว่า สำหรับพุทธบัญญัติที่เรียกว่าพระวินัย เพราะท่านเปรียบเหมือนเส้นด้ายร้อยดอกไม้ ที่ควบคุมดอกไม้ ให้กระจัดกระจายเป็นเหตุให้สงฆ์ตั้งอยู่ดีและมั่นคง ส่วนคนที่บวชเป็นภิกษุ นั้น มีความแตกต่างกันในหลายลักษณะ หากไม่มีพระวินัยปกครองจะเป็นภิกษุที่ไม่ดีงามไม่สร้างความเลื่อมใสศรัทธา^{๒๒}

อาบัติ ๗ กองนั้นคือ ๑. ปาราชิก ๒. สังฆาทิเสส ๓. อนุลัจจัย ๔. ปาจิตตีย์ ๕. ปาฏิเทสนียะ ๖. ทุกกฏ ๗. ทุพภาสิต โดย ๒ กองแรกจัดเป็นครุกาบัติ ที่เหลือจัดเป็นลหุกาบัติ

พระพรหมวชิรปัญญาจารย์(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙) ได้อธิบายความหมายของอาบัติ ๗ กอง ไว้ในหนังสือพระวินัยบัญญัติ ดังนี้

๑. ปาราชิก ถ้าหมายถึงบุคคล แปลว่า ผู้แพ้ คือแพ้ภาวะของตนต้องกลับไปเป็นคฤหัสถ์ ถ้าหมายถึงอาบัติ แปลว่า ยังบุคคลผู้ล่วงละเมิดให้แพ้ คือให้แพ้ต่อการบรรลุมรรคผลชั้นสูง

๒. สังฆาทิเสส แปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์ในเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ หมายถึง เมื่อภิกษุต้องอาบัตินี้แล้วต้องอาศัยสงฆ์คือสงฆ์ให้ปริวาสเป็นกรรมเบื้องต้น สงฆ์ให้มานัต ในท่ามกลาง และสงฆ์ให้อัพภาน เป็นกรรมเบื้องปลาย แสดงว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้จะต้องอาศัยสงฆ์ในการพ้นจากอาบัติในกรรมเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือสงฆ์ให้ปริวาสให้มานัต และให้อัพภาน เรียกวิธีการออกจากอาบัตินี้โดยทั่วไปว่า การอยู่กรรม

๓. อนุลัจจัย แปลว่า โทษหยาบ, โทษหนา ซึ่งมีโทษรองลงมาจากปาราชิกและสังฆาทิเสส แต่เป็นอาบัติที่หนักกว่าลหุกาบัติซึ่งพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติด้วยกัน คือหนักกว่าปาจิตตีย์ปาฏิเทสนียะ

๔. ปาจิตตีย์ แปลว่า การละเมิดอันยังกุศลให้ตกไป แบ่งเป็น ๒ อย่างคือ

^{๒๒} กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, วินัยมุข เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๘-๙.

(๑) นิสัคคียปาจิตตีย์ คือปาจิตตีย์ที่ต้องสละสิ่งของที่เป็นเหตุต้องอาบัตินั้นเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก หรือพ้นจากอาบัตินั้น เช่น ภิกษุเก็บอติเรกจีวรไว้เกิน ๑๐ วัน ต้องสละจีวรนั้นแก่ภิกษุอื่นเสียก่อน แล้วจึงแสดงอาบัติจึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้

(๒) สุทธิกปาจิตตีย์ คือปาจิตตีย์ปกติ ๙๒ สิกขาบท อันภิกษุต้องเข้าแล้วไม่ต้องเสียสละสิ่งของที่เป็นเหตุต้องอาบัตินั้น แต่ต้องแสดงอาบัติจึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้

๕. ปาฏิเทสนียะ แปลว่า อาบัติอันภิกษุจะพึงแสดงคืน

๖. ทุกกฏ แปลว่า ทำชั่ว เป็นอาบัติที่ท่านปรับโดยตรงก็มีลดลงมาจากอาบัติอื่น ๆ ก็มีและมีจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นอาบัติที่มานอกพระปาติโมกข์

๗. พุพภาสิต แปลว่า กล่าวชั่ว มีเพียงสิกขาบทเดียว มาในมุสาวาทวรรค สิกขาบทที่ ๒ แห่งปาจิตตีย์^{๒๓}

สรุป สิกขาบท หรืออาบัติทั้ง ๗ ประเภทนี้ รวมแล้วเรียกว่าศีลที่มาจากพระปาติโมกข์ ก่อนที่พระพุทธองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาแต่ละข้อนั้น พระองค์ทรงมีวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ ๑๐ อย่างคือ

๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๒๔}

จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการบัญญัติพระวินัยก็ว่าด้วยประโยชน์หลัก ๆ ๕ อย่างคือ

๑) ว่าด้วยประโยชน์แก่หมู่สงฆ์ส่วนรวม คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามและอยู่กันอย่างผาสุกของหมู่สงฆ์

^{๒๓} พระพรหมวชิรปัญญาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), พระวินัยบัญญัติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔-๓๖.

^{๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

๒) ว่าด้วยประโยชน์แก่ตัวพระภิกษุผู้เข้ามาบวช คือ เพื่อช่อมบุคคลผู้เกื้อยากประพฤติ
ทรมาน และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

๓) ว่าด้วยประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ คือ เพื่อปิด
กั้นอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วและที่ยังไม่เกิดขึ้น

๔) ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน คือ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
และเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา คือ เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัตถธรรม และเพื่อ
อนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบาทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมี
วินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

หากพระภิกษุตั้งใจรักษาประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเองให้ดี ก็จะถือได้ว่ามีความเป็นสมณ
सारูป เป็นเหตุให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่ศรัทธาเลื่อมใส
และเป็นที่เลื่อมใสมยิ่งขึ้นไปสำหรับผู้ที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้ว

๒.๔.๑.๒ อินทรีย์สังวรศีล การสำรวมทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ระวังไม่ให้บาป
อกุศลธรรมครอบงำ จนทำให้หลงกระทำความผิดหรือนึกคิดในเรื่องที่เป็นอกุศลได้ ศีลข้อนี้จะสำเร็จ
ได้ต้องอาศัยสติกำกับ จึงจะสามารถสำรวมทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจได้ ในทางกลับกัน หาก
พระภิกษุไม่มีสติสำรวมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็จะถูกกิเลสครอบงำเอาได้ เปรียบเหมือน
ประตูเมืองที่เปิดไว้ หรือปิดไว้ไม่ดี ย่อมถูกโจรบุกเข้าไปปล้นหรือทำร้ายเอาได้ ดังพุทธภาษิตว่า

ผนย่อมร้าวรดเรือนที่มุงไม่ดีได้ ฉันทไค

ราคะยอมเสียดแทงจิตที่ไม่ได้อบรมแล้วได้ ฉันทัน

ผนย่อมร้าวรดเรือนที่มุงดีแล้วไม่ได้ ฉันทไค

ราคะก็ยอมเสียดแทงจิตที่อบรมดีแล้วไม่ได้ ฉันทัน^{๒๕}

ตัวอย่างของพระภิกษุด้านการเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ คือ พระนันทเถระ ท่านเป็นผู้สำรวม
ระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น
ลิ้มรสถูกต้องโณภูมิจิต ฐัธรรมาภรณ์ด้วยใจระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์
ทั้ง ๖ มิให้ตกอยู่ในอำนาจโลกธรรม ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่ง
เอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านผู้สำรวมอินทรีย์

ในพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ไว้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการฝึกฝน ชัดเกล้าตนเอง
สำหรับพระภิกษุ ๒๒๗ ข้อนั้น หากพระภิกษุต้องการจะประพฤติปฏิบัติให้บริบูรณ์พร้อม ก็จำต้อง
อาศัยความสำรวมในอินทรีย์เป็นเครื่องสนับสนุนด้วย

^{๒๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓-๑๔/๒๘.

สรุป การที่พระภิกษุตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติไม่ก้าวล่วงสิกขาบท อันเป็นพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ เพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมตนเอง จำต้องมีสติสำรวมระวัง ไม่นิยมยินดีร้าย เมื่ออารมณ์มากระทบกับทวารต่างๆ เห็นก็สักแต่ว่าเห็น ได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน ได้กลิ่นก็สักแต่ว่าได้กลิ่น รู้รสก็สักแต่ว่ารู้รส รู้สัมผัสก็สักแต่ว่ารู้สัมผัส รู้ทางใจก็สักแต่ว่ารู้ทางใจ ไม่แต่งเติมเสริมต่ออารมณ์นั้นๆ ที่เข้ามาปรากฏ ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมีความสำรวมทางทวารต่างๆ ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ความเป็นสมณสารูปจึงเกิดขึ้น อันจะเป็นเหตุก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาเลื่อมใส และเป็นเหตุให้ศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปสำหรับผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้ว

๒.๔.๑.๓ อาชีวปาริสุทธิศีล การเลี้ยงชีพในทางที่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ คือเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพที่ผิดต่อพระธรรมวินัย แสวงหาปัจจัย ๔ มีจีวรเป็นต้นตามมีตามได้ ไม่แสวงหาเพื่อให้ได้มาโดยทางที่ผิด หรือที่เรียกว่ามิจฉาอาชีวะ คือ การล่อลวงเพื่อให้ได้มา (กุหนา) การบอกลวงเพื่อให้ได้มา (ลปนา) การทำใบ้เพื่อให้ได้มา (เนมิตติกา) การบีบบังคับเพื่อให้ได้มา (นิปเปสิกตา) การแสวงหาลาภด้วยลาภ (ลาเภณ ลากัม นิชิคีสันตา)

กล่าวเฉพาะการทำใบ้ (เนมิตติกา) พระพุทธโฆษาจารย์ ได้แสดงอรรถาธิบาย ไว้ในปกรณ์พิเศษชื่อวิสุทธิมรรค ว่า “กายกรรมและวจีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันยังความหมายรู้ในอันให้ปัจจัย (แก่ตน) ให้เกิดแก่คนอื่น ๆ ชื่อว่า **นิมิตต์** (บู้ใบ้) การที่ภิกษุเห็นเขาถือขาหนีบเดินไป จึงทำนิมิต โดยนัยว่า “ท่านทั้งหลายได้ของเคี้ยวอะไรมา” ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่า **นิมิตตกมมัม** (บอกลบ) การพูดเกี่ยวข้องกับปัจจัย ชื่อว่า **โสภาโส** (พูดเคาะ) การที่ภิกษุเห็นเด็กเลี้ยงโคแล้วแสวงถามว่า “ลูกโคเหล่านี้เป็นลูกโคนมหรือลูกโคเปรียง” เมื่อเขาตอบว่า “ลูกโคนมเจ้าข้า” แล้วทำโสภาสมิอันพูดเคาะได้โดยนัยว่า “ไม่ใช่ลูกโคนมกระมัง ถ้าเป็นลูกโคนม พวกภิกษุคงได้นมสดบ้าง” ดังนี้เป็นต้น จนเด็กเหล่านั้นต้องไปบอกบิดามารดาให้ถวายนมสด (แก่เธอ) เป็นอาทิ ชื่อว่า **โสภาสกมมัม** (พูดเคาะได้) การพูดเสียด (วัตถุที่ประสงค์)”^{๒๖}

ประเด็นนี้การที่ภิกษุแสวงหาปัจจัยด้วยวิธีที่ผิดต่อหลักธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ย่อมทำให้พระภิกษุนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลผู้ที่ยังไม่ได้ศรัทธา และเป็นการทำลายศรัทธาของบุคคลผู้ที่มีศรัทธาอยู่แล้ว ดังนั้น พระภิกษุควรแสวงหาปัจจัยโดยความเหมาะสมแก่ฐานะของตน เพื่อให้เกิดความเป็นสมณสารูป อันจะเป็นเหตุก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาเลื่อมใส และเป็นเหตุให้ศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปสำหรับผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้ว

๒.๔.๑.๔ ปัจจัยสันนิสิตศีล ศีลที่เกี่ยวข้องกับใช้ปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค พระภิกษุควรพิจารณาให้ดีโดยถี่ถ้วนแล้วจึงบริโภคนั้น ไม่พึงบริโภคนั้นอยู่ เหล่านี้โดยไม่มี การพิจารณา อันจะเป็นเหตุให้เกิดกิเลสอาสวะได้

^{๒๖} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๔๑.

พระพุทธองค์ได้ตรัสยวธิ์การพิจารณาในการใช้สอยปัจจัย ๔ ว่าเป็นเหตุแห่งการปิดกั้น
 อาสวะ ไว้ในสัพพาสวสูตรว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยจีวรเพียงเพื่อป้องกันความหนาว
 ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลานเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิด
 ความละอาย

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาตไม่ใช่เพื่อเล่นไม่ใช่เพื่อความมัวเมา ไม่ใช่เพื่อ
 ประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไปเพื่อบำบัดความ
 หิว เพื่อบุญเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่าโดยอุบายนี้เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียได้ และจัก
 ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำรงอยู่แห่งชีวิต ความไม่มีโทษ และการอยู่โดยผาสุกจักมีแก่เรา'
 แล้วจึงบริโภคอาหาร

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน
 เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และ
 เพื่อความยินดีในการหลีกเร้น

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพียงเพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิด
 จากอาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว และเพื่อไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด ซึ่งเมื่อเธอไม่ใช่สอยอยู่
 อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะไม่เกิดขึ้นเมื่อเธอใช้สอยอยู่ อาสวะและความ
 เร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อา
 สวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย^{๒๗}

ดังนั้นการใช้สอยข้าวของ หรือที่เรียกกันว่าปัจจัย ๔ ในชีวิตประจำวันของพระภิกษุนี้
 หากพิจารณาให้ดีแล้วย่อมเป็นทางกำจัดกิเลสอาสวะให้ออกไปจากจิตใจ อันเป็น วัตถุประสงค์ของ
 การออกบวช การพิจารณาปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงตนในเพศบรรพชิตเป็นอย่างดี
 ยิ่ง สังเกตได้จากในพิธีอุปสมบท ผู้ที่เข้ามาบวชต้องได้รับนิสสัย ๔ จากพระอุปัชฌาย์ หลังจากบวช
 เสร็จทันที ถือได้ว่าเป็นการแนะนำการเป็นอยู่ในรูปแบบของบรรพชิต ตามที่พระพุทธองค์ทรงมีพุทธธา
 อนุญาติ ให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย ๔ อย่างแก่ ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบทบอกนิสสัย ๔ คือ

๑. บรรพชาอาศัยโภชนะคือข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งเธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะ
 คือข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุทเทสภภัต นิมนตณภัต
 สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต

๒. บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต
 อติเรกลาภ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจ็อกัน

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๓.

๓. บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือคางไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะคือ คางไม้ นั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้า

๔. บรรพชาอาศัยยาน้ำมูตรเน่า เธอพึงทำอุตสาหะในยาน้ำมูตรเน่า นั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย”^{๒๘}

ตัวอย่างของพระภิกษุด้านการเป็นผู้มกน้อยสันโดษ คือพระมหาภัสสปเถระ เห็นได้จากการที่มีความมกน้อยสันโดษใช้สอยปัจจัยตามมีตามได้ ท่านมีปกติสมาทานธุดงค์ ๓ ประการอย่างเคร่งครัดคือ ๑) นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๒) เทียบ้างเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ๓) อยู่ป่าเป็นวัตร จนได้รับการยกย่องจาก พระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านทรงธุดงค์

ประเด็นสำคัญการใช้สอยปัจจัย ๔ ของพระภิกษุต้องให้เป็นไปเพื่อหล่อเลี้ยงอัตภาพ ยังอัตภาพให้เป็นไป มุ่งเน้นประโยชน์ที่แท้จริง หาได้ง่าย อาศัยผู้อื่นให้หน้อยพึ่งพาตนเองให้มาก มีความยินดีด้วยปัจจัย ๔ ที่สมควรแก่ตน ใช้เท่าที่มียินดีเท่าที่ได้ เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้ว ความเป็นสมณสารูปก็เกิดขึ้น เป็นเหตุก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาเลื่อมใส และเป็นเหตุให้ศรัทธาเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไปสำหรับผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใสอยู่ให้ได้เลื่อมใสศรัทธาอย่างต่อเนื่อง

๒.๕ หลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนให้ประพฤติตามหลักสมณสารูป

๒.๕.๑ ศรัทธา

ศรัทธานั้นเป็นมูลเหตุแห่งกุศลธรรมทั้งปวง การที่คนเราจะยอมทำตามคำแนะนำของใครสักคน เบื้องต้นเขาต้องมีศรัทธา คือความเชื่อมั่นเสียก่อน จึงจะลงมือทำโดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นการกระทำโดยสมัครใจไม่ต้องใช้การบังคับ เมื่อมีศรัทธาแล้วความเพียรจะเกิดขึ้นตามมาส่งเสริมสนับสนุนให้ทำสิ่งนั้นๆสำเร็จลุล่วงไปได้ จนในที่สุดสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานได้ พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกความที่พระองค์นั้นเป็นผู้มีศรัทธา เพื่อที่จะยังศรัทธาให้เกิดแก่พราหมณ์ผู้มีแต่ปัญญาแต่ไม่มีศรัทธา ไว้ในกสิการทวาชสูตร ว่า

ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน

ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ

ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผลและประทก

เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจาได้แล้ว

สำรวมในการบริโภคอาหาร

เราตายหญ้า [คือวาจาสับปลับ] ด้วยคำสัตย์

ไสร้จจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑.

ความเพียรของเราช่วยนำธุระไปให้ถึงความเกษมจากโยคะ
นำไปไม่ถอยหลัง นำไปถึงที่ ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก
เราทำนออย่างนี้ นานี่เราทำนั้น มีผลเป็นอมตะ
บุคคลครั้งทำนออย่างนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง^{๒๙}

พระอรรถกถาจารย์ท่านได้อธิบายคำว่า “ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน” ไว้ดังนี้ว่า

ในข้อนี้ พีชเป็นมูลสิกขธรรมของพราหมณ์ แยกออกเป็นสอง คือข้างล่างออกราก ข้างบนออกหน่องอกขึ้น ฉันทิ ศรัทธาเป็นมูลสิกขธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้างล่างมีศีลเป็นราก ข้างบนมีสมณะและวิปัสสนาเป็นหน่องอกขึ้น ฉันทินั้น เหมือนอย่างว่า พีชนั้นรับรสปฐวีธาตุ อาโปธาตุด้วยราก ย่อมเติบโตขึ้นเพื่อรับความแก่สุกแห่งธัญญาชาติด้วยก้านฉันทิ ศรัทธานี้รับรสคือสมณะและวิปัสสนาด้วยรากคือศีล เติบโตขึ้นเพื่อรับความแก่กล้าแห่งธัญญาชาติคืออริยมผล ด้วยก้านคืออริยมรรคฉันทินั้น อนึ่ง พีชนั้นตั้งอยู่ในพื้นดินที่ดี เจริญงอกงามไพบูลย์ด้วยราก หน่อ ใบ ก้านเงาและใบอ่อน ให้เกิดน้ำนม ให้สำเร็จเป็นรวงข้าวสาสี เต็มไปด้วยเมล็ดข้าวสาสีเป็นอันมากฉันทิ ศรัทธานี้ก็ฉันทินั้น ตั้งมั่นอยู่ในจิตสันดาน เจริญงอกงามไพบูลย์ด้วยวิสุทธิ ๖ ให้เกิดน้ำนมคือญาณทัสสนวิสุทธิ ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผล อันเทียบไปด้วยปฏิสัมภิทาญาณเป็นอเนก ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า **ศรัทธาเป็นพีช (สทฐาพีช)** ดังนี้

หากจะมีคำถามว่า ก็เมื่อกุศลธรรมกว่า ๕๐ เกิดร่วมกัน เหตุไรจึงตรัสเรียกศรัทธาท่านั้นว่า เป็นพีช ดังนี้ แก้ว เพราะทำหน้าที่เหมือนพีช เหมือนอย่างว่า บรรดาคุณธรรมเหล่านั้น วิญญาณนั้นแลทำหน้าที่รู้แจ้งฉันทิ ศรัทธาก็ทำหน้าที่เหมือนพีช (ต้นเหตุ) ฉันทินั้น เพราะศรัทธานั้นเป็นมูลเหตุแห่งกุศลธรรมทั้งปวง เหมือนอย่างทีกล่าวไว้ว่า บทว่า กุลบุตรในศาสนานี้เกิดศรัทธาแล้วเข้าไปหาเมื่อเข้าไปหาแล้วย่อมนั่งใกล้และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วย

ชื่อว่า **ตบะ (ตโป)** เพราะเผาอกุศลธรรมและกาย คำว่า **ตบะ (ตโป)** นี้เป็นชื่อของอินทริยสังวร ความเพียร อดทน และทุกกรกิริยา แต่ในที่นี้ประสงค์เอาอินทริยสังวร บทว่า **ฝน (วุฐิ)** ได้แก่ ฝนหลายอย่างเป็นต้นว่า น้ำฝน ลมเจือฝน ในที่นี้ประสงค์เอาน้ำฝน เหมือนอย่างว่า ข้าวกล้าของพราหมณ์มีพีชเป็นมูล มีน้ำฝนช่วยสนับสนุนอย่างดี ย่อมงอกงาม ไม่เหี่ยวแห้ง ย่อมผลิตผลฉันทิ มีศรัทธาที่มีอินทริยสังวรช่วยสนับสนุน และธรรมทั้งหลายมีศีลเป็นต้น ที่มีศรัทธาเป็นมูล ของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ฉันทินั้น ย่อมงอกงามไม่เหี่ยวแห้ง ย่อมผลิตผล เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **ความเพียรเป็นฝน (ตโป วุฐิ)** ดังนี้^{๓๐}

^{๒๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๗/๒๘๔.

^{๓๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๙๗/๓๗๔.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้รวบรวมความหมายของคำว่า “ศรัทธา” ไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่า

ศรัทธา ๔ (ความเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล - faith; belief; confidence)

๑. **กัมมศรัทธา** (เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตยโชนะ เป็นต้น -belief in Karma; confidence in accordance with the law of action)

๒. **วิปากศรัทธา** (เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว -belief in the consequences of actions)

๓. **กัมมัสสกตาศรัทธา** (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน - belief in the individual ownership of action)

๔. **ตถาคตโพธิศรัทธา** (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม ปัญญาวิญญูด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ หลุดพ้นได้ ดังที่ พระองค์ได้ ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง -confidence in the Enlightenment of the Buddha)

ศรัทธา ๔ อย่างนี้ มีมาในบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว (เช่น อก.สตตก. ๒๓/๔/๓ เป็นต้น) ว่าโดยใจความ ศรัทธา ๓ ข้อต้น ย่อมรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด หนึ่ง ในข้อ ๓ มีข้อธรรมที่มาในบาลีคล้ายกัน คือ กัมมัสสกตาศรัทธา (ปรีชาหยั่งรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน - knowledge that action is one's own possession) เช่น อก.วิ. ๓๕/๘๒๒/๔๓๓^{๓๑}

๒.๕.๒ ปรัตโหมสะ

ปรัตโหมสะ คือปัจจัยอย่าง ๑ ที่จะทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิอันเป็นหนทางที่จะดำเนินไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดคือพระนิพพาน เป็นข้อแรกของหัวข้อธรรม มรรคมงคล ๘ ดังเช่นที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ ว่า

“ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒ อย่างนี้ ปัจจัย ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ ๑. ปรัตโหมสะ ๒. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒ อย่างนี้แล”^{๓๒}

^{๓๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพระพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๖๙.

^{๓๒} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๑๗/๑๑๕.

ปรโตโฆษะ แปลว่าเสียงจากอื่น คือเสียงจากคนอื่น เสียงที่มาจากที่อื่น ความรู้ที่มาจากแหล่งอื่น คนอื่น ถ้าจะใช้ภาษาสมัยปัจจุบันก็ว่า จากสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางสังคมมี ๒ ส่วน คือ ปรโตโฆษะที่ดีและไม่ดี ปรโตโฆษะที่ไม่ดีก็จะนำไปสู่มีจฉาภิภูฏฐิ ปรโตโฆษะที่ดีนำไปสู่สัมมาทิภูฏฐิ

โยนิโสมนสการ คือการนำสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาไตร่ตรองถี่ถ้วนคิด พิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยปัญญาจนเห็นตามความเป็นจริง

๒.๖ กรณีตัวอย่างบุคคลผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป

๒.๖.๑ ความสำคัญของบุคลิกลักษณะที่ดีสมควรแก่สมณะในการประกาศพระพุทธศาสนา

บุคลิกลักษณะ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก บุคลิกลักษณะที่ดีทำให้ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลที่แวดล้อม เป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไปทำให้ผู้อื่นต้องการเข้าใกล้พบปะสนทนา คนที่มีบุคลิกลักษณะที่ดี จึงมักประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมากกว่าคนที่บุคลิกลักษณะที่ด้อยในสังคมทุกแห่ง การมีบุคลิกลักษณะที่ดี ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อมั่น เคารพศรัทธาตั้งแต่ครั้งแรกที่เห็น

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ประกาศพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ก็จำเป็นต้องมีบุคลิกลักษณะที่ดีเพื่อสนับสนุนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตัวอย่างกรณีที่อยู่ปติสสปริพาชก ก่อนที่จะได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาที่อาศัยความเลื่อมใสในบุคลิกลักษณะของพระอัสสชิ คือได้เห็นท่านพระอัสสชิกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีกิริยาก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เหยียดออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถแล้วคิดว่า ภิกษुरुูปนี้คงเป็นพระอรหันต์^{๓๓} จึงเข้าไปสนทนาด้วย แล้วได้ฟังธรรม จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสตัดสินใจบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา

บุคคลในโลกนี้มีความเลื่อมใสที่แตกต่างกัน โดยถือเอาคุณสมบัติที่แตกต่างกันเป็นเครื่องพิจารณาให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส มีอยู่ ๔ ประเภท ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในรูปสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ ๑) ผู้ถือประมาณในรูป เลื่อมใสในรูป ๒) ผู้ถือประมาณในเสียง เลื่อมใสในเสียง ๓) ผู้ถือประมาณในความเศร้าหมอง เลื่อมใสในความเศร้าหมอง ๔) ผู้ถือประมาณในธรรม เลื่อมใสในธรรม”^{๓๔}

ในอรรถกถาท่านเรียกบุคคล ๔ จำพวกนี้ว่า ปมาณิกา ๔ แปลว่า บุคคลผู้ถือประมาณต่าง ๆ กัน ได้แก่

^{๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

^{๓๔} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

๑. รูปป์ปมาณิกา คือ ผู้ถือประมาณในรูป, บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

๒. โฉสป์ปมาณิกา คือ ผู้ถือประมาณในเสียง, บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญ เกียรติคุณ หรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

๓. ลูซป์ปมาณิกา คือ ผู้ถือประมาณในความคร่ำ หรือเศร้าหมอง, บุคคลที่มองเห็นสิ่งของ เครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยด เป็น ทุกกริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวด ขูดเกลาดน จึงชอบใจ เลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

๔. รัมภ์ปมาณิกา คือ ผู้ถือประมาณในธรรม, บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญา เห็นสารธรรม หรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ^{๓๕}

คุณสมบัติทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ จัดเป็นบุคลิกภาพที่ดี ทั้งภายใน และ ภายนอก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติครบถ้วนทั้ง ๔ ข้อ (เฉพาะข้อ ๓ ทรงถือแต่พอดี) จึงทรงครองใจคนทุกจำพวกได้ทั้งหมด คนที่เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ที่จะไม่เลื่อมใสในนั้น หาได้ยากอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ทรงมีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์แบบทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะรูปลักษณ์ ภายนอกนั้นพระองค์ทรงมี ลักษณะมหาบุรุษครบถ้วนทั้ง ๓๒ ประการ ถือได้ว่าเป็นผู้มีรูปงามเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่ตบตาต้องใจและดึงดูดผู้ที่พบเห็น ทำให้ผู้พบเห็นเกิดศรัทธาเลื่อมใสอันเป็นเหตุนำไปสู่ การบรรลุธรรมได้เลยก็มี ตัวอย่างเช่นเรื่องของพระวัฑกสิ

พระวัฑกสิท่านมีความเลื่อมใสในรูปลักษณะภายนอกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอย่างมาก จึงตัดสินใจออกบวช เพื่อที่จะได้เฝ้าดูพระพุทธรูปด้วย โดยที่ไม่ได้พากเพียรพยายามปฏิบัติเพื่อให้ตนเองหลุดพ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้ว่าท่านเพียงเลื่อมใสในพระวรกายที่ประกอบด้วยชั้น ๕ อันตกอยู่ในไตรลักษณ์ เลื่อมใสในสิ่งที่หาสาระแก่นสารไม่ได้ ไม่ได้มีความเลื่อมใสในธรรมปฏิบัติของพระองค์ คือไม่ได้ตั้งใจปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ทรงรอคอยกาลเวลาให้ญาณของพระวัฑกสินี้แก่กล้าแล้วจึงตรัสกับท่านว่า “วัฑกสิ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยการเฝ้าดูกายเน่านี้ วัฑกสิ คนใดแลเห็นธรรม คนนั้น (ชื่อว่า) เห็นเรา (ผู้ตถาคต), คนใดเห็นเรา (ผู้ตถาคต) คนนั้น (ชื่อว่า) เห็นธรรม” แม้พระพุทธรูปจะตรัสสอนอย่างนี้ พระวัฑกสิก็ไม่ยอมละการมองดูพระรูปอันงดงามของพระองค์ ทั้งไม่ยอมแยกย้ายไปบำเพ็ญสมณธรรมเหมือนภิกษุรูปอื่นๆ พระองค์จึงทรงดำริว่า “ภิกษุนี้ ถ้าไม่ได้ความสังเวช ก็จักไม่ได้ตรัสรู้แน่” ครั้นใกล้วันเข้าพรรษา พระองค์จึงขับไล่พระวัฑกสิให้ไปอยู่ที่อื่นด้วยคำว่า อปเปหิ วุกสิ (ไปซะ วัฑกสิ) ท่านน้อยใจ จึงตัดสินใจขึ้นไปบนยอดเขาคิณฑภูฏาหมายจะกระโดดลงมาเพื่อฆ่าตัวตาย พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นด้วยทิพยจักขุแล้ว จึงได้แผ่พระรัศมีไปเหมือนปรากฏพระองค์อยู่เบื้องหน้าพระวัฑกสิแล้วได้ตรัสพระคาถาว่า

^{๓๕} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒๗.

ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

จะพึงบรรลุปฐมสังบที่ระงับสังขาร เป็นความสุขดังนี้ ๆ

จากนั้นได้เหยียดพระหัตถ์ออกมาแล้วรับว่า “มาเถิด วักกลี เธออย่ากลัว จงแลดูพระตถาคต, เราจักยกเธอขึ้น เหมือนบุคคลพุงข้างตัวจมในเปือกตมขึ้นฉะนั้น, มาเถิด วักกลี เธออย่ากลัว จงแลดูพระตถาคต, เราจักยกเธอขึ้นเหมือนบุคคลที่ช่วยพระจันทร์ที่ถูกราหูจับฉะนั้น” พระวักกลีเกิดปีติอย่างแรงกล้าจนตัวลอย ท่านข่มปีติเอาไว้ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอรหัตต์^{๓๖} จากเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าพระวักกลีไม่ได้มีความตั้งใจที่จะออกบวชตั้งแต่แรก แต่พอมาได้เห็นบุคลิกภาพภายนอกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เพียบพร้อมสง่างาม จึงเกิดศรัทธาเลื่อมใส เข้าไปบวช จนในที่สุดก็สามารถกำจัดที่สุดแห่งทุกข์ของตนเองได้ คือได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ดังนั้น การมีบุคลิกภาพที่ดีจึงถือว่ามีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๖.๒ พระภิกษุผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป: พระอัสสชิเถระ

ภูมิหลังของพระอัสสชิ

พระอัสสชิเป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล ในกรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อบิดาได้เห็นพระมหาบุรุษมีลักษณะถูกต้องตามตำราลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ ในคราวที่ได้รับเชิญเลี้ยงโภชนาหารในพระราชพิธีทำนวยพระลักษณะ จึงได้บอกเล่าให้พระอัสสชิพราหมณ์ฟังและสั่งไว้ว่า “บิดาก็ทราบแล้ว คงจะไม่ทันเห็นพระองค์ ถ้าพระมหาบุรุษเสด็จออกทรงผนวชเมื่อใดให้ออกบวชตามเสด็จเมื่อนั้น” ตั้งแต่นั้นมาท่านมีความเลื่อมใสและเคารพนับถือในพระมหาบุรุษมาก

พระอัสสชิออกบวช

ในคราวที่พระมหาบุรุษเสด็จออกทรงผนวชและทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ ท่านได้ทราบข่าวคราวจึงพร้อมใจกันกับพราหมณ์อีก ๔ คือ โภณฑัญญะ, วัปปะ, ภัททิยะ, และมหานามะ พวกนี้ออกบวชเป็นฤๅษีตามเสด็จ คอยอุปฐากพระองค์ทุกเช้าค่ำ ตลอดเวลาที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานานถึง ๖ ปี แต่พระองค์ไม่สามารถบรรลุธรรมพิเศษได้ จึงทำให้พระองค์ทรงทราบว่ามิใช่หนทางแห่งการตรัสรู้เป็นแน่แท้ จึงทรงเลิกการบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นเสีย พระองค์ตั้งพระทัยว่า จะบำเพ็ญเพียรสืบไป แต่อัสสชิพราหมณ์และพราหมณ์ทั้ง ๔ คน มีความเข้าใจว่าพระองค์ทรงคลายจากความเพียรเวียนมาเป็นคนมักมากใน กามคุณเสียแล้ว จึงคิดว่าพระองค์คงจะไม่ได้บรรลุธรรมพิเศษอันใดอันหนึ่งแน่นอน จึงพร้อมกันละทิ้งพระองค์ไปอยู่ที่ป่า อสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

พระอัสสชิบรรลุธรรม

หลังจากที่พระมหาบุรุษตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้เสด็จพระธรรมเทศนาบทธรรมจักรที่ปวัตตสูตร^{๓๗} เกิดดวงตาเห็นธรรมตามลำดับ โดยมีพระอัญญาโณทัญญะเป็นคนแรกที่

^{๓๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑๙/๒๕/๕๕๖.

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๕๒.

ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบันและได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นในวันต่อๆมาพระอัสสชิและเพื่อนๆที่เหลือก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันและได้รับการอุปสมบทตามลำดับ ต่อมาเมื่อญาณแก่กล้าได้ฟังพระธรรมเทศนาอันตลัฏขณสูตร^{๓๘} จากพระศาสดาแล้วจึงได้บรรลุพระอรหัตต์

บุคลิกลักษณะของพระอัสสชิที่สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระอัสสชิเถระ มีบุคลิกน่าเลื่อมใส สำรวมอินทรีย์ การคู้การเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหยียดมือเป็นไปอย่างสงบสำรวม น่าเลื่อมใสมิ่ง เข้าวันหนึ่ง ท่านได้ออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ด้วยอิริยาบถอันสงบสำรวมในขณะนั้น มาจนพหุมนามว่า อุปติสสะ พบเห็นท่านโดยบังเอิญจึงเกิดความเลื่อมใสในบุคลิกภาพของท่านคิดว่าพระเถระผู้นี้เป็นผู้ที่เราไม่เคยพบเห็นมาก่อนท่านคงจะเป็นพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่งเป็นแน่แท้ จึงติดตามท่านไปห่าง ๆ ครั้นพอได้โอกาส ขณะพระอัสสชิเถระนั่งฉันภัตตาหารอยู่ จึงเข้าไปนมัสการและเรียนธรรมะจากท่าน พระอัสสชิเถระออกตัวว่า ท่านบวชไม่นาน ไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารได้ อุปติสสะจึงกราบเรียนให้ท่านแสดงธรรมแต่โดยย่อตามที่ท่านรู้ พระอัสสชิจึงแสดงธรรมโดยย่อว่า

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และการดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาตะอย่างนี้^{๓๙}

อุปติสสะครั้งได้ฟังธรรมแล้วก็ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงรีบไปบอกแก่โกลิตะผู้เป็นสหาย และครั้งโกลิตะฟังธรรมนั้นแล้ว ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกันจึงได้พากันออกบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพระ

พระอัสสชิเถระ มีบทบาทสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล ด้วยความเป็นผู้บุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสของท่านเป็นเหตุให้อุปติสสมาณพเกิดความเลื่อมใสได้ฟังธรรมจนเกิดดวงตาเห็นธรรมแล้วได้นำไปบอกต่อแก่โกลิตสมาณพแล้วเกิดดวงตาเห็นธรรมตามกันไป ในเวลาต่อมาได้ออกบวช อุปติสสะ ปรากฏชื่อว่า พระสารีบุตร เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งปวงด้านมีปัญญามาก โกลิตะ ปรากฏชื่อว่า พระโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งปวงด้านมีฤทธิ์มาก ทั้งพระสารีบุตร และ พระโมคคัลลานะ ต่างเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกาลต่อมา

๒.๖.๓ สามเณรผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดีตามหลักสมณสาธูป: นิโครธสามเณร

ภูมิหลังของสามเณรนิโครธ

สามเณรนิโครธ เป็นบุตรเจ้าชายสุนนกุมาร พระเชษฐาต่างพระมารดาของพระเจ้าอโศก จึงถือว่าท่านเป็นหลานของพระเจ้าอโศกมหาราช นั่นเอง หลังจากพระเจ้าพินทุราชสวรรคต พระโอรส

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๒๗.

^{๓๙} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๘๗.

ทั้งหลายต่างหมายปองบัลลังก์เมืองปาฏลีบุตร ทรงยกทัพมาตีเมืองปาฏลีบุตรและสังหารพระเชษฐา และพระอนุชาต่างพระมารดาไปจนหมดสิ้น เจ้าชายสุมนกุมารทรงทราบดีว่าพระองค์ไม่รอดแน่ จึงให้พระชายาซึ่งกำลังมีพระครรภ์หลบหนีไป พระนางสุมนาเทวีมารดาของท่านปลอมเพศหนีไปขณะที่ยังทรงพระครรภ์อยู่ เดินมุ่งไปสู่อำเภอคนจัดทาลแห่งหนึ่งแล้วได้เข้าไปอาศัยอยู่ในศาลาหนึ่ง ๑ ที่พวกเทวดาเนรมิตไว้ ใกล้ต้นนิโครธ แล้วได้ให้ประสูติพระโอรส ณ ที่ตรงนั้น เพราะเหตุนี้ พระโอรสจึงมีพระนามว่า "นิโครธ "

สามเณรนิโครธออกบวช

พอนิโครธกุมาร ก็มีชนมายุได้ ๗ ปี พระเถระรูปหนึ่ง ชื่อมหาวรรณเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ ได้พิจารณาคิดว่า " ถึงเวลาแล้วที่นิโครธกุมารควรจะได้บวช " จึงทูลพระราชธิดาให้ทรงทราบ แล้วเริ่มทำการบวชให้นิโครธกุมารนั้น

สามเณรนิโครธบรรลุธรรม

ในเวลาปลงผมเสร็จ พระกุมารได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ในวันนั้นนั่นเอง แล้วได้พำนักอยู่กับพระอาจารย์

บุคลิกลักษณะของสามเณรนิโครธที่สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในวันหนึ่ง นิโครธสามเณร ออกเดินทางผ่านทางมกลางพระนครเพื่อจะไปเยี่ยมโยมมารดา พระเจ้าอโศกประทับยืนอยู่ที่สีหบัญชร ได้ทอดพระเนตรเห็นนิโครธสามเณร ผู้ฝึกฝนคุ้มครองตน มีอินทรีย์สงบ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ กำลังเดินผ่านไปทางพระลานหลวง ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว ทรงพระรำพึง ดังนี้ว่า "ชนแม่ทั้งหมดนี้ มีจิตฟุ้งซ่าน เปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนี้ ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหลียวดู การคู้แขนและการเหยียดแขนของเขายามยิ่งนัก ภายในของทารกคนนี้ น่าจักมีโลกุตรธรรมแน่นอน" แล้วเกิดความเลื่อมใสในสามเณร จึงทรงสั่งพวกอำมาตย์ไปนิมนต์สามเณร เมื่อพระเจ้าอโศกนิมนต์สามเณรเข้ามาในพระราชวังแล้วน้อมนำภัตตาหารถวาย ครั้นสามเณรฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงสอบถามว่า " ข้าแต่สามเณร ท่านพอจะทราบคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ขอท่านช่วยบอกแก่เราหน่อย" สามเณรแสดงตนว่าเพิ่งบวชได้ไม่นานยังรู้ธรรมไม่มาก แล้วได้แสดงธรรมที่พระศาสดาเคยตรัสไว้โดยมีใจความว่า " ความไม่ประมาทเป็นเส้นทางอมตะ ความประมาทเป็นหนทางไปสู่ความตาย ผู้ที่ประมาทย่อมไม่ต่างจากคนตาย"^{๔๐}

พระเจ้าอโศกเมื่อได้ฟังธรรมแล้วเกิดมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ตั้งใจจะถวายนิยตภัตแก่สามเณร ๘ ที่ ด้วยความที่นิโครธสามเณรเป็นผู้มีความมักน้อยสันโดษจึงได้ถวายนิยตภัตนั้นให้แก่พระอุปัชฌาย์ทั้ง พระเจ้าอโศกมีความเลื่อมใสเพิ่มขึ้นจึงได้ถวายเพิ่มอีก ๘ ที่ สามเณรก็ได้นำถวายโดยทำนองนี้แก่พระอาจารย์และพระสงฆ์ด้วย พระเจ้าอโศกจึงเกิดความเลื่อมใสในสามเณรยิ่งขึ้นไปได้ถวายนิยตภัตเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจนถึง ๖ แสนรูป และทรงรับสั่งให้สร้างพระ

^{๔๐} พุ.ธ. (ไทย) ๑๕/๒๑/๓๑.

วิหาร ๘๔,๐๐๐ หลัง ซึ่งประดับด้วยพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ไว้ในพระนคร ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทั่วชมพูทวีป^{๔๑}

พระเจ้าอโศกทรงเปลี่ยนพระองค์ใหม่จากผู้มีความเห็นผิด มาเป็นผู้มีความเห็นถูก เปลี่ยนจากนิสัยดุร้าย เป็นผู้ที่มีความเมตตา ทรงเปลี่ยนแว่นแคว้นของพระองค์ให้เป็นอาณาจักรแห่งธรรม ทำให้บ้านเมืองสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ต่อมาได้ทรงเผยแผ่และปักหลักพระพุทธศาสนา ให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงในหลายดินแดน โดยการจัดส่งพระธรรมทูตให้ไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ นับว่าเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า สมณสาธูปที่มีคุณลักษณะที่พระสงฆ์แสดงออกมาให้เห็นภายนอก เช่น เรื่องการนุ่งการห่ม การสำรวมอินทรี การคู้การเหยียดซึ่งมือและเท้า การทอดตาลต่ำอย่างสงบสำรวม อันเป็นเรื่องพื้นฐานที่พระภิกษุต้องทำอยู่ตลอดในชีวิตประจำวัน หากฝึกฝนให้ดี จัดการให้เรียบร้อย สมควรแก่สมณสาธูปแล้ว ก็สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก คือทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความศรัทธาเลื่อมใสแม้จะยังไม่ได้พูดคุยสนทนา ดังตัวอย่าง คือ พระอัสสชิเถระผู้สงบเรียบร้อยแสดงอิริยาบถต่างๆด้วยความสำรวมสมควรแก่ความเป็นสมณะ ทำให้อุปติสสะผู้ผ่านาพบเห็นเข้า จึงเกิดความเลื่อมใสในบุคลิกลักษณะของท่าน หรือ สามเณรตัวน้อยที่มีนามว่านิโครธที่ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชเกิดความประทับใจเลื่อมใส เพียงแค่ได้เห็นกิริยาท่าทางต่างๆที่แสดงออกมาด้วยความสงบสำรวม โดยที่ยังไม่ได้พูดคุยสนทนา จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าเพียงแค่การทำกิจของสมณะทั่วไป เช่นการบิณฑบาตนั้นหากประพฤติให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเหมาะสมแก่ความเป็นสมณะแล้ว ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยที่ยังไม่ต้องใช้คำพูดเลยทีเดียว ดังนั้นบุคลิกลักษณะที่ดี จึงมีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล

สภาพปัญหาในยุคปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่มีความมีความเห็นห่างจากพระพุทธศาสนา ให้ความสนใจกับเรื่องเทคโนโลยีที่กำลังเจริญก้าวหน้า แล้วสนใจหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอันเป็นเรื่องของความเจริญทางด้านจิตใจน้อยลง อีกทั้งยังมีข่าวสารของพระภิกษุที่มีการประพฤติผิดจากร่องจากรอย แสดงกิริยามารยาทต่างๆที่ไม่สมควรแก่สมณะ ปรากฏให้เห็นตามช่องทางต่างๆ ทำให้ส่งผลกระทบต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในหลายๆกลุ่ม ดังนั้น เพื่อเป็นการเจริญศรัทธาของสาธุชน และรักษาภาพลักษณ์องค์กรของพระพุทธศาสนาให้ยิ่งขึ้นไป พระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันจำต้องตระหนักถึงบุคลิกลักษณะแก่ความเป็นสมณะ ไม่ควรมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ปล่อยปะละเลย แล้วไปให้ความสำคัญกับสีกาบทข้อใหญ่ๆที่ปรับอาบัติหนักๆเท่านั้น เพราะเรื่องบุคลิกลักษณะกิริยาอาการที่เข้าใจกันว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยนี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นเหตุเจริญศรัทธายิ่งขึ้นไปของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ศรัทธาจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

^{๔๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๕๘.

๒.๗ สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธองค์ทรงบัญญัติ เพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในทางที่เที่ยง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพื้นฐานทำให้เกิดสมาธิ ข่มกิเลสพิจารณาสิ่งต่างๆจนเกิดความรู้จักปัญญา จัดว่าเป็นกิริยามารยาทที่สมควรแก่สมณสาธูปทั้งภายในและภายนอก

พระภิกษุที่ตั้งใจปฏิบัติเคร่งครัดในวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ จัดเป็นผู้ที่กิริยามารยาทที่สมควรแก่สมณสาธูป ย่อมได้รับความเชื่อถือจากผู้ที่พบเห็น เป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไปอยากเข้าใกล้สนทนา เป็นที่เคารพศรัทธาตั้งแต่ครั้งแรกที่เห็น เป็นที่รัก เป็นที่ควรสักการะกราบไหว้บูชาของศรัทธาสาธุชน กิตติศัพท์อันงามย่อมฟุ้งไป อีกทั้งยังได้รับอานิสงส์อีกมากมาย

มีพระพุทธพจน์ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ในธรรมวินัยนี้ ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมฟุ้งไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าสู่บริษัทใดๆ คือ ชตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัทย่อมองอาจ ไม่เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้แล”^{๔๒}

ตัวอย่างของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัด พัฒนาฝึกฝนตนเอง มีความประพฤติที่สมควรแก่สมณสาธูปอยู่เสมอ จนเป็นที่เคารพสักการะบูชาของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย คือ พระมหากัสสปเถระ มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่ง พระมหากัสสปเถระออกจากนิโรธสมาบัติคิดว่าจักเที่ยวบิณฑบาตเพื่อสงเคราะห์คนทุกข์ยาก ท้าวสักกะประสงค์จะถวายบิณฑบาตด้วยพระองค์เอง จึงแปลงเป็นคนแก่มาเพื่อใส่บาตรด้วยหวังจะได้อานิสงส์ใหญ่ พระมหากัสสปเถระก็ได้ทราบว่ายายแก่ผู้นั้นเป็นท้าวสักกะ จึงได้ว่ากล่าวแล้วห้ามไม่ให้ทำเช่นนั้นอีก ฝ่ายท้าวสักกะได้ตรัสรับปากแล้วเหาะขึ้นไปบนอากาศ เปล่งอุทานว่า “อิโห ทานั ปรมทานั ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม กัสสปสปฏิญฺฐิตุ เราได้ตั้งไว้ดีแล้วในทานพระกัสสปะ”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

เทวดาและมนุษย์ย่อมพอใจแก่ภิกษุ

ผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร

^{๔๒} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

ผู้เลี้ยงตัวเอง ไม่เลี้ยงผู้อื่น ผู้มั่นคง สงบ มีสติทุกเมื่อ^{๔๓}

ลักษณะกิริยามารยาทที่สมควรแก่สมณสาธูป เป็นสิ่งที่พระภิกษุสามารถพัฒนาได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติผ่านบทฝึกในพระพุทธศาสนา โดยมีศีลที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นพื้นฐานเป็นแนวทาง โดยเฉพาะในส่วนเสขียวัตร ถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิริยามารยาทโดยตรง ผู้ที่น้อมนำมาปฏิบัติฝึกหัดขัดเกลาตนเอง ย่อมได้รับทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

ประโยชน์ตน คือ ย่อมเป็นที่น่าเคารพศรัทธาเลื่อมใส เป็นที่สักการะกราบไหว้บูชาของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างผาสุก มีกายวาจาและใจที่สงบ อันเป็นฐานนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

ประโยชน์ผู้อื่น คือ เป็นแบบอย่างให้ผู้ที่เข้ามาบวชในภายหลังได้ยึดถือและปฏิบัติตาม ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ยิ่งศรัทธาให้เกิดแก่สาธุชนยิ่งๆขึ้นไป เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง

ดังนั้น ประเด็นสำคัญในเรื่องสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สมณสาธูปจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพระภิกษุดำรงตนอยู่ในศีล มีความสำรวม ปฏิบัติกิจต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับฐานะแห่งความเป็นสมณะของตน ไม่ปฏิบัตินอกกลุ่มนอกทางจากพระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อผู้ที่พบเห็น เป็นที่น่าเชื่อถือ ญาติโยมกราบได้อย่างสนิทใจ แต่หากพระภิกษุปฏิบัติในทางตรงกันข้าม ไม่มีความสำรวมไม่สนใจพระธรรมวินัย ขาดความระวังในความสำรวม มุ่งแสวงหาลาภ และ ใช้สอยปัจจัยโดยไม่เหมาะสมกับฐานะแห่งความเป็นสมณะ ไม่ใช่เพียงแต่จะไม่ก่อประโยชน์เท่านั้น แต่กลับซ้ำยังทำให้เกิดโทษแก่ตนเอง และ ภาพลักษณ์โดยรวมกล่าวคือภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการทำลายพระศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากปรากฏข่าวต่าง ๆ ที่นำเสนอหลาย ๆ ช่องทาง เกี่ยวกับการประพฤติผิดนอกรีต นอกรอยของการเป็นพระภิกษุ อันเป็นผลมาจากการไม่ได้ศึกษาพระวินัย จึงไม่ได้พัฒนากิริยามารยาทให้เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะ ทำให้ได้รับการตำหนิตีเยนจากชาวโลก อันไม่ก่อให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นการทำลายศรัทธาของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว

กล่าวโดยสรุปในบทที่ ๒ นี้ สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ อย่างเป็นระบบตั้งแต่เริ่มบรรพชา เพื่อให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดในการวางตนฐานะพระสงฆ์ผู้เป็นหนึ่งในองค์พระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)

^{๔๓} พ.อ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๒๒๒-๒๒๓.

บทที่ ๓

วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยศึกษาเสขียวัตร: ข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธูปตามหลักพระพุทธศาสนา

๓.๑ เสขียวัตร: ข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธูปตามหลักพระพุทธศาสนา

เสขียวัตร ๗๕ ข้อ เป็นส่วนหนึ่งในศีล ๒๒๗ ข้อ ของพระภิกษุ กล่าวคือเป็นวัตรปฏิบัติที่พระภิกษุจะต้องศึกษาเกี่ยวกับมารยาทที่พึงปฏิบัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้เพื่อเตือนสติ ให้พระภิกษุมีความสำรวมกาย วาจา และ ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในสังคมที่เป็นชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น โดยต้องกระทำผิดต่างๆ ให้สมควรแก่ความเป็นสมณะ อันจะยังให้บุคคลในสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

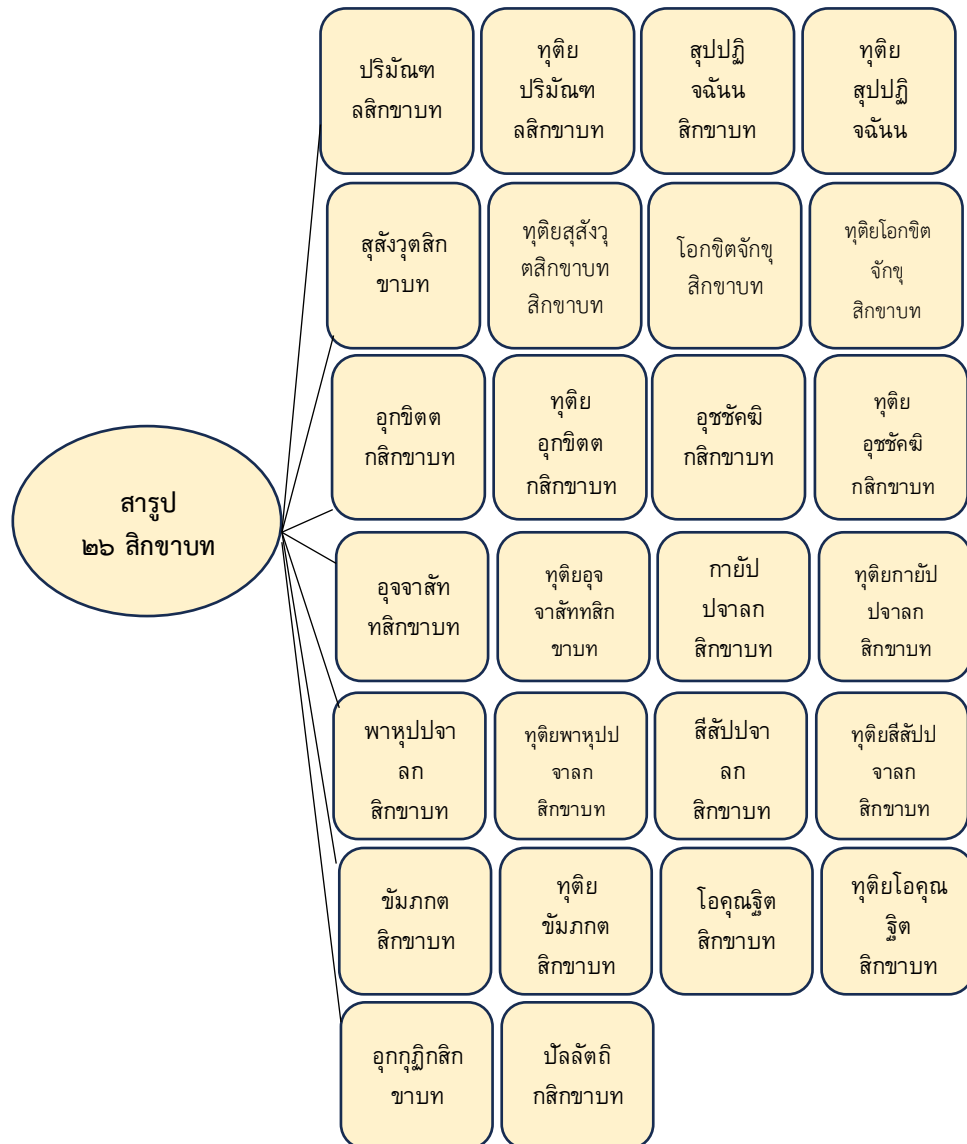
จากการศึกษาพบว่า ในตัวสิกขาบทไม่มีการปรับอาบัติเอาไว้ เพียงแต่บอกว่าภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่ทำอย่างนั้น ไม่ทำอย่างนี้ แต่ในคำอธิบายท้ายสิกขาบทระบุว่าการทำเข้าต้องอาบัติทุกกฎ ซึ่งแปลว่าทำชั่ว ในที่นี้จะกล่าวรวบรัดเอาเฉพาะมูลเหตุแห่งการบัญญัติ และ ตัวสิกขาบท

เสขียวัตร ประกอบด้วย ๔ หมวด คือ สาธูป โภชนปฏิสังยุต ธรรมเทศนาปฏิสังยุต ปกิณกะ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๑ เสขียวัตร ๔ หมวด

๓.๑.๑ หมวดสารูป

ภาพที่ ๓.๒ สารูป ๒๖ สิกขาบท

อธิบายเนื้อหาของหมวดสารูป ๒๖ สิกขาบท ดังต่อไปนี้ ซึ่งว่าด้วยกิจกรรมารยาที่ควรประพฤติในเวลาเข้าไปในหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การนุ่งห่ม การสำรวม ระวังอิริยาบถ การพูดคุย ให้อยู่ในอาการที่เหมาะสมกับความเป็นสมณะ

สิกขาบทที่ ๑ ปริมัตถลสิกขาบท (นุ่งสบงให้เป็นปริมัตถล)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ครองอินทรวาสกไม่เรียบร้อย พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้

ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอันตราวาสกให้เรียบร้อย”^๑

สิกขาบทที่ ๒ ทุติยปริมณฑลสิกขาบท (ห่มจีวรให้เป็นปริมณฑล)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ครองอุตราสงค์ไม่เรียบร้อย พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอุตราสงค์ให้เรียบร้อย”^๒

สิกขาบทที่ ๓ สุปปฏิจฉันนสิกขาบท (ปกปิดกายด้วยดี ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเปิดกายไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงสำเหนียกว่า เราจักปกปิดกายให้ดี ไปในละแวกบ้าน”^๓

สิกขาบทที่ ๔ ทุติยสุปฏิจฉันนสิกขาบท (ปกปิดกายด้วยดี นั่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเปิดกายในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักปกปิดกายให้ดี นั่งในละแวกบ้าน”^๔

สิกขาบทที่ ๕ สุตสังวุตสิกขาบท (สำรวมด้วยดี ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินคคะนองมือ คคะนองเท้า ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวมดี ไปในละแวกบ้าน”^๕

สิกขาบทที่ ๖ ทุติยสุตสังวุตสิกขาบท (สำรวมด้วยดี นั่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ นั่งคคะนองมือคคะนองเท้า ในละแวกบ้านพวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้น

^๑ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๖/๖๔๙-๖๕๐.

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๗/๖๕๑.

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๘/๖๕๒.

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๙/๖๕๓.

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๐/๖๕๔.

ยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวมดี นิ่งในระแวกบ้าน”^๖

สิกขาบทที่ ๗ โอกขิตจกฺขุสิกขาบท (มีสายตาทอดลง ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินมองดูที่ตรงนั้นตรงนี้ ไปในระแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทอดจกฺขุลง ไปในระแวกบ้าน”^๗

สิกขาบทที่ ๘ ทุติยโอกขิตจกฺขุสิกขาบท (มีสายตาทอดลง นิ่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งมองดูที่ตรงนั้นตรงนี้ ในระแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทอดจกฺขุลง นิ่งในระแวกบ้าน”^๘

สิกขาบทที่ ๙ อุกขิตตกสิกขาบท (ไม่เวิกผ้า ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเวิกผ้าไปในระแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินเวิกผ้า ไปในระแวกบ้าน”^๙

สิกขาบทที่ ๑๐ ทุติยอุกขิตตกสิกขาบท (ไม่เวิกผ้า นิ่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเวิกผ้าในระแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นิ่งเวิกผ้า ในระแวกบ้าน”^{๑๐}

สิกขาบทที่ ๑๑ อุชชคฺฌิกสิกขาบท (ไม่ห้าวเราดั่ง ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินห้าวเราดั่ง ไปในระแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้น

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๑/๖๕๕.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๒/๖๕๖.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๓/๖๕๗.

^๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๔/๖๕๘.

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๕/๖๕๙.

ยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดั่งนี้ว่า “พึงทำ ความสำเหนียกว่า เราจักไม่หัวเราะดั่ง ไปในละแวกบ้าน”^{๑๑}

สิกขาบทที่ ๑๒ ทุติยอุชชฌิกสิกขาบท (ไม่หัวเราะดั่ง นิ่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุณีพาศิษย์นั่งหัวเราะดั่งในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดั่งนี้ว่า “พึงทำ ความสำเหนียกว่า เราจักไม่หัวเราะดั่ง นิ่งในละแวกบ้าน”^{๑๒}

สิกขาบทที่ ๑๓ อัจฉาสัททสิกขาบท (ไม่พูดเสียงดั่ง ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุณีพาศิษย์ตะโกนเสียงดั่ง ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดั่งนี้ว่า “พึงทำ ความสำเหนียกว่า เราจักพูดเสียงเบา ไปในละแวกบ้าน”^{๑๓}

สิกขาบทที่ ๑๔ ทุติยอัจฉาสัททสิกขาบท (ไม่พูดเสียงดั่ง นิ่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุณีพาศิษย์นั่งตะโกนเสียงดั่ง ในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดั่งนี้ว่า “พึงทำ ความสำเหนียกว่า เราจักนั่งพูดเสียงเบา ในละแวกบ้าน”^{๑๔}

สิกขาบทที่ ๑๕ กายัปปจาลกสิกขาบท (ไม่โคลงกาย ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุณีพาศิษย์เดินโคลงกาย ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดั่งนี้ว่า “พึงทำ ความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินโคลงกาย ไปในละแวกบ้าน”^{๑๕}

สิกขาบทที่ ๑๖ ทุติยกายัปปจาลกสิกขาบท (ไม่โคลงกาย นิ่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุณีพาศิษย์นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๖/๖๖๐.

^{๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๗/๖๖๑.

^{๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๘/๖๖๒.

^{๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๙/๖๖๓.

^{๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๐/๖๖๔.

ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งโคลงกาย ในละแวกบ้าน”^{๑๖}

สิกขาบทที่ ๑๗ พาทุปปจาลกสิกขาบท (ไม่แกว่งแขน ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินแกว่งแขนห้อยแขนไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินแกว่งแขนห้อยแขนไปในละแวกบ้าน”^{๑๗}

สิกขาบทที่ ๑๘ ทุตติยาพาทุปปจาลกสิกขาบท (ไม่แกว่งแขน นั่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งแกว่งแขนห้อยแขนในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งแกว่งแขนห้อยแขนในละแวกบ้าน”^{๑๘}

สิกขาบทที่ ๑๙ สีสัปปจาลกสิกขาบท (ไม่สั่นศีรษะ ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินโคลงศีรษะ ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินโคลงศีรษะ ไปในละแวกบ้าน”^{๑๙}

สิกขาบทที่ ๒๐ ทุตติยีสีสัปปจาลกสิกขาบท (ไม่นั่งสั่นศีรษะ ในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งโคลงศีรษะ ในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งโคลงศีรษะ ไปในละแวกบ้าน”^{๒๐}

สิกขาบทที่ ๒๑ ชัมภกตสิกขาบท (ไม่เอามือค้ำกาย ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเท้าสะเอวไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้น

^{๑๖} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๙๑/๖๖๕.

^{๑๗} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๙๒/๖๖๖.

^{๑๘} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๙๓/๖๖๗.

^{๑๙} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๙๔/๖๖๘.

^{๒๐} วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๙๕/๖๖๙.

ยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินเท้าสะเอว ไปในละแวกบ้าน”^{๒๑}

สิกขาบทที่ ๒๒ ทุติยขัมภตสิกขาบท (ไม่เอามือค้ำกาย นั่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเท้าสะเอว ในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งเท้าสะเอว ในละแวกบ้าน”^{๒๒}

สิกขาบทที่ ๒๓ โอคุณฐิตสิกขาบท (ไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินคลุมศีรษะ ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินคลุมศีรษะ ไปในละแวกบ้าน”^{๒๓}

สิกขาบทที่ ๒๔ ทุติยโอคุณฐิตสิกขาบท (ไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ นั่งในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งคลุมศีรษะ ในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งคลุมศีรษะ ในละแวกบ้าน”^{๒๔}

สิกขาบทที่ ๒๕ อุกกุฎติกสิกขาบท (ไม่เดินกระโหย่งเท้า ไปในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินกระโหย่ง ไปในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินกระโหย่ง ไปในละแวกบ้าน”^{๒๕}

สิกขาบทที่ ๒๖ ปัลลตถิกสิกขาบท (ไม่นั่งรัดเข่าในบ้าน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งรัดเข่าในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้

^{๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๖/๖๗๐.

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๗/๖๗๑.

^{๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๘/๖๗๒.

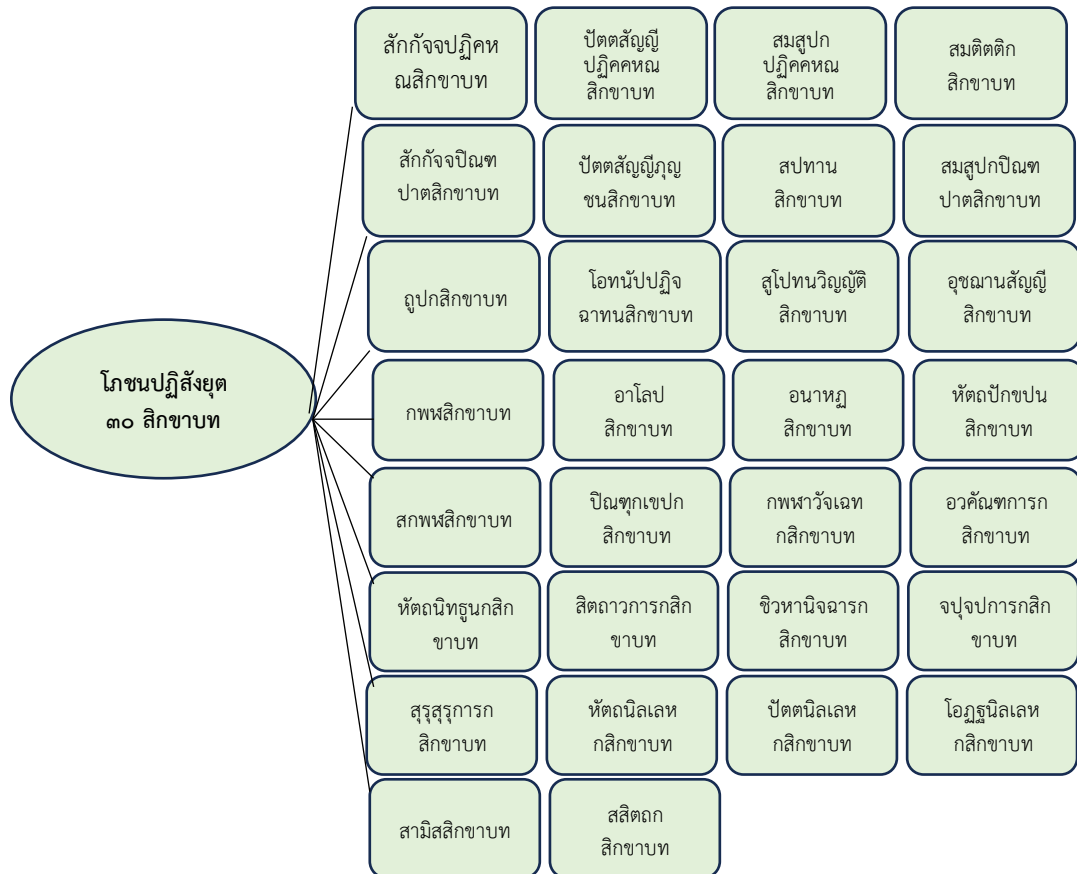
^{๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๙/๖๗๓.

^{๒๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๐/๖๗๔.

ทำจริง จึงทรงดำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน”^{๒๖}

หมวดโกชนปฏิสังขยัต มี ๓๐ สิกขาบท ว่าด้วยกิริยามารยาทที่ควรประพฤติในการรับบิณฑบาต และการฉันภัตตาหารโกชนปฏิสังขยัต

๓.๑.๒ หมวดโกชนปฏิสังขยัต

ภาพที่ ๓.๓ โกชนปฏิสังขยัต ๓๐ สิกขาบท

อธิบายเนื้อหาของหมวดโกชนปฏิสังขยัต มี ๓๐ สิกขาบท ว่าด้วยกิริยามารยาทที่ควรประพฤติในการรับบิณฑบาต และการฉันภัตตาหาร

สิกขาบทที่ ๒๗ สักกัจจปฏิคคณสิกขาบท (รับบิณฑบาตด้วยความเคารพ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับบิณฑบาตมาแล้วไม่ให้ความสำคัญ ทำให้เหมือนจะทิ้งพวกชาวบ้านพากันดำหนิ ประณามโพนทะนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม

^{๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๑/๖๗๕.

เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉนบิณฑบาตโดยความเคารพ”^{๒๗}

สิกขาบทที่ ๒๘ ปัตตสัณญีปฏิคคหณสิกขาบท (แลดูแต่ในบาตร ในขณะที่บิณฑบาต)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ รับบิณฑบาตมองเหม่อดูตรงนั้นตรงนี้ เมื่อเขาเกลี่ยอาหารลงในบาตรจนเสร็จก็ยังไม่รู้สึกตัว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต”^{๒๘}

สิกขาบทที่ ๒๙ สมสุปกปฏิคคหณสิกขาบท (รับบิณฑบาตพอสมควรส่วนกับแกง)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อรับบิณฑบาต รับเอาแต่แกงเท่านั้น พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตพอเหมาะกะกับแกง”^{๒๙}

สิกขาบทที่ ๓๐ สมตติตติกสิกขาบท (รับบิณฑบาตแค่พอเสมอขอบปากบาตร)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อรับบิณฑบาตล้นขอบบาตร พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร”^{๓๐}

สิกขาบทที่ ๓๑ สักกัจจปิณฑปาตสิกขาบท (ฉนบิณฑบาตโดยความเคารพ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ฉนบิณฑบาตโดยไม่เคารพ ทำเหมือนไม่อยากจะฉน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉนบิณฑบาตโดยเคารพ”^{๓๑}

สิกขาบทที่ ๓๒ ปัตตสัณญีภุชณสิกขาบท (ในขณะที่ฉนบิณฑบาต แลดูแต่ในบาตร)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ฉนบิณฑบาตพละงมดูที่ตรงนั้นตรงนี้ เมื่อเขากำลังเกลี่ยอาหารถวายจนเสร็จแล้วไป ก็ยังไม่รู้สึกตัว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา

^{๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๒/๖๗๖.

^{๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๓/๖๗๗.

^{๒๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๔/๖๗๘.

^{๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๕/๖๗๙.

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๖/๖๘๐.

พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันบิณฑบาต”^{๓๒}

สิกขาบทที่ ๓๓ สप्तานสิกขาบท (ฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ไม่ฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ แต่ฉันเจาะลงตรงที่นั่นๆ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ”^{๓๓}

สิกขาบทที่ ๓๔ สมสุปกปิณฑปาตสิกขาบท (ฉันบิณฑบาตพอสมควรส่วนกับแกง ไม่ฉันแกงมากเกินไป)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อฉันบิณฑบาต เน้นฉันแต่แกงเป็นส่วนมาก พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตพอเหมาะแก่กับแกง”^{๓๔}

สิกขาบทที่ ๓๕ อุปกสิกขาบท (ฉันบิณฑบาตไม่ขยุ้มแต่ยอดลงไป)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ฉันบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด”^{๓๕}

สิกขาบทที่ ๓๖ โอทนปปฏิจฉาทนสิกขาบท (ไม่เอาข้าวสุกกบกับแกงและกับด้วยหวังจะได้อีก)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ใช้ข้าวสุกกบกับแกงบ้าง กับข้าวบ้าง เพราะอยากได้อีกพวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ใช้ข้าวสุกกบกับแกงหรือกับข้าวเพราะอยากได้อีก”^{๓๖}

^{๓๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๗/๖๘๒.

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๘/๖๘๓.

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๙/๖๘๔.

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๐/๖๘๕.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๑/๖๘๖.

สิกขาบทที่ ๓๗ สุโพนวิญญูตสิกขาบท (ไม่ขอเอาแกงหรือข้าวสุกเพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉัน หากไม่เจ็บไข้)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง มาฉันส่วนตัว พวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทนา เมื่อเรื่องไปถึงพระผู้มีพระภาค พระองค์จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิว่า “การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสมยิ่งขึ้นได้เลย” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ออกปากขอแกง หรือข้าวสุก มาฉันส่วนตัว สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นไข้ ไม่กล้าออกปากขอเพราะกลัวว่าจะเป็นอาบัติ พวกภิกษุได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้ ออกปากขอแกง หรือข้าวสุกมาฉันส่วนตัวได้ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ออกปากขอแกงหรือข้าวสุกมาฉันส่วนตัว”^{๓๗}

สิกขาบทที่ ๓๘ อุชฌมานสัณญีสสิกขาบท (ไม่มองดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะเพ่งโทษ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ มุ่งตำหนิ จึงมองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น”^{๓๘}

สิกขาบทที่ ๓๙ กพหสิกขาบท (ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกินไป)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำคำข้าวใหญ่ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกินไป”^{๓๙}

สิกขาบทที่ ๔๐ อาโลปสิกขาบท (ทำคำข้าวให้กลมกล่อม)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำคำข้าวยาว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทำคำข้าวให้กลม”^{๔๐}

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๒-๑๖๓/๖๘๗-๖๘๘.

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๒-๖๑๔/๖๙๐.

^{๓๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๕/๖๙๑.

^{๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๖/๖๙๒.

สิกขาบทที่ ๔๑ อนาฬสิกขาบท (ไม่อ้าปากเมื่อคำข้าวยังไม่ถึง)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก”^{๔๑}

สิกขาบทที่ ๔๒ หัตถปิกขปนสิกขาบท (ไม่เอามือทั้งสองมือใส่ปากในขณะที่ฉัน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ขณะกำลังฉันสอดมือทั้งหมดเข้าในปาก พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า ขณะกำลังฉัน เราจักไม่สอดมือทั้งหมดเข้าในปาก”^{๔๒}

สิกขาบทที่ ๔๓ สกพหสิกขาบท (ไม่พูดคุยต่างๆ ที่ในปากมีคำข้าว)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พูดคุยต่างๆ ที่ในปากมีคำข้าว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า ขณะที่ในปากมีคำข้าว เราจักไม่พูดคุย”^{๔๓}

สิกขาบทที่ ๔๔ ปิณชุกเขปสิกขาบท (ไม่ฉันโดยการโยนคำข้าวเข้าปาก)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ โยนคำข้าวใส่ปากแล้วจึงฉัน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันโยนคำข้าว”^{๔๔}

สิกขาบทที่ ๔๕ กพหาวัจเจทกสิกขาบท (ไม่ฉันกัดคำข้าว)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ฉันกัดคำข้าว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว”^{๔๕}

^{๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๗/๖๙๓.

^{๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๘/๖๙๔.

^{๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๙/๖๙๕.

^{๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๐/๖๙๖.

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๑/๖๙๗.

สิกขาบทที่ ๔๖ อวคัณหาการกสิกขาบท (ไม่ฉันทำกระพุงแก้มให้ตู่ย)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารทำกระพุงแก้มตู่ย พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันอาหารทำกระพุงแก้มตู่ย”^{๔๖}

สิกขาบทที่ ๔๗ หัตถนิทฐนุกสิกขาบท (ไม่ฉันพลางสะบัดมือพลาง)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันสลัดมือ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันสลัดมือ”^{๔๗}

สิกขาบทที่ ๔๘ สิตถาวการกสิกขาบท (ไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าว)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันโปรยเมล็ดข้าว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าว”^{๔๘}

สิกขาบทที่ ๔๙ ชิวหานิจฉารกสิกขาบท (ไม่ฉันแลบลิ้น)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันแลบลิ้น พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น”^{๔๙}

สิกขาบทที่ ๕๐ จปฺจปการกสิกขาบท (ไม่ฉันดั่งจับ ๆ)

ในสมัยก่อนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันทำเสียงดั่งจับ ๆ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพชนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันทำเสียงดั่งจับ ๆ ”^{๕๐}

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๒/๖๙๘.

^{๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๓/๖๙๙.

^{๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๔/๗๐๐.

^{๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๕/๗๐๑.

^{๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๖/๗๐๒.

สิกขาบทที่ ๕๑ สุรสุฎการกสิกขาบท (ไม่ฉันตั้งซู้ตๆ)

ในสมัยก่อน ภิกษุทั้งหลายตั้งมั่นน้ำนมเสียดังซู้ตๆ ภิกษุรูปหนึ่งเห็นเข้าจึงพูดในเชิงล้อเลียน พวกภิกษุด้วยกันจึงต่างตำหนิว่า “โฉนภิกษุจึงล้อเลียนสงฆ์เล่า” เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุนั้นว่าได้ล้อเลียนสงฆ์จริงไหม เมื่อภิกษุนั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิภิกษุรูปนั้น โดยประการต่างๆ แล้วจึงรับสั่งห้ามการล้อเลียนปรารภพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จากนั้นจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันตั้งซู้ตๆ”^{๕๑}

สิกขาบทที่ ๕๒ หัตถนิลเลหกสิกขาบท (ไม่ฉันเลียมือ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันเลียมือ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียมือ”^{๕๒}

สิกขาบทที่ ๕๓ ปัตตนิลเลหกสิกขาบท (ไม่ฉันเลียบาตร)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันเลียบาตร พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียบาตร”^{๕๓}

สิกขาบทที่ ๕๔ โกฎฐนิลเลหกสิกขาบท (ไม่ฉันเลียริมฝีปาก)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันเลียริมฝีปาก พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก”^{๕๔}

สิกขาบทที่ ๕๕ สามิสสิกขาบท (ไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ)

ในสมัยก่อน ภิกษุใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม พวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทนาว่าเหมือนการกระทำของคฤหัสถ์ผู้บริโภคคาม เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุนั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุนั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๗/๗๐๓-๗๐๔.

^{๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๘/๗๐๕.

^{๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๙/๗๐๖.

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๐/๗๐๗.

ยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร”^{๕๕}

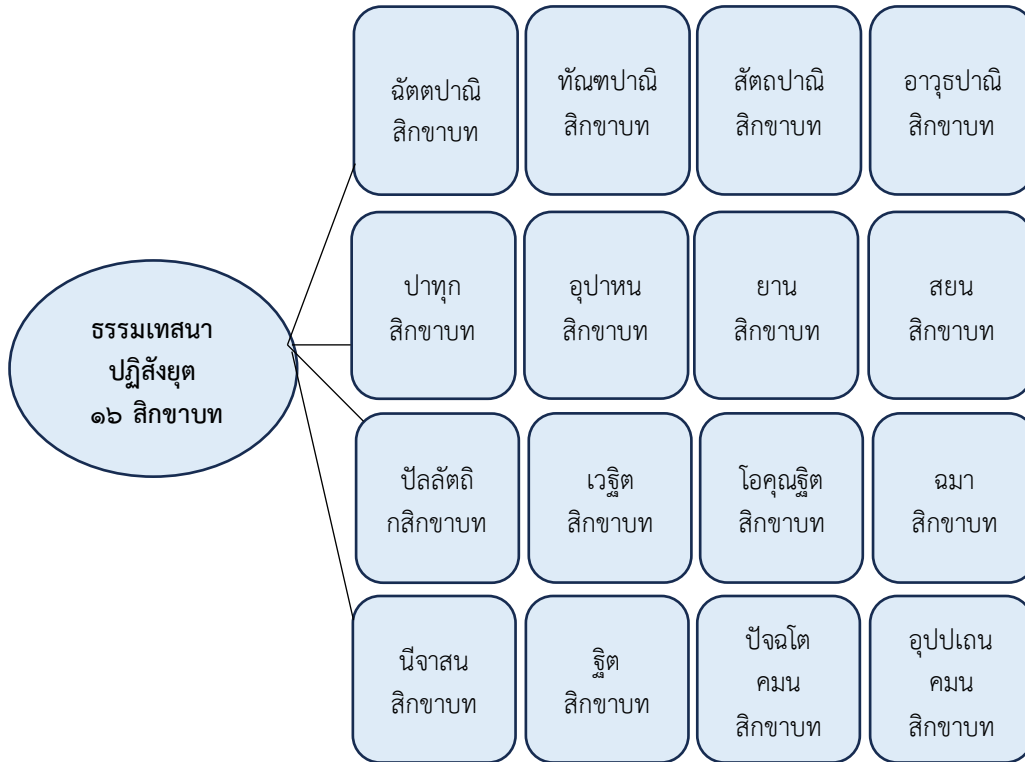
สิกขาบทที่ ๕๖ สลิตถกสิกขาบท (ไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวหลงในบ้าน)

ในสมัยก่อน ภิกษุทั้งหลายเห็นน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่าเหมือนการกระทำของคฤหัสถ์ผู้บริโศกคาม เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน”^{๕๖}

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๑/๗๐๘-๗๐๙.

^{๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๒/๗๑๐-๗๑๑.

๓.๑.๓ หมวดธรรมเทศนาปฏิสังยุต

ภาพที่ ๓.๔ ธรรมเทศนาปฏิสังยุต ๑๖ สิกขาบท

อธิบายเนื้อหาของหมวดธรรมเทศนาปฏิสังยุต มี ๑๖ สิกขาบท ว่าด้วยกิจกรรมารยาทในการแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

สิกขาบทที่ ๕๗ ฉัตตปาณิสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่มีร่มในมือ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนผู้กัณฐ่ม ถูกพวกภิกษุด้วยกันตำหนิโดยประการต่างๆ เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนกัณฐ่ม” ต่อมา ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าที่จะแสดงธรรมแก่คนไข้ผู้กัณฐ่ม เพราะกลัวจะเป็นอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้แสดงธรรมแก่คนไข้ผู้กัณฐ่มได้ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้กัณฐ่ม”^{๕๗}

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๓-๖๓๔/๗๑๒-๗๑๓.

สิกขาบทที่ ๕๘ ทัณฑปาณีสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่มีไม้พลองในมือ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุวัฑฒันแสดงธรรมแก่คนที่ถือไม้พลอง พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ถือไม้พลอง” ต่อมา ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าที่จะแสดงธรรมแก่คนที่ถือไม้พลอง เพราะกลัวจะเป็นอาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้แสดงธรรมแก่คนใช้ถือไม้พลองได้ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ถือไม้พลอง”^{๕๘}

สิกขาบทที่ ๕๙ สัตถปาณีสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่มีข้อมิคมในมือ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุวัฑฒันแสดงธรรมแก่คนที่ถือศัสตรา พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ถือศัสตรา”^{๕๙}

สิกขาบทที่ ๖๐ อาวุธปาณีสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่มีอาวุธในมือ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุวัฑฒันแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ถืออาวุธ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ถืออาวุธ”^{๖๐}

สิกขาบทที่ ๖๑ ปาทุกสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่สวมเชิงเท้า)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุวัฑฒันแสดงธรรมแก่คนที่ไม่สวมเชิงเท้า(รองเท้าไม้) พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้สวมเชิงเท้า”^{๖๑}

สิกขาบทที่ ๖๒ อุปาหนสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่สวมรองเท้า)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุวัฑฒันแสดงธรรมแก่คนที่ไม่สวมรองเท้า พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ

^{๕๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๕/๗๑๔.

^{๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๖/๗๑๕.

^{๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๗/๗๑๖.

^{๖๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๘/๗๑๗.

ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
 ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้สวมรองเท้า”^{๖๒}

สิกขาบทที่ ๖๓ ยานสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่อยู่บนยาน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่อยู่บนยาน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ
 ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ
 ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
 ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ที่อยู่บนยาน”^{๖๓}

สิกขาบทที่ ๖๔ สยนสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่อยู่บนที่นอน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่อยู่บนที่นอน พวกชาวบ้านพากัน
 ตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม
 เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้น
 แสดง ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ที่อยู่บนที่นอน”^{๖๔}

สิกขาบทที่ ๖๕ ปัลลัตถิกสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่นั่งรัดเข่า)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่นั่งรัดเข่า พวกชาวบ้านพากันตำหนิ
 ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ
 ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
 ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ที่นั่งรัดเข่า”^{๖๕}

สิกขาบทที่ ๖๖ เวฐิตสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่โปกศิระชะ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนโปกศิระชะ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ
 ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ
 ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
 ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ที่โปกศิระชะ”^{๖๖}

สิกขาบทที่ ๖๗ โอคณฐิตสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ที่คลุมศิระชะ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนคลุมศิระชะ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ
 ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ

^{๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๙/๗๑๘.

^{๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๐/๗๑๙.

^{๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๑/๗๒๐.

^{๖๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๒/๗๒๑.

^{๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๓/๗๒๒.

ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้ที่คลุมศีรษะ”^{๖๗}

สิกขาบทที่ ๖๘ ฉมาสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ที่อยู่บนอาสนะ โดยภิกษุ อยู่บนแผ่นดิน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งบนพื้นดินแสดงธรรมแก่คนผู้นั่งบนอาสนะ พวก
ชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้น
ว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยก
สิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งที่พื้นดินจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่ เป็น
ใช้ผู้นั่งบนอาสนะ”^{๖๘}

สิกขาบทที่ ๖๙ นิจาสนสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ที่นั่งบนอาสนะสูงกว่า ภิกษุ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งบนอาสนะต่ำ แสดงธรรมแก่คนผู้นั่งบนอาสนะสูง ถูก
ภิกษุด้วยกันตำหนิโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม
เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้น
แสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้นั่งบน
อาสนะสูง”^{๖๙}

สิกขาบทที่ ๗๐ ฐิตสิกขาบท (ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ที่นั่งอยู่ แต่ภิกษุยืน)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ยืนแสดงธรรมแก่คนผู้นั่งอยู่ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ
ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อ
ภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
ดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งที่พื้นดินจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้นั่งอยู่”^{๗๐}

สิกขาบทที่ ๗๑ ปัจฉโตคมนสิกขาบท (ภิกษุเดินไปข้างหลังไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็น ใช้ที่เดินไปข้างหน้า)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินอยู่ข้างหลัง แสดงธรรมแก่คนผู้เดินไปข้างหน้า พวก
ชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้น
ว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยก

^{๖๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๔/๗๒๓.

^{๖๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๕/๗๒๔.

^{๖๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๖-๖๔๗/๗๒๕-๗๒๗.

^{๗๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๘/๗๒๘.

สิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราเดินอยู่ข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้เดินไปข้างหน้า”^{๗๑}

สิกขาบทที่ ๗๒ อุปปถนคณสิกขาบท (ฝึกขุดินไปนอทางไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่ไปในทาง)

ในสมัยก่อนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินอยู่นอกทางแสดงธรรมแก่คนผู้เดินไปในทาง พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราเดินไปนอทางจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้เดินในทาง”^{๗๒}

๓.๑.๔ หมวดปกิณกะ

ตารางที่ ๓.๑ ปกิณกะ ๓ สิกขาบท

ปกิณกะ-สิกขาบท		
ฐิติเตุจจารสิกขาบท	หริเตุจจารสิกขาบท	อุทเทจจารสิกขาบท

อธิบายในหมวดปกิณกะ มี ๓ สิกขาบท ว่าด้วยกิริยามารยาทในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ โดยผู้วิจัยสรุปภาพประกอบคำอธิบาย

หมวด ปกิณกะ มี ๓ สิกขาบท ว่าด้วยกิริยามารยาท ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ

สิกขาบทที่ ๗๓ ฐิติเตุจจารสิกขาบท (ไม่เป็นผู้ใช้ไม่ยืนถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ยืนถ่ายอุจจาระ และถ่ายปัสสาวะ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงตั้งนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นผู้ใช้ จักไม่ยืนถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ”^{๗๓}

สิกขาบทที่ ๗๔ หริเตุจจารสิกขาบท (ฝึกขุดินไปนอทางไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ที่ไปในทาง)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ, และบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุ

^{๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๙/๗๒๙.

^{๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๐/๗๓๐.

^{๗๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๑/๗๓๑.

ทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว”^{๗๔}

สิกขาบทที่ ๗๕ อุทเทอุจจารสิกขาบท (ฝึกฝนไม่เป็นไข้ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนน้ำลายลงในน้ำ)

ในสมัยก่อน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ พวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิ ประณามโพนทนา เรื่องทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ”

ต่อมาพวกภิกษุผู้เป็นไข้ไม่กล้าที่จะถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ เพราะกลัวจะอาบัติ ผู้มีพระภาคทราบเรื่องแล้วจึงทรงรับสั่งอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้ถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงในน้ำได้” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “ พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ”^{๗๕}
ในเสขียัตถ์ทั้งหมดนี้จัดเข้าในความประพฤตินี้ที่แสดงออก ๔ ด้าน คือ

ผู้วิัจยนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้ นำมาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ เป็นลำดับและวิเคราะห์ พระสงฆ์ตามหลักสมณสารูปและข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสมณสารูป ความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน

(๑) กายภาพ (๒) สติปัญญา (๓) อารมณ์ (๔) สังคม

หมวดสารูป จัดเป็นความประพฤตินี้ที่แสดงออกทางด้านกายภาพ ได้แก่ การแต่งกายของพระภิกษุ คือมุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นต้น, การพูด คือ ไม่พูดเสียงดัง, การเดิน คือ ไม่เดินโคลงกาย ไม่เดินไกวแขนเป็นต้น ,การนั่ง คือ ไม่นั่งค้ำกาย ไม่นั่งคลุมศีรษะ เป็นต้น

หมวดธรรมเทศนาปฏิสังยุต เป็นความประพฤตินี้ที่แสดงออกทางด้านสติปัญญา คือ เมื่อจะเทศน์สอนควรพิจารณาก่อนว่าผู้ที่รับฟังนั้นเขาพร้อมจะรับฟังหรือไม่ มีความตั้งใจที่จะฟังโดยเคารพหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น ไม่เทศน์ให้คนไม่ได้เจ็บป่วยแต่ที่นอนฟังอยู่บนที่นอน เป็นต้น เพราะการนอนฟังเป็นกิริยาที่ไม่แสดงความเคารพเทศน์ไปก็ไม่ทำให้เกิดประโยชน์กับผู้ที่กำลังนอนฟัง เพราะเขาไม่ได้มีความตั้งใจที่จะฟังอยู่แล้ว

หมวดสารูป ๒ ข้อ คือ ไม่หัวเราะดังไปในบ้าน, ไม่หัวเราะดังนั่งในบ้าน และ ๑ ข้อ ในหมวดโภชนปฏิสังยุต คือ ไม่มองดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ เป็นความประพฤตินี้ที่แสดงออกทางด้านอารมณ์

^{๗๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๒/๗๓๒.

^{๗๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๓-๖๕๔/๗๓๓-๗๓๔.

หมวดโภชนาการปฏิบัติ และ หมวดดปภิกษะ เป็นสิกขาบทที่เกี่ยวกับการรับและการฉันบิณฑบาตให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่แสดงกิริยาน่าเกลียดในขณะที่ฉัน, และการขบถ่ายของเสียในร่างกายออกมาในที่สาธารณะ เหล่านี้เป็นความประพฤติที่แสดงออกทางด้านสังคม

ตารางที่ ๓.๒ พฤติกรรมที่แสดงออกด้านกายภาพและด้านสติปัญญา

ด้านกายภาพ	ด้านสติปัญญา
<ul style="list-style-type: none"> - นุ่ง - ห่มให้เรียบร้อย - ปิดกายให้ดี ไปในละแวกบ้าน - นั่งในละแวกบ้าน - ระวังมือระวังเท้าให้ดี ไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - มีตามองทอดลง ไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่หัวเราะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่พูดเสียงดังไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่โคลงกายไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่ไกวแขนไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่สั่นศีรษะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่เอามือค้ำกายไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่เอาผ้าคลุมศีรษะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่เดินกระโห่ยไปในบ้าน - ไม่นั่งรัดเข่าไปในบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ - ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ ถือไม้พลอง, ถือคัสตรา, ถืออาวุธ - ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สวมเฉียงเท้า-สวมรองเท้า - ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้นอน - ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้นอนที่นอน - ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งรัดเข่า-พันศีรษะ-คลุมศีรษะ - ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะ - ไม่นั่งบนอาสนะต่ำ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะสูง - ยืนอยู่ ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่ - ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้เดินไปข้างหน้า - เดินไปนอกทางจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้เดินในทาง

ตารางที่ ๓.๓ พฤติกรรมที่แสดงออกด้านอารมณ์และด้านสังคม

ด้านอารมณ์	ด้านสังคม
<ul style="list-style-type: none"> - ไม่หัวเราะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน - ไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - รับบิณฑบาตโดยเคารพ - ให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต - รับบิณฑบาตพอเหมาะกะกับแกง - รับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร - ฉันบิณฑบาตโดยเคารพ - ให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันบิณฑบาต - ฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ - ฉันบิณฑบาตพอเหมาะกะกับแกง

ด้านอารมณ์	ด้านสังคม
	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ฉันทินทบาทตข้มลงแต่ยอด - ไม่ใช่ข้าวสุกกกลมแกหรือกับข้าวเพราะอยากได้มาก - ไม่ออกปากขอแกหรือข้าวสุกมาฉันทันส่วนตัว - ไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น - ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน - ทำคำข้าวให้กลม - ไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก - ไม่สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ขณะกำลังฉันทัน - ไม่พูดคุย ขณะที่ในปากมีคำข้าว - ไม่ฉันทันโยนคำข้าว - ไม่ฉันทันกัดคำข้าว - ไม่ฉันทันอาหารทำกระพุงแก้มตุ่ย - ไม่ฉันทินทบาท สลัดมือ - ไม่ฉันทันโปรยเมล็ดข้าว - ไม่ฉันทันแลบลิ้น - ไม่ฉันทันทำเสียงดังจ๊ับๆ - ไม่ฉันทันทำเสียงดังซู่ดๆ - ไม่ฉันทันเลียมือ - ไม่ฉันทันขอบาตร - ไม่ฉันทันเลียริมฝีปาก - ไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร - ไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน - ไม่ยืนถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ - ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว - ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ

จากการศึกษาเสขียวัตถ์ทั้ง ๗๕ ข้อที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัตินี้ จะเห็นได้ว่า เหตุที่พระพุทธองค์ จะทรงบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อขึ้นมานั้น ล้วนมีมูลเหตุมาจากการที่พระภิกษุสงฆ์มีความประพฤติที่ไม่เรียบร้อยไม่เหมาะสม กระทำกิจต่างๆไม่เป็นไปตามสมณสาธูป จนเป็นที่ตำหนิติเตียน

ของชาวบ้าน เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์มีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้าน เมื่อเกิดเหตุมีพระภิกษุมีความประพฤติไม่เรียบร้อยขึ้น เรื่องทราบถึงพระพุทธองค์ จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ใต้สวนหาข้อเท็จจริง เมื่อทราบความแล้วจึงดำหนิตีเดียณผู้ที่กระทำความผิด แล้วค่อยบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง กระทำกิจต่างๆให้สมควรแก่สมณสาธูป

๓.๒ มหาปเทศ ๔ : หลักการพิจารณาสมณสาธูปตามหลักพระพุทธศาสนา

เนื่องจากสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้นั้นผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนานและได้ขยายกระจายไปอยู่ในหลายพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ บางสิ่งอย่างไม่ได้มีบัญญัติห้ามไว้ แต่ผู้คนในบางสังคมบางวัฒนธรรมไม่ยอมรับ จึงเกิดมีคำถามว่าสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควรแก่สมณสาธูป ผู้วิจัยจึงได้นำหลักมหาปเทศ ๔ มาศึกษาเพื่อใช้เป็นหลักพิจารณา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเกิดความยำเกรงอยู่ในข้อบัญญัติบางอย่างว่า “สิ่งใดหนอพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดหนอไม่ทรงอนุญาตไว้” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคได้ประทานมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๗๖}

ผู้วิจัยจะได้นำหลักมหาปเทศ ๔ มาศึกษาวิเคราะห์กับสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

ในสิกขาบทที่ ๔๒ ว่าด้วยการห้ามเอามือทั้งมือใส่ปากในขณะฉัน ในสมัยก่อน ภิกษุ สอดมือทั้งหมดเข้าในปากในขณะกำลังฉัน พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโพนทะนา พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าทำได้ทำจริงไหม เมื่อภิกษุเหล่านั้นยอมรับว่าได้ทำจริง จึงทรงตำหนิ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า ขณะกำลังฉัน เราจักไม่สอดมือทั้งหมดเข้าในปาก” ในปัจจุบันนี้พระภิกษุส่วนใหญ่ใช้ช้อนและส้อมในการตักอาหารฉัน จึงเป็นไปได้น้อยมาที่พระภิกษุจะต้องอาบัติในข้อนี้ แต่ก็มีประเด็นเรื่องความเหมาะสมในเรื่องอื่นเพิ่มเข้ามาคือการใช้ช้อนส้อมถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพระภิกษุหรือไม่ เพราะไม่มีพุทธานุญาตไว้การให้ใช้ช้อนส้อม

^{๗๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙-๑๔๐.

เป็นอุปสรรคในการฉัน แต่ในสมัยปัจจุบันมีความนิยมการใช้ช้อนส้อมเพื่อความถูกต้องลักษณะป้องกันโรคภัยต่างๆที่จะเกิดจากการฉัน เช่น ให้มีช้อนกลางในการฉันร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นการใช้ช้อนฉันอาหารของพระภิกษุจึงอนุมูลอมว่าเป็นสิ่งที่สมควรแก่สมณสาธูป แต่ต้องให้เรียบร้อย ไม่ฉันอมช้อนเลียช้อน ซึ่งเป็นอาการที่น่ารังเกียจไม่ยังให้เกิดความศรัทธาปสาทะแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทั้งยังจะเป็นการทำลายศรัทธาของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อนำหลักมหาปเทศ ๔ เข้ามาจับแล้ว จึงพอสรุปได้ว่าสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติไว้ แต่ถ้าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับการเวลา สถานที่และผู้คน สิ่งนั้นย่อมควร

สรุปแล้ว ความไม่เป็นสมณสาธูปนั้น เกิดขึ้นได้จากชาวบ้านส่วน ๑ และตัวพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติอีกส่วน ๑ อีกทั้งพระพุทธรองค์ทรงให้ความสำคัญต่อภาพลักษณ์หมู่คณะพระสงฆ์ เพราะหากพระสงฆ์ประพฤติกิจต่างๆ ไม่สมควรแก่ความเป็นสมณะแล้ว ย่อมเกิดผลกระทบต่อภาพรวมของพระพุทธศาสนา ผู้คนก็จะไม่ศรัทธาเลื่อมใส เป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความลำบากและยากที่จะน่าเชื่อถือ เมื่อถึงคราวที่ต้องไปเทศน์สอนเผยแผ่ธรรม

บทที่ ๔

การพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธิตตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวทางการพัฒนาพระสงฆ์ให้สมควรแก่สมณสาธิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาและสืบค้นข้อมูลตามแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ พระไตรปิฎก, อรรถกถา, และแหล่งข้อมูลอื่นๆ พบว่าในส่วนเสขียวัตถ์ทั้ง ๗๕ ข้อนั้น สามารถจำแนกออกมาเป็นความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และ ด้านสังคม โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความประพฤติอันสมควรของสมณะด้านกายภาพ

ความประพฤติด้านกายภาพ คือ กิริยามารยาทที่แสดงออกมาผ่านทางร่างกายให้คนอื่นได้พบเห็นได้ง่าย และบ่งบอกได้ถึงภาพลักษณ์ของบุคคลนั้นๆ ในที่นี้ผู้วิจัยได้แบ่งความประพฤติด้านกายภาพออกเป็น ๓ อย่าง คือ การแต่งกาย การเดิน และการนั่ง ดังต่อไปนี้

การแต่งกายถือว่าการแสดงภาพลักษณ์ที่เห็นได้ง่าย เพราะสามารถรับรู้ได้ตั้งแต่แรกเจอว่าบุคคลนั้น ๆ มีภาพลักษณ์อย่างไร บุคคลที่แต่งกายดูดี สะอาด เรียบร้อย ย่อมเป็นที่น่าคบหาน่าเข้าใกล้ ดังนั้นการแต่งกายจึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก

ฉลิมาศรี พลายพงษา กล่าวถึงมารยาทการแต่งกายไว้ว่า การแต่งกายเป็นเรื่องแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และยังสื่อถึงบุคลิกภาพนิสัยใจคอ จิตใจ รสนิยม ตลอดถึงการศึกษาและฐานะของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี หลักสำคัญเกี่ยวกับการแต่งกายมีอยู่ ๓ ประการคือ ๑) ความสะอาด เสื้อผ้าหน้าผมเครื่องประดับ ๒) สุภาพเรียบร้อยไม่รุ่มร่ามรัดตัวจนเกินไป สีสันทันไม่ฉูดฉาด ๓) ต้องรู้จักกาลเทศะคือถูกต้องตามกาลและสถานที่^๑

ปราณี สุรสิทธิ์ กล่าวถึงมารยาททั่วไปในการแต่งกายว่า โดยทั่วไปควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

๑. แต่งกายให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของตนเองคือรู้จักวิเคราะห์ว่าตัวเองมีรูปร่างอย่างไร
๒. การแต่งกายที่เหมาะสมกับโอกาสเช่นไปงานศพก็แต่งชุดดำหรือขาวไปโรงเรียนแต่งเครื่องแบบนักเรียนไปเล่นกีฬา ก็แต่งชุดกีฬาให้รัดกุม
๓. การแต่งกายให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพได้แก่คำนึงถึงเพศวัยสถานภาพของผู้แต่ง

^๑ ฉลิมาศรี พลายพงษา, “มารยาทไทย: วัฒนธรรมบนรากฐานของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: ราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

๔. ความสะอาดของเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งสำคัญมาก เสื้อผ้าสวยราคาแพงเพียงใด ถ้าขาดความสะอาดจะหมดคุณค่าลงทันที แม้จะขาดก็ปะเย็บให้เรียบร้อย เก้าก็ขอให้สะอาด^๒

การเดินและการนั่ง ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักของคนเรา เพราะในชีวิตนั้นต้องใช้อิริยาบถเดินและนั่งเป็นส่วนมาก ดังนั้นการพัฒนาภาพลักษณ์ในการเดินและการนั่งจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ควรฝึกฝนพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง

พระภิกษุในฐานะเป็นที่เคารพสักการะบูชากราบไหว้ของสาธุชน ก็จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการแต่งกายด้วยเช่นกัน ต้องแต่งกายให้เหมาะสมกับฐานะของตน สะอาด เรียบร้อย และเหมาะสมกับโอกาส พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทในเพราะเรื่องนี้ไว้ให้พระภิกษุปฏิบัติเพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้มีภาพลักษณ์ที่ดี เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. นุ่ง - ห่มให้เรียบร้อย

เครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุตามพุทธบัญญัตินั้นมีเพียงผ้า ๓ ผืนเท่านั้น คือ สบง (ผ้าใช้นุ่ง) จีวร (ผ้าใช้ห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าที่ใช้ห่มทับซ้อน) รวมแล้วเรียกว่า “ผ้าไตรจีวร” มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้ผ้าไตรจีวรที่พระพุทธร่องค์ทรงตรัสไว้ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ว่า เรานุญาตจีวรแก่เธอทั้งหลายก็เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ป้องกันความร้อน ป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย^๓ ดังนั้นการนุ่งห่มของพระภิกษุมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้ปกปิดร่างกาย ป้องกันความหนาวความร้อน และ ป้องกันอันตรายจากแมลงก็จริงอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดูสบายตาพาสบายใจเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้ที่พบเห็น

รูปแบบการนุ่งและการห่มของพระภิกษุที่ปรากฏในพระไตรปิฎก บอกไว้เพียงคำว่า “ภิกษุพึงนุ่งให้ปิดสะดือและปิดหัวเข่า พึงห่มให้ชายจีวรเสมอกัน ไม่ย้อยหน้าย้อยหลัง”^๔ ในอรรถกถาท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า “การนุ่งให้ข้างบนปิดสะดือ ข้างล่างให้ปิดหัวเข่าแต่อย่าเกิน ๘ นิ้ว ถ้าเกินกว่านั้นถือว่ายาวเกินไป เป็นอาบัติทุกกฎ”^๕ ส่วนในอรรถกถากรุณที่ท่านกล่าวว่า “ไม่เป็นอาบัติ สำหรับภิกษุผู้ไม่รู้การนุ่งให้เป็นปริมลล ส่วนภิกษุที่มีปลีแข้งสับหรือใหญ่จะนุ่งให้เกินหัวเข่าลงมาอีก ๘ นิ้วก็ได้”^๖ ในฎีกาพระวินัยช่อสารัตถทีปนี ท่านกล่าวว่า “ภิกษุควรเรียนให้รู้จักธรรมเนียมการนุ่งให้เป็นปริมลล เพราะภิกษุผู้ไม่เอื้อเพื่อพระวินัยจะแก่งไม่เรียน”^๗ ในการห่มพระอรรถกถาจารย์ท่านอธิบายว่า “พึงทำมุมจีวรมั่ง ๒ ให้เท่ากันตามธรรมเนียมของการห่ม”

^๒ ปราณี สุรสิทธิ์, การพัฒนาบุคลิกภาพ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๒/๑๔๐.

^๔ วิมล. (ไทย) ๒/๕๗๖-๑๗๗/๖๔๙-๖๕๐.

^๕ วิมล.อ. (ไทย) ๒/๒๗๖/๕๕๓.

^๖ วิมล.อ. (ไทย) ๒/๒๗๖/๕๕๔.

^๗ สารตถ.ฎีกา (ไทย) ๓/๒๗๖/๓๔๒.

ธรรมเนียมการนุ่งและห่มจีวรของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมี ๔ แบบดังนี้

แบบที่ ๑ เรียกว่า การห่มคลุม (แบบแหวก) คือ การนำจีวรมาห่มพันกายให้คลุมไหล่ทั้ง ๒ ข้าง โดยมีวนชายจีวรเข้าหาตัว ซึ่งตรงส่วนที่ม้วนเข้ามานั้นเรียกว่า ลูกบวบ หากจะพลาดสังฆาฎก็พลาดที่ไหล่ซ้าย ใช้ยมมือขวาแวกลูกบวบออกมา การห่มอย่างนี้มีกัณฑ์ เวลาที่ต้องออกจากบริเวณวัด

แบบที่ ๒ เรียกว่า การห่มมังกร คือ การนำจีวรมาห่มพันกายให้คลุมไหล่ทั้ง ๒ ข้าง โดยมีวนชายจีวรเข้าหาตัว ม้วนลูกบวบบิดขวา แล้วหนีบลูกบวบไว้ใต้รักแร้ด้านซ้าย และใช้แขนขวาแวกจีวรออกด้านข้าง

แบบที่ ๓ เรียกว่า การห่มเอวียงป่าเปิดไหล่ คือ การนำจีวรมาห่มพันกาย โดยมีวนชายจีวรเข้าหาตัว บิดขวาเป็นการห่มแบบมหานิกาย บิดซ้ายเป็นการห่มแบบธรรมยุต อาจจะทำสังฆาฎทับอีกทีหนึ่ง (ปัจจุบันพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายบางส่วนห่มแบบธรรมยุต)

แบบที่ ๔ เรียกว่า การห่มดอง เป็นการห่มที่รัดกุมทะมัดทะแมงมาก คือ ห่มคลุมไหล่ซ้ายจนมาถึงปลายข้อศอก เปิดแขนขวา โดยปลายจีวรอยู่ใต้รักแร้ และพาดทับไหล่ซ้ายซึ่งมีผ้าสังฆาฎพาดเฉียงยาวลงมาที่กลางอกทับไหล่ซ้ายอีกทีหนึ่ง และผ้ารัดอกรัดอยู่รอบตัวเหนือเอว ใช้ห่มขณะประกอบพิธีกรรมของสงฆ์ภายในวัด

การนุ่งและห่มจีวรของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันทั้ง ๔ แบบที่กล่าวมานี้ ถือว่าถูกต้องและสอดคล้องกับการนุ่งห่มตามที่มีในพระไตรปิฎก คือปิดสะดือปิดเข่าและเป็นปริมนทล ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุหรือสามเณรเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วควรให้ความสำคัญ นุ่งห่มให้เรียบร้อยตามรูปแบบที่ครูบาอาจารย์ในอดีตท่านทำสืบทอดกันมา อนึ่งผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ก็ควรเอาใจใส่ในการอบรมเรื่องการนุ่งห่มของลูกศิษย์ตัวเอง ไม่ควรปล่อยผ่านว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย เพราะเรื่องการแต่งการเป็นสิ่งแรกที่ผู้คนมองเห็นจากภายนอก หากทำให้เรียบร้อยดี ก็จะเป็นการยังศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้พบเห็น ดั่งดูดให้คนเข้ามาสนใจที่จะศึกษาคำสอน ดังนั้นการแต่งกายของพระภิกษุหากทำให้เรียบร้อยด้วยดีก็จะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

๒. ปิดกายให้ดี ไปในระแวกบ้าน - นั่งในระแวกบ้าน

โดยปกติแล้วพระภิกษุ เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็จะศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมอยู่ภายในวัด แต่บางครั้งมีกิจนิมนต์ต้องเข้าไปในบ้านญาติโยม เข้าไปในหมู่บ้าน ถึงเวลานั้นต้องระมัดระวังสำรวมกิริยามารยาท ตลอดจนการนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นพิเศษ เมื่อจะออกจากวัดต้องห่มคลุมให้มิดชิด ให้เรียบร้อย ถึงอากาศจะร้อนจะหนาวอย่างไรก็ต้องอดทน เพื่อยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นทุกขณะ พระอรรถกถาจารย์อธิบายการห่มให้มิดชิดในเวลาเข้าบ้านไว้ว่า “ปกปิดกายให้ดี คือไม่ใช่คลุมไปทั้งศีรษะ ฟังกลัดลูกศุมใช้นิวาตทั้ง ๒ ข้างปิดคอ จัดมูมจีวรให้เสมอม้วนกลับมา ปิดจนถึงข้อมือแล้วไปในระแวกบ้าน”^๘ เวลานั้นในบ้านก็เช่นกันนี้

^๘ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๕๗๘/๕๕๖.

๓. ระวังมือระวังเท้าให้ดี ไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

พระภิกษุต้องสำรวมกิริยามารยาทให้สงบ ไม่คะนองมือคะนองเท้า ไม่ไหวมือไหวเท้าเล่น เช่น กระดิกมือ แกว่งเท้าอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น ทำให้ดูเหมือนเป็นผู้ที่ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา แต่ถ้าอยู่ในที่พัก ต่อให้นั่งเปิดกายทั้งกลางวันและกลางคืน พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวว่าไม่เป็นอาบัติ^๙

๔. มีตามองทอดลง ไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

แม้สายตาพระภิกษุก็จำต้องสำรวม เวลาเข้าไปสู่ที่ชุมชน ก็ไม่ควรใช้สายตาก็สายสอดไปส่องข้างทาง ชมนกชมไม้เรื่อยไป เห็นอะไรเขียว ๆ แดง ๆ เหลือง ๆ ชอบใจก็มองจนเหลียวหลัง ควรเดินทอดสายตาตรงต่ำเพียงพอประมาณไม่ต้องถึงกับเดินก้มหน้าคอคอก หรือเวลาเข้าไปในบ้านของญาติโยม ก็ไม่ควรเพียวมองสิ่งของต่างๆ ด้วยสายตาลอกแฉก สำรวมตรวจตราเหมือนขโมยมองหาทางหนีที่ไล่ ซึ่งเป็นการแสดงกิริยาด้านกายภาพที่ไม่สมควร ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาท่านใช้คำว่ามองชั่วแฉก หมายถึงมองไปข้างหน้าประมาณ ๔ ศอก^{๑๐} แต่ในกรณีที่ต้องมองดูโดยรอบว่ามีอันตรายหรือไม่ พระภิกษุท่านกล่าวว่ายอมได้^{๑๑} โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันนี้พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในเมือง เวลาออกนอกวัด ก็จำเป็นจะต้องมีสติมองดูทางซ้ายทางขวาให้ดีเวลาจะเดินข้ามเป็นต้น เพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ

๕. มีตามองทอดลง ไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

เว็กผ้าหมายความว่า ๑๒ ถกผ้าขึ้นเปิดสี่ข้างให้เห็น เช่น ถกจีวรขึ้นพาดไว้บนบ่า ถกสบงรั้งขึ้นจนพันเข้าทั้งในเวลาเดิน ทั้งในเวลานั่ง นับเป็นสิ่งที่ดูไม่งามตา พระภิกษุ ควรนุ่งห่มให้มีติดชิดปิดกาย ให้เรียบร้อย ตามเสขียวัตถ์ข้อที่ ๑-๒ ว่าด้วยการนุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล

๖. ไม่หัวเราะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การหัวเราะจนเห็นฟัน นับว่าเป็นสิ่งไม่งามสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สิ่งที่แสดงถึงความไม่สำรวมสติ เห็นอะไรที่น่าชอบใจก็หัวเราะเสียงดัง ไม่เป็นที่น่าศรัทธาเคารพต่อผู้ที่พบเห็น เพราะพระภิกษุ ต้องเป็นผู้สำรวมระวังอินทรีย์^{๑๓} กรณีตัวอย่างของพระมหาบางรูป ซึ่งจัดแสดงธรรมผ่านช่องทางออนไลน์ โดยมีการพูดคุยหัวเราะจนเกินงาม ทำให้คนในสังคมผู้ที่ไม่ชอบใจก็ตำหนิติเตียน^{๑๔}

^๙ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๕๓๙/๕๕๖.

^{๑๐} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๕๘๒/๕๕๖.

^{๑๑} สารตถ.ฎีกา (ไทย) ๓/๒๗๗/๓๔๓.

^{๑๒} ศัพท์ว่า เว็ก หมายถึง เปิด เลิก, “พจนานุกรมแปลไทย-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๖ กรกฎาคม ๒๕๖๖].

^{๑๓} ความสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณด้วยใจ, “พจนานุกรมแปลไทย-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๖ กรกฎาคม ๒๕๖๖].

^{๑๔} พระมหาไพโรวัลย์, “เมทินดราม่า”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.one31.net/news/detail/49115> [๖ กันยายน ๒๕๖๖].

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำพระภิกษุเมื่อถูกอารมณ์ที่น่าชอบใจมากระทบ ให้เพียงแต่ทำการยิ้มแย้ม ซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “การหัวเราะจนเห็นฟันพรวดพราเอ้อ คือความเป็นเด็กในวินัยของพระอรหันต์ เพราะเหตุนี้ จงละเสียโดยเด็ดขาดในการขับร้องฟ้อนรำ เมื่อท่านทั้งหลายเบิกบานในธรรม ก็ควรแต่เพียงยิ้มแย้ม”^{๑๕}

๗. ไม่พูดเสียงดังไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การพูดเสียงดัง กระโชกโฮกฮาก ก่อให้เกิดความรำคาญ กับผู้ที่ได้ยิน ดังนั้น พระภิกษุเมื่อเดินไปในบ้าน หรือนั่งในบ้าน ไม่ควรพูดเสียงดังจนเกินไป ควรพูดด้วยน้ำเสียงที่พอดีพอเหมาะ มีวาจาสงบ ฟังแล้วสบายหู ไม่ต้องถึงกับกระซิบ พระอรหันต์ท่านได้อธิบายไว้ในคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า หากมีพระ ๓ รูป นั่งเรียงกันในเรือนหลังเดียวกันที่มีความกว้างประมาณสิบ ๑๒ ศอก รูปที่ ๑ พูดแล้วรูปที่ ๒ ได้ยินและเข้าใจเรื่อง ส่วนรูปที่ ๓ ได้ยินแต่ไม่เข้าใจไม่รู้เรื่อง แบบนี้ถือว่าพูดเบา แต่ถ้ารูปที่ ๓ ได้ยินและเข้าใจเรื่อง แบบนี้ถือว่าพูดดัง^{๑๖}

๘. ไม่โคลงกายไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การเดินโยกกาย หรือนั่งโยกนั่งโครงร่างกาย เป็นสิ่งไม่ควรสำหรับพระภิกษุเพราะแสดงถึงอาการไม่สงบสำรวม ดูเหมือนกับเป็นการยียวนกวนประสาทให้กับผู้ที่ได้พบเห็น ไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส ขาดความน่าเชื่อถือ ควรประคองกายให้ตรงทั้งตอนเดินและตอนนั่ง

๙. ไม่ไกวแขนไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

๒ ข้อนี้ ก็มีนัยเหมือนกันกับข้อที่ ๑๕-๑๖ พระภิกษุจะเดินหรือจะนั่งก็ไม่ควรแกว่งแขนไกวแขนไปมาจนเกินงามกว่าปกติ

๑๐. ไม่สั่นศีรษะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การพูดไปส่ายหัวหรือสั่นหัวนับเป็นสิ่งไม่งามไม่เหมาะไม่ควร เวลามีสคนถาม จะตอบรับหรือปฏิเสธก็พูดออกมาเลย ไม่ควรพยักหน้าหงิกหงัก สั่นหัวหรือส่ายหน้าเหมือนพวกกิ้งก่า ดูแล้วไม่เหมือนสมณะผู้ปฏิบัติธรรม

๑๑. ไม่เอามือค้ำกายไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การเอามือค้ำกาย พระอรหันต์ท่านได้อธิบายว่า หมายถึงการเอามือไว้ที่สะเอวแล้วค้ำไว้^{๑๗} พูดให้เข้าใจง่าย ๆ ในภาษาปัจจุบันก็คือ การเท้าสะเอวนั่นเอง พระภิกษุไม่ควรเอามือเท้าสะเอวแล้วเดิน เพราะดูแล้วไม่เหมาะสม คล้ายกับท่าทางของพวกนางแบบที่กำลังเดินโชว์ รวมถึงการนั่งเท้าสะเอวก็เช่นกันนับเป็นกิริยาที่มองดูแล้วดูไม่งามตาสำหรับผู้ที่เป็นพระภิกษุ

^{๑๕} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๐๘/๓๕๑.

^{๑๖} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๕๘๘/๕๕๗.

^{๑๗} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๕๙๘/๕๕๘.

๑๒. ไม่เอาผ้าคลุมศีรษะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

การเอาผ้าคลุมศีรษะ ถือว่าเป็นสิ่งไม่งามสำหรับพระภิกษุ เพราะทำให้ดูเหมือนคฤหัสถ์ หรือดูเหมือนโจร เรื่องของการแต่งกายในเวลาเข้าไปในหมู่บ้านสำหรับนั้น ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบท ข้อที่ ๑-๔

๑๓. ไม่เดินกระโห่ยงไปในบ้าน

การเดินกระโห่ยง คือการใช้เพียงแค่ปลายเท้าหรือสันเท้าทั้งสองข้างแตะพื้นแล้วเดินไป การเดินแบบนี้ดูไม่งามตาไม่เรียบร้อยสำหรับผู้ที่เป็นพระภิกษุ

๑๔. ไม่นั่งรัดเข่าไปในบ้าน

การนั่งรัดเข่าหรือกอดเข่า ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรสำหรับพระภิกษุ เพราะมองดูแล้วดูไม่งามตา พระภิกษุต้องนั่งให้เรียบร้อย ยิ่งโดยเฉพาะเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุนั้นมีความแตกต่างจากคฤหัสถ์ฆราวาสจึงต้องระมัดระวังอย่างมีสติให้มาก

สรุปความประพฤตินันสมควรของสมณะด้านกายภาพ

ความประพฤตินันสมควรของสมณะด้านกายภาพที่ยกกล่าวมานี้ สรุปแล้วมีอยู่ ๓ เรื่องหลัก ๆ คือ การแต่งกาย ๑ การเดิน ๑ การนั่ง ๑

การแต่งกาย พระภิกษุต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยมิดชิดและเป็นระเบียบตามแบบแผนที่อุปถัมภ์โดยอาจารย์ได้แนะนำสั่งสอน โดยมีรูปแบบของการแต่งตัวนุ่งห่มจีวรที่แตกต่างกันตามวาระโอกาส และพิธีกรรมทั้งในเวลาที่อยู่ในวัดและอยู่นอกวัด คือ เมื่ออยู่ในวัดก็ให้ห่มเฉยียงบ่า เมื่อออกนอกวัดก็ให้ห่มคลุมไหล่ทั้ง ๒ ข้าง ไม่เว็กผ้าขึ้นมาไม่เอาผ้ามาคลุมหัว ไม่เอาผ้ามาโพกหัว ไม่นุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ ญาติโยม

การเดิน พระภิกษุต้องมีสติสำรวมระวังอยู่ตลอดเวลา เมื่อต้องปรากฏต่อสายตาผู้คน ก็ต้องสำรวมกายสำรวมวาจา เดิน อิริยาบถที่เรียบร้อยเดินไปตรงๆ ไม่เดินหรือนั่งโยกไปโยกมา หรือเดินแกว่งมือแกว่งแขนไปมาจนเกินงาม มีสายตาทอดลงต่ำแต่ไม่ต้องถึงกับก้มหน้า ไม่แสดงกิริยาท่าทางคะนองมือคะนองเท้า เดินหัวเราะเสียงดังหรือพูดเสียงดัง เป็นต้น

การนั่ง พระภิกษุเมื่อจะนั่งก็นั่งให้เรียบร้อยเช่นเดียวกันกับการเดินให้เรียบร้อย คือ นั่งตัวตรง ไม่โยกไปโยกมา ไม่คะนองมือคะนองเท้า เมื่อจะใช้มือทำท่าทางประกอบก็ให้แสดงแต่พองาม มีสายตาทอดลงต่ำแต่ไม่ต้องถึงกับก้มหน้า ในการพูดคุยสนทนาก็ให้สำรวมวาจา ไม่พูดตั้งจนเกินไป เมื่อได้ยินสิ่งที่น่าขบขันก็ไม่ควรหัวเราะเสียงดังจนเห็นฟัน

๔.๒ ความประพฤตินันสมควรของสมณะด้านสติปัญญา

การจะแสดงออกทางด้านสติปัญญาหรือความรู้สึนึกคิดให้คนอื่นรับรู้ได้ต้องอาศัยการพูดเป็นส่วนใหญ่ ผู้ฟังจึงจะสามารถรับรู้และเข้าใจได้ว่าผู้พูดนั้นเป็นคนอย่างไรมีมุมมองแบบไหน แล้วจึงจะตัดสินว่าเป็นคนที่น่าคบหาหรือไม่ ดังนั้นการพูดจึงถือเป็นสิ่งสำคัญ

ประณม ถาวรเวช กล่าวความสำคัญของการพูดว่า มารยาทในการพูดมีความสำคัญต่อการแสดงความคิด ซึ่งจำทำให้ผู้อื่นเห็นได้ว่า ผู้พูดเป็นคนอย่างไร ดังนั้นควรพูดด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะ น่าฟัง พอเหมาะพอดี ไม่เอาแต่พูดอยู่ฝ่ายเดียว หรือนิ่งไม่พูดอะไรเลย สิ่งเหล่านี้จะดึงดูดความสนใจจากคนอื่น และทำให้ผู้พูดได้รับความสนใจมากขึ้น^{๑๘} และยังกล่าวอีกว่า คำพูดที่มีเสน่ห์จะดึงดูดความสนใจได้ดี คนจะพูดได้ดีต้องเริ่มจากการมีความคิดที่ดี พูดถูกกาลเทศะ พูดมีเนื้อหาสาระ พูดจาให้น่าฟัง พูดให้เกิดความรู้สึกร่วม ผู้พูดจำเป็นต้องรู้ภูมิของผู้ฟังบ้าง เพื่อพูดในภาษาที่เข้าใจง่ายและยกตัวอย่างที่คาดว่าผู้ฟังน่าจะมีประสบการณ์ร่วม ไม่ยกตัวอย่างไกลตัว^{๑๙}

หน้าที่อันสำคัญของพระภิกษุอย่าง ๑ คือการอบรมสติปัญญาให้กับผู้อื่น ได้แก่การอบรมสั่งสอนตามความรู้ที่ตนได้ศึกษามา แต่ในการเทศน์สอนนั้นพระภิกษุเองก็ต้องรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาและใช้วาจาให้เหมาะสมแก่ผู้คน กาลเวลา และ สถานที่ด้วย ถ้าหากมีวาจาแต่เทศน์โดยไม่รู้จักกาลเทศะก็จะทำให้เกิดผลเสียได้ ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทในเพราะเรื่องนี้ไว้ให้พระภิกษุได้ปฏิบัติเพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้มีสติสำรวมระวัง คิดให้ดี ใช้ปัญญาพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อนที่จะลงมือทำกิจต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสมณสาธูป และเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยม โดยผู้วิัจจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้

ผู้ที่กัณร่่มในขณะพระภิกษุกำลังจะแสดงธรรมถือว่ามีความเคารพ เพราะยังเห็นแก่ความสบายของตนเอง แบบนี้ยังไม่พร้อมที่จะรับฟัง พระภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นดังนี้แล้วไม่ควรแสดงธรรมให้แก่ผู้ที่กำลังกัณร่่ม พระอรธรรคถาจารย์ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้ที่มีร่่มในมือจะกัณร่่มก็ตามถือไว้เฉยๆก็ตาม แบกไว้บนบ่าก็ตามวางไว้บนตักก็ตาม ถือว่าเป็นผู้มีร่่มในมือ พระภิกษุไม่ควรแสดงธรรมให้ฟัง ถ้าแสดงเป็นอาบัติทุกกฎ แต่ถ้ามีคนกัณร่่มให้เขา หรือเขา วางร่่มไว้เป็นที่เป็นที่ทางเรียบร้อยแล้วแบบนี้แสดงธรรมให้ฟังได้^{๒๐}

๒. ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ ถือไม้พลอง, ถือศีลตรา, ถืออาวุธ

ผู้ที่มีไม้พลอง มีศีลตรา มีอาวุธ ในมือ พระภิกษุไม่ควรแสดงธรรมให้ฟัง เพราะหากพูดในสิ่งที่ไม่เป็นที่ชอบใจของเขาก็อาจจะทำให้เขาโกรธ จนใช้สิ่งที่ถืออยู่นั้นทำร้ายเอาได้ พระภิกษุจึงต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดี คิดก่อนที่จะพูดจะสอนคนอื่น

๓. ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ สวมเขียงเท้า-สวมรองเท้า

ในสมัยพุทธกาล ถือกันว่า การใส่รองเท้าหรือถอดรองเท้า เป็นวิธีแสดงออกถึงความเคารพและไม่เคารพวิธีหนึ่ง เช่น ไปในสถานที่ต่าง ๆ ที่ควรให้ความเคารพไม่ว่าจะเป็น ในเขตเจดีย์ ในเขตโบสถ์ ก็จะต้องถอดรองเท้าก่อนจะเข้าไปในเขตนั้นถ้าใส่รองเท้าเข้าไป ก็เป็นการไม่เคารพสถานที่

^{๑๘} ประณม ถาวรเวช, บุคลิก คลิควิถีความสำเร็จ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ใสใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๙๓.

^{๑๙} ประณม ถาวรเวช, บุคลิกดี ๒๔ ชั่วโมง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ใสใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๑.

^{๒๐} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๓๔/๕๖๔.

นั้น ถ้าเป็นพระภิกษุ ก็จะมีโทษเป็นอาบัติทุกกฏ^{๒๑} ดังนั้น พระภิกษุต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดีเสียก่อนที่จะแสดงธรรม ว่าผู้ฟังนั้นพร้อมที่จะรับฟังหรือไม่ ให้ความสนใจในเนื้อหาที่จะเทศน์หรือเปล่า มีความเคารพหรือไม่ เพราะถ้าหาว่าผู้ฟังไม่มีความพร้อม ไม่มีความสนใจ หรือไม่มีความเคารพแล้ว ต่อให้เทศน์ไปก็ไม่เกิดประโยชน์กับตัวผู้ฟัง

๔. ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขอยู่ในยาน

พระภิกษุต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดีเสียก่อนที่จะแสดงธรรม ว่าผู้ฟังนั้นพร้อมที่จะรับฟังหรือไม่ หากผู้ที่จะฟังธรรมยังนั่งอยู่บนยาน แบบนี้ถือว่ายังไม่ได้อากฟังจริงๆ เพราะขาดความตั้งใจ ไม่มีความเคารพ พระภิกษุไม่ควรแสดงธรรมให้ฟัง แต่ถ้าอยู่ในยานลำเดียวกันพระอรรถกษาจารย์ท่านกล่าวว่าให้แสดงธรรมให้ฟังได้^{๒๒}

๕. ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไขอยู่บนที่นอน

หากผู้ฟังยังนอนอยู่พระภิกษุก็ไม่ควรแสดงธรรมให้ฟัง ยกเว้นแต่ผู้ป่วยนอนติดเตียงไม่สามารถขึ้นมาฟังได้ แต่มีใจเลื่อมใสศรัทธาอยากฟังธรรมแบบนี้แสดงธรรมให้ฟังได้ ถึงแม้ร่างกายเขาไม่พร้อมที่จะฟังแต่จิตใจนั้นเปิดรับพระธรรมคำสอน เทศนาย่อมเกิดผลแก่เขาผู้ที่ได้รับฟัง

๖. ไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งรัดเขา-พันศีรษะ-คลุมศีรษะ

การนั่งรัดเขาหรือนั่งกอดเขาก็คือ การพันศีรษะกัฏฐิ การคลุมศีรษะกัฏฐิ (รวมถึงการสวมหมวก) ล้วนเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้ที่จะรับฟังธรรม เพราะแสดงถึงความไม่เคารพ พระภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมต้องให้เขานั่งให้ดีเสียก่อน เอาผ้าโพกผ้าคลุมหรือถอดหมวกออกเสียก่อนแล้วจึงค่อยแสดงธรรม

๗. ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะ

การที่ผู้ฟังธรรมนั่งบนอาสนะในขณะที่ผู้แสดงธรรม คือ พระภิกษุนั่งอยู่บนพื้นธรรมดา เป็นการฟังธรรมที่ขาดจากความเคารพ ดังนั้น พระภิกษุต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดีเสียก่อนที่จะแสดงธรรม ควรนั่งในที่ๆเหมาะสมกับตนและให้ผู้ฟังนั่งอยู่ในที่ๆเหมาะสมเสียก่อนแล้วจึงค่อยแสดงธรรม

๘. ไม่นั่งบนอาสนะต่ำ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะสูง

การที่ผู้ฟังธรรมนั่งสูงกว่าผู้แสดงธรรม เป็นกิริยาที่แสดงออกถึงความไม่เคารพ พระภิกษุต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดีเสียก่อนที่จะแสดงธรรม ควรนั่งในที่ๆเหมาะสมกับตนและให้ผู้ฟังนั่งอยู่ในที่ๆเหมาะสมเสียก่อนแล้วจึงค่อยแสดงธรรม

^{๒๑} ศีลขารายละเอียดเรื่องการใส่รองเท้า-ถอดรองเท้าที่เป็นอาบัติสำหรับพระภิกษุได้ที่ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๘/๑๘.

^{๒๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๔๐/๕๖๕.

๙. ยืนอยู่ ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้นั่งอยู่

การที่ผู้ฟังนั่งฟังเทศน์แล้วปล่อยให้พระภิกษุยืนเทศน์ในอดีตถือว่าเป็นการฟังโดยขาดจากความเคารพ แต่ในปัจจุบันมีธรรมเนียมใหม่เกิดขึ้น เพราะมีความสะดวกกว่า เช่น การแสดงปาฐกถาธรรมต่าง ๆ ผู้แสดงธรรมมักนิยมยืน เพราะเวลาอธิบายหรือยกตัวอย่างอะไรก็ค่อนข้างคล่องตัวอย่างนี้สมควรยกเว้น ผู้ที่ริเริ่มเป็นคนแรก คือ หลวงพ่อปัญญาวัณนทิกขุ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

เมื่อเริ่มใหม่ ๆ ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากเพราะผิดพระวินัย แต่ตอนหลังกลับกลายเป็นอนุโลมไป ในกรณีที่คนฟังนั่ง พระยืนเทศน์

๑๐. ไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้เดินไปข้างหน้า

ถ้าผู้ฟังเดินอยู่ด้านหน้า แต่ตัวผู้เทศน์คือพระภิกษุอยู่ด้านหลัง แบบนี้ยังไม่ควรเทศน์ เพราะผู้ฟังยังไม่ได้อยู่ในอาการที่พร้อมจะรับฟัง

๑๑. เดินไปนอกทางจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้เดินในทาง

ทาง ในที่นี้หมายถึง ทางเท้า ถ้าผู้ที่จะฟังธรรมเดินในทางเท้า ปล่อยให้พระภิกษุเดินในที่รก ๆ แล้วจะให้เทศน์ให้ฟัง อย่างนี้ไม่สมควรเทศน์ให้ฟัง เพราะเขาไม่ให้ความเคารพ

สรุปความประพฤตินันสนสมควรของสมณะด้านสติปัญญา

การแสดงธรรมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความคิดและสติปัญญา พระภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมต้องใช้สติปัญญาพิจารณาให้ดี คำนึงถึงบุคคล เวลาและสถานที่ ว่าเหมาะที่จะแสดงธรรมหรือไม่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้พระภิกษุแสดงธรรมแก่คนกางร่มในมือ, คนถืออาวุธในมือ, คนสวมรองเท้า, คนอยู่ในยาน, คนอยู่บนที่นั่งนอน, คนนั่งรัดเข่า, คนพันศีรษะ, คนคลุมศีรษะ, คนที่นั่งอยู่บนอาสนะแต่ตนเองไม่ได้นั่งบนอาสนะ, คนที่นั่งบนอาสนะสูงกว่าอาสนะของตน, คนที่อยู่ข้างหน้าแต่ตนเองอยู่ข้างหลัง, คนที่อยู่ในทางแต่ตนเองอยู่ข้างทาง เหล่านี้ล้วนเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้ที่จะฟังธรรม เพราะขาดจากความเคารพตั้งใจ ต่อให้เทศน์ไปก็ไม่เกินผลอะไรกับเขาเพราะใจยังไม่ได้เปิดรับคำสอน ดังนั้น พระภิกษุต้องใช้ปัญญาพิจารณาเลือกบุคคลที่จะแสดงธรรม ดูตัวอย่างได้จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะแสดงธรรมโปรดใคร ทรงตรวดูก่อนว่าผู้นั้นมีอัธยาศัยอย่างไร สนใจเรื่องไหน เหมาะกับธรรมแบบไหน แล้วจึงค่อยแสดงธรรม พระธรรมเทศนาของพระองค์จึงมีผลมากเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งแก่ตัวบุคคลและพระพุทธศาสนา คือบุคคลที่ได้ฟังธรรมได้บรรลุธรรมตามอุปนิสัยของตนแล้วเป็นกำลังสำคัญให้กับพระพุทธศาสนา

๔.๓ ความประพฤตินันสนสมควรของสมณะด้านอารมณ์

การแสดงออกทางด้านอารมณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าบุคคลนั้นๆเป็นเช่นไร น่าคบหาหรือไม่ ประณม ถาวรเวช กล่าวถึงการแสดงออกทางด้านอารมณ์ว่า รูปร่างหน้าตาดีไม่ช่วยให้อารมณ์ที่เลวร้ายถูกมองข้ามไปได้ คนเรานั้นชอบอยู่ใกล้คนที่อารมณ์ดีจิตใจดี ดังนั้นจึงต้องหมั่นฝึก

ควบคุมอารมณ์การใช้อารมณ์และการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ไม่ปล่อยให้อารมณ์เป็นฝ่ายบงการเรา อย่างมีคุณภาพเท่านั้น แต่ยังคงต้องรู้จักสร้างอารมณ์ที่มีคุณภาพดีให้แก่ผู้อื่นด้วย^{๒๓}

พระภิกษุในฐานะที่มีบทบาทที่สำคัญอย่าง ๑ คือ เป็นครูผู้สอนศีลธรรมให้แก่ชาวโลก จำต้องมีการแสดงออกทางด้านอารมณ์ที่คงที่ คือไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ต่างๆที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีจิตใจที่เข้มแข็งรู้เท่าทันอารมณ์ที่เข้ามากระทบ มีจิตใจแจ่มใสสว่างเรือง ไม่คุ่นึงเสียบขมิ้นจนเกินไป และไม่แสดงอาการหัวเราะดีใจจนเกินควรเมื่อถูกอารมณ์ที่น่าขบใจเข้ามากระทบ เพื่อจะได้เป็นที่น่าคบหาอยากเข้าใกล้สนทนารธรรม และเป็นที่น่าเชื่อถือต่อผู้ที่พบเห็น พระพุทธองค์ได้ให้บทฝึกเกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์ไว้ในเสขยวัตรไว้ โดยผู้วิจยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. ไม่หัวเราะไปในบ้าน - นั่งในบ้าน

พระภิกษุต้องรู้จักควบคุมอารมณ์ เห็นอะไรที่น่าขบใจก็ไม่ควรแสดงออกจนเกินงาม เช่น หัวเราะเสียงดัง หรือ หัวเราะอ้าปากค้างจนเห็นฟัน เพราะจะทำให้ไม่เป็นที่น่าศรัทธาเคารพต่อผู้ที่พบเห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำพระภิกษุเมื่อถูกอารมณ์ที่น่าขบใจมากระทบ ให้เพียงแต่ทำการยิ้มแย้มเท่านั้น

๒. ไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น

เวลาฉันบิณฑบาต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ให้พระภิกษุดูบาตรของภิกษุรูปอื่น คือ ไม่ให้ดูว่าพระภิกษุรูปไหนได้กับข้าวดีกว่าเราหรือเปล่า ได้มากหรือได้น้อย เพราะดูแล้วอดเอามาเปรียบเทียบไม่ได้ จนเกิดความรู้สึกอิจฉา อาจจะเป็นเหตุให้กระทบใจกันได้ ดังนั้นในตอนฉันบิณฑบาต พระภิกษุควรรักษาใจให้มีแต่อารมณ์สงบ สวรรวมระว่างมีสติรู้เท่าทันเมื่อความโลภ ความโกรธ และความหลงเกิดขึ้น

ความประพฤติด้านสมถะของสมณะด้านอารมณ์

พระภิกษุต้องรักษาอารมณ์ให้คงที่ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ต่างๆที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้เท่าทันอารมณ์ที่เข้ามากระทบ แสดงอาการหัวเราะดีใจจนเกินควรเมื่อถูกอารมณ์ที่น่าขบใจเข้ามากระทบ หรือพบเห็นสิ่งที่ไม่ชอบใจก็ไม่ควรแสดงอาการโมโหจนไม่เป็นที่น่าคบหาไม่ยอมเข้าใกล้สำหรับผู้พบเห็น เมื่อเกิดมีอารมณ์ที่น่าขบใจหรือไม่ที่น่าขบใจ หรืออารมณ์เฉยๆก็ตาม เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ก็ให้มีสติรู้เท่าทันตามความเป็นจริง

๔.๔ ความประพฤติด้านสมถะของสมณะด้านสังคัม

การดำรงชีวิตในสังคัมนั้น ต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเป็นจำนวนมาก กิริยาท่าทาง น้ำเสียง ภาษาการพูด การแต่งกาย รวมถึงการวางตัว ซึ่งได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่จูงใจให้บุคคลอื่นๆอยากคบหา ดังนั้นการมีบุคลิกลักษณะที่เหมาะสมในด้านต่างๆจึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การพัฒนา เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคัม ในที่นี้ผู้วิจยจะยกมารยาททางสังคัมเกี่ยวกับการทานอาหาร

^{๒๓} ประณม ถาวรเวช, บุคลิก คลิควิถีความสำเร็จ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ใสใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๑.

และการใช้ห้องน้ำตามที่มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระไตรปิฎกในเรื่องของเสขยวัตรดังต่อไปนี้

๑. รับบิณฑบาตโดยเคารพ

การฉันโดยเคารพนั้น ท่านหมายถึงฉันอย่างตั้งใจ คือตั้งสติไว้มั่น^{๒๔} ฉันไปอย่างมีสติไม่ทำที่เหมือนไม่อยากฉัน หรือดูหมิ่นรังเกียจในทานที่เขาตั้งใจถวาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นประโยชน์ในการรักษาศรัทธาของญาติโยมไว้ จึงทรงบัญญัติพระวินัยข้อนี้ เพื่อให้ภิกษุรับอาหารโดยไม่คำนึงว่าอาหารนั้นจะประณีตหรือไม่ เมื่อรับแล้วต้องฉัน ห้ามเอาไปเททิ้ง ถือเป็นมารยาทอย่างหนึ่งของพระภิกษุ

๒. ให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต

การบิณฑบาตของพระภิกษุเป็นการขอ แต่เป็นการขอที่แตกต่างจากการขอของขอลาน โดยสิ้นเชิง การขอของขอลานเป็นการขอชนิดที่อ้างเอาความน่าเวทนาของตัวเองยกขึ้นมาเพื่อให้เขาสงสาร เช่น ร้าฟันว่า “ช่วยผมทีเถิด พ่อก็ตาย แม่ก็ตาย เหลือผมอยู่คนเดียว ผมอดอยากไม่มีอะไรจะกิน” เป็นต้น แต่การขอของพระภิกษุนั้นเป็นการขออย่างพระอรียะ ขอด้วยอาการสงบนิ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการการขออย่างพระอรียะไว้ใน อัญญสิเนชาดก ความว่า “ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมไม่ขอลเลย ส่วนนักปราชญ์ควรจะรู้เอง พระอรียะเพียงเจาะจงยื่นเท่านั้น นี่เป็นการขอของพระอรียะ”^{๒๕} ดังนั้นในเวลาออกรับบิณฑบาตพระภิกษุพึงสำรวมอยู่ตลอดเวลาไม่เที่ยวดูตั่งตรงนั้น ตรงนี้ ไม่จ้องมองหน้าญาติโยมที่เขามาใส่บาตร รับบาตรอย่างมีสติสำรวม ตั้งใจรับ

๓. รับบิณฑบาตพอเหมาะกะกับแกง

เมื่อจะรับบิณฑบาตก็ต้องรู้จักประมาณในการรับ คือรับข้าวและกับข้าวให้พอดีกัน ในอรรถกถาท่านอธิบายว่า กับข้าวประมาณ ๑ ส่วน ๔ ของข้าว จึงจะเรียกว่าพอดี^{๒๖} ไม่เน้นฉันแต่กับข้าวที่ตนชอบใจอย่างเดียว บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีก้มมากตะกละ ไม่รู้จักหักห้ามใจ และเป็นผู้เห็นแก่ตัวในการฉันร่วมกับผู้อื่น

๔. รับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร

ข้อนี้ก็เช่นเดียวกัน คือเมื่อจะรับบิณฑบาตก็ต้องรู้จักประมาณในการรับ การรับบิณฑบาตจนล้นขอบปากบาตรขึ้นมาถือเป็นกิริยาที่สื่อความโลภอย่างหนึ่ง ดูไม่งาม พระภิกษุพึงเป็นผู้มีกน้อย และรู้จักพอประมาณ พระอรรถกถาจารย์ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า “พึงรับเอาบิณฑบาตขนาดพอดีกับรอยภายในขอบปากบาตร”^{๒๗} สอดคล้องกับที่พระภิกษุท่านอธิบายไว้ซึ่งผู้วิสัยได้นำมาศึกษา

^{๒๔} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๐๒/๕๕๘.

^{๒๕} พุ.ชา.สวดตก. (ไทย) ๒๗/๕๙/๒๖๕.

^{๒๖} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๐๔/๕๕๘.

^{๒๗} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๐๕/๕๕๙.

ดังต่อไปนี้ “จริงอยู่ภิกษุรับของล้นบาตรที่เขาถวายในบาตร แม้ที่อยู่ในมือ จะไม่ถือว่าเป็นผู้รับบาตรที่ล้นบาตรก็หาไม่ได้ และใครๆก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าภิกษุนั้นรับบิณฑบาตเสมอชอบปากบาตร”^{๒๘}

๕. ฉันทบิณฑบาตโดยเคารพ

อาหารที่บิณฑบาตได้มา ไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนรวย ประณีตหรือไม่ประณีต พระภิกษุต้องฉันด้วยความเคารพตั้งใจ ไม่เลือกเอาเฉพาะของที่ดีที่ประณีต ไม่ทำที่เหมือนไม่ยอมฉัน

๖. ให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันทบิณฑบาต

การฉันของพระภิกษุต้องมองแค่ในบาตรหรือภาชนะของตนเองเท่านั้น ไม่มองดูบาตรของของผู้อื่น ข้อนี้เป็นการศึกษาสติให้สนใจแต่เรื่องตนเอง และถือเปี่ยมารยาทในการเข้าสังคมอีกด้วย คือไม่ไปจ้องมองบาตรของพระภิกษุรูปอื่นว่าเขาได้อะไร ดีกว่าของเราหรือไม่ เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกอิจฉาเอาได้

๗. ฉันทบิณฑบาตไปตามลำดับ

ข้อนี้หมายถึง เวลาจะฉันไม่ควรแหวกกองข้าวตรงนั้นตรงนั้นจนทั่ว ๆ แหว่ง ๆ เซละขละไป ทั้งจาน ควรตะล่อมข้าวเป็นคำ ๆ ดูแล้วจะได้ไม่เป็นที่น่ารังเกียจ

๘. ฉันทบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง

ข้อนี้เช่นเดียวกันกับข้อ ๒๙ ที่กล่าวมาแล้ว คือให้มีข้าวมากกว่าแกง

๙. ไม่ฉันทบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด

คำว่า “ขยุ้มลงแต่ยอด” แต่ยอดพระอรหันตถาจารย์ท่านอธิบายว่า เป็นการฉันทบิณฑบาตลงตรงกลางทำให้กองข้าวเป็นรูปโบว์ แลดูไม่เหมาะสมไม่เรียบร้อยสำหรับผู้ที่เป็นสมณะ

๑๐. ไม่ใช่ข้าวสุกกลบแกงหรือกับข้าวเพราะอยากได้มาก

การเอาข้าวปกปิดกับข้าวไว้เพื่อหวังจะให้ญาติโยมใส่กับข้าวให้ ถือเป็นกริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุ บ่งบอกถึงความเจ้าเล่ห์มีมายา

๑๑. ไม่ออกปากขอแกงหรือข้าวสุกมาฉันส่วนตัว

พระภิกษุควรเป็นผู้เลี้ยงง่าย ถ้าไม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่ควรเอ่ยปากขอใคร ฉันทตามมีตามได้ที่ญาติโยมจัดหามาให้ตามที่เขาสะดวก

๑๒. ไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น

เวลาฉันทบิณฑบาต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ให้พระภิกษุดูบาตรของภิกษุรูปอื่น คือ ไม่ให้ดูว่าพระภิกษุรูปไหนได้กับข้าวดีกว่าเราหรือเปล่า ได้มากหรือได้น้อย เพราะดูแล้วอดเอามาเปรียบเทียบ

^{๒๘} สารตถ.ฎีกา. (ไทย) ๓/๒๗๙/๓๔๕.

ไม่ได้ อาจจะเป็นเหตุให้กระทบใจกันได้ ข้อนี้ พระอรรถกถาจารย์ ท่านกล่าวว่า “ต่อให้เป็นภิกษุผู้อาพาธ ก็ไม่พ้นจากอาบัติข้อนี้ด้วยดี”^{๒๙}

๑๓. ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน - ทำคำข้าวให้กลม

การฉันโดยทำคำข้าวให้โตเกินไปทำให้ดูเป็นคนตะกละไม่รู้จักประมาณขาดการพิจารณา ดังนั้นพระภิกษุควรทำคำข้าวให้กลมพอดี พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่าอย่าให้มีขนาด กลางๆ ระหว่างฟองไข่ของไก่กับฟองไข่ของนกยูง^{๓๐} คำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์นี้ ตรงกันกับคำอธิบายของพระฎีกาจารย์ว่า “ก็ด้วยคำว่า ฟองไข่นกยูงก็ใหญ่เกินไป ฟองไข่ไก่ก็เล็กเกินไป คำข้าวมีประมาณขนาดกลางของฟองไข่นกยูงและฟองไข่ไก่นั้น นี้พึงทราบไว้ ท่านห้ามแม้คำข้าวที่เล็ก ด้วยอำนาจความเหมาะสม แล้วไม่ได้แสดงกำหนดไว้”^{๓๑} ดังนั้นคำข้าวจึงควรทำให้มีขนาดที่พอเข้าปากได้ง่าย เพราะคำข้าวที่ใหญ่เกินไปอาจทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการย่อยส่งผลต่อสุขภาพของพระภิกษุเองอีกด้วย

๑๔. ไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก

การอ้าปากรอคำข้าวเหมือนกับเด็กๆ ที่รอพ่อแม่กำลังป้อนข้าว กิริยาเช่นนี้ทำให้เสียบุคลิก ไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ควรอ้าปากเมื่อคำข้าวมาถึงปาก

๑๕. ไม่สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ขณะกำลังฉัน

สมัยก่อนใช้มือจับอาหารแล้วนำไปใส่ปาก การที่พระภิกษุเอามือทั้งหมดยัดเข้าไปในปากเป็นกิริยาที่ดูน่ารังเกียจ คำว่า มือทั้งหมด นั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวหมายเอา เอานิ้วมือทุกนิ้ว^{๓๒} ความข้อนี้พระฎีกาจารย์ท่านอธิบายไว้ได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาศึกษาตั้งต่อไปนี้ “คำว่า มือในคำว่า มือทั้งหมด พึงเห็นใช้นิ้วมืออันเป็นเอกเทศของมือนั้น เพราะโหวหารอันเป็นไปในความรวม ก็เป็นไปในความย่อยได้ แม้การสอดแม้นิ้วมือนิ้วเดียวเข้าไปในปากก็ไม่ควร”^{๓๓} แต่ถ้ามองในสมัยนี้เราต่างใช้ช้อนตักอาหารนำเข้าปาก หากพระภิกษุมสอดนิ้วมือเข้าไปในปากแล้วฉันไปด้วยก็คงเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสม

๑๖. ไม่พูดคุย ขณะที่ในปากมีคำข้าว

การพูดในขณะที่ยังมีข้าวอยู่ในปากนั้นอาจทำให้ผู้ฟังไม่รู้เรื่องและอาหารที่อยู่ในปากอาจจะกระเด็นออกมา เป็นภาพที่ดูไม่งามตามไม่เป็นสมณสาธูปสำหรับพระภิกษุ ในข้อนี้พระอรรถ

^{๒๙} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๑๕/๕๖๑.

^{๓๐} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๑๕/๕๖๑.

^{๓๑} สารตถ.ฎีกา. (ไทย) ๓/๒๘๐/๓๔๖.

^{๓๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๑๕/๕๖๑.

^{๓๓} สารตถ.ฎีกา. (ไทย) ๓/๒๘๑/๓๔๖.

ภคจารย์ท่านอธิบายไว้ว่า ถ้าหากเป็นคำขึ้นเล็ก ๆ อยู่ในปาก เมื่อพูดแล้วผู้ฟังรู้เรื่องแบบนี้ถือว่าควรอยู่^{๓๔}

๑๗. ไม่นับโยนคำข้าว

การโยนคำข้าวหรืออาหารใส่ในปากถือเป็นสิ่งไม่งามสำหรับพระภิกษุควรเป็นสมณสาธูป บ่งบอกถึงความคึกคะนอง ขาดสติในการฉัน นับว่าเป็นการฉันโดยไม่เคารพในทางที่ญาติโยมนำมาถวาย

๑๘. ไม่นับกัดคำข้าว

การกัดคำข้าวในที่นี้รวมไปถึงอาหารพวกปลา,เนื้อ,ไก่ด้วย จะยกขึ้นมากัดมาทานนับเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ควรทำให้เป็นชิ้นพอดีคำแล้วจึงค่อยนำเข้าปาก

๑๙. ไม่นับอาหารทำกระพุงแก้มตุ่ย

การฉันจนทำให้กระพุงแก้มตุ่ยนั้นเกิดจากขนาดคำข้าวที่ใหญ่เกินไป เวลาเคี้ยวจึงไม่ค่อยน่าดู พระภิกษุควรทำคำข้าวให้พอดีแล้วจึงฉัน

๒๐. ไม่นับบิณฑบาต สลัดมือ

ในสมัยก่อนพระภิกษุฉันโดยการใช้มือเปิบๆ หากพระภิกษุฉันไปสับัดมือไปอาจทำให้ข้าวหรืออาหารหกเลอะเทอะหรือเปื้อนคนอื่นที่อยู่ใกล้ๆเอาได้ ในปัจจุบันพระภิกษุใช้ช้อนตักอาหารฉันเหมือนคนทั่วไป แต่พระวินัยข้อนี้ก็ยังคงต้องศึกษาให้ดี เพราะหากเผลอสติอาจจะไปสลัดช้อนทำให้อาหารหกเลอะเทอะก็เป็นได้

๒๑. ไม่นับโปรยเมล็ดข้าว

หมายถึการฉันหกเรี่ยราด ข้อนี้ก็เป็ผลมาจากการทำคำข้าวให้ใหญ่จนเกินไปเวลานำเข้าปากจึงทำให้หกเรี่ยราดเลอะมือจนต้องสับัดทำให้เศษอาหารกระจัดกระจายตามพื้น มองดูสกปรกน่ารังเกียจ

๒๒. ไม่นับแลบลิ้น

แต่กิริยาแลบลิ้นธรรมดาทั่วไปก็ถือว่าไม่เหมาะสมไม่ควรสำหรับพระภิกษุแล้ว ยิ่งฉันไปแลบลิ้นยิ่งไม่ควรเข้าไปใหญ่ ไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป

๒๓. ไม่นับทำเสียงดังจ๊ับๆ - ไม่นับทำเสียงดังซู้ดๆ

ฉันเสียงดังจ๊ับๆหรือดังซู้ดๆนับเป็นกิริยามารยาทที่ไม่เหมาะสมไม่น่าฟัง ดูแล้วเหมือนหมูกำลังเคี้ยวอาหาร อาจทำให้ผู้อื่นเกิดความรำคาญเอาได้

^{๓๔} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๑๙/๕๖๑.

๒๔. ไม่ฉันทเลียมือ

การเลียมือหรือดูดนิ้วในขณะที่ฉัน นับเป็นกิริยามารยาทที่ไม่งามเลยสำหรับพระภิกษุ ในปัจจุบันพระภิกษุฉันโดยการใช้ช้อนตักอาหาร การจะเลียช้อนก็นับว่าไม่ควรอย่างยิ่งเช่นกัน

๒๕. ไม่ฉันทขอบบาตร

ข้อนี้หมายถึงการใช้นิ้วขอบบาตรในขณะที่ฉัน อาจทำให้เกิดเสียงดังรบกวนคนอื่นได้ ยิ่งในปัจจุบันใช้ช้อนตักฉันเสียงช้อนชูดกับภาชนะใส่อาหารนั้นทำให้เกิดเสียงดังที่ไม่น่าฟังอย่างมาก

๒๖. ไม่ฉันทเลียริมฝีปาก

การฉันไปด้วยเลียริมฝีปากไปด้วยเป็นกิริยาที่ไม่น่าดูสำหรับพระภิกษุ เพราะดูแล้วคล้ายกับอาการของสุนัขหรือสัตว์อื่น ๆ ที่มักจะชอบทำกัน ในอรรถกถาท่านอธิบายว่า หากมีอาหารติดอยู่ที่ริมฝีปากก็ให้เฉพาะริมฝีปากทั้ง ๒ ข้างนั้นหนีบไว้แล้วจึงกลืน^{๓๕}

๒๗. ไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเปื้อนอาหาร

ไม่ใช่เพียงแต่ภาชนะน้ำดื่มเท่านั้น เพราะมือที่เปื้อนอาหารพอไปหยิบจับสิ่งของอื่นๆ ก็พลอยทำให้สิ่งนั้นๆ เปื้อนไปด้วย พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวว่า ภาชนะที่เป็นของส่วนบุคคลพระภิกษุไม่ควรที่จะใช้มือที่เปื้อนอาภิมิสไปจับเลย^{๓๖}

๒๘. ไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน

การเทน้ำล้างบาตรที่ยังมีเมล็ดข้าวหลงเหลืออยู่อาจทำให้ดูเหมือนพระกำลังฉันทิ้งฉันขว้างได้ หรืออาจจะทำให้ผู้ที่ถวายเป็นผู้ถวายคิดว่าพระไม่ชอบของที่เรากล่าวจึงฉันไม่หมดเลยเททิ้ง เป็นการทำลายศรัทธาผู้ที่ตั้งใจนำมาถวาย และเป็นเหตุทำให้พื้นที่บ้านเขาสกปรกเลอะเทอะ อีกทั้งยังบ่งบอกถึงความมั่งง่ายของพระภิกษุเองด้วย พระอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่า ชาวเราเมล็ดข้าวออกจากน้ำก่อนแล้วนำไปทิ้งในกระโถนให้เป็นที่เป็นทาง หรือขยี้เมล็ดข้าวให้ละเอียดไปกับน้ำแล้วจึงเททิ้ง หรือนำไปเทนอกหมู่บ้าน แบบนี้ไม่เป็นอาบัติ^{๓๗}

๒๙. ไม่ยืนถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ

ข้อนี้ถือเป็นมารยาทในการใช้ห้องน้ำร่วมกับผู้อื่น หากยืนถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะก็อาจทำให้ห้องน้ำเลอะเทอะ ส่งกลิ่นเหม็น ไม่เป็นที่น่าใช้สำหรับคนอื่น ๆ ที่จะเข้ามาใช้ต่อ

^{๓๕} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๒๘/๕๖๒.

^{๓๖} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๓๑/๕๖๓.

^{๓๗} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๒/๖๓๒/๕๖๓.

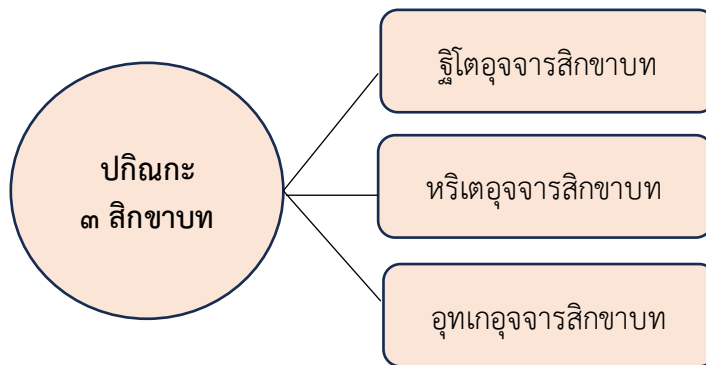
๓๐. ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว

เพราะหญ้าหรือใบไม้บางชนิดผู้คนนิยมนำมาบริโภคเป็นผัก หากพระภิกษุพ่นน้ำลายคายเสลด ถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงไปก็จะทำให้ผักเหล่านั้นกลายเป็นสิ่งสกปรกไม่นำบริโภคสำหรับชาวบ้าน

๓๑. ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ

เพราะคนสมัยก่อนอาศัยใช้น้ำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็บ่่น้ำก็ดี สระน้ำก็ดี แม่น้ำก็ดี หากพระภิกษุพ่นน้ำลายคายเสลด ถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงไป ก็จะทำให้ น้ำกลายเป็นสิ่งสกปรกมีสิ่งปนเปื้อน ไม่นำบริโภคใช้สอยสำหรับชาวบ้าน

ผู้วิจัยจัดทำสรุปภาพปกิณกะสิกขาบทให้เห็นถึงความสำรวมของพระสงฆ์

ภาพที่ ๔.๑ ปกิณกะ ๓ สิกขาบท

สรุปความประพฤตินันสมควรของสมณะด้านสังคัม

การเข้าสังคัมต้องปฏิบัติให้ถูกตามกาลเทศะเพราะเกี่ยวเนื่องด้วยคนหมู่มาก ต้องคำนึงถึงคนอื่นอยู่เสมอ ในแต่ละสังคัมล้วนมีกฎกติกาและประเพณีที่ยึดถือ เช่นการทานอาหารและการใช้ห้องน้ำ พระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นอยู่ร่วมกับสังคัม เพราะพระภิกษุต้องอาศัยคนในสังคัมในการเป็นอยู่ เพื่อให้พระภิกษุเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้คนในสังคัม พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทที่เกี่ยวกับมารยาทในการรับบิณฑบาต, การฉันบิณฑบาต, การล้างภาชนะ, และการขับถ่ายในห้องน้ำ ให้พระภิกษุได้ยึดถือและปฏิบัติตาม เพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมตนเอง อันจะยังประโยชน์ให้เกิดทั้งตัวพระภิกษุเองและสังคัมอีกด้วย

๔.๕ วิเคราะห์บุคคลตัวอย่างที่มีความประพฤตินันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน

๔.๕.๑ พระอัสสชิ ผู้มีความประพฤตินันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน

ด้านกายภาพ พระอัสสชิ มีบุคลิกน่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบริ้ว สำรวมอินทรีย์ การคู่การเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหลียวดูเป็นไปอย่างสงบสำรวม บุคลิกลักษณะที่แสดงออกมาทางกายภาพนี้ ทำให้อุปติสสมาณพเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตั้งแต่ว่างเห็นจนต้องเดินเข้าไปสนทนาพูดคุย

ด้านสติปัญญา พระอัสสชิ มีสติปัญญาสามารถไตร่ตรองตามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงจนได้บรรลุธรรม เมื่อบรรลุแล้วก็ยังได้แสดงธรรมนั้นแก่ผู้อื่น โดยท่านได้ใช้สติปัญญาพิจารณาแล้วแสดงธรรมแก่ผู้ที่สนใจและพร้อมจะรับฟัง เช่นท่านอุปติสสมานพผู้เลื่อมใสในบุคลิกลักษณะของท่านตั้งแต่แรกเห็น โดยธรรมะที่ท่านแสดงแก่อุปติสสมานพนั้นมีใจความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และการดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาจาอย่างนี้”

ด้านอารมณ์ พระอัสสชิ มีความปกติในการสำรวมอินทรีย์ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ เมื่อมีอารมณ์ใด ๆ มากกระทบก็เป็นผู้ไม่หวั่นไหว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เป็นที่เลื่อมใสของผู้ที่พบเห็นพระอัสสชิ ที่แสดงสมณสาธูปเพื่อการแสดงธรรมให้กับผู้คนที่พบเห็น

ด้านสังคัม พระอัสสชิ ปฏิบัติตนในวัตรปฏิบัติเพื่อการวางตัวได้อย่างเหมาะสมในการเข้าสังคัม คือการมีสมณสาธูปที่น่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบร้อย สำรวมอินทรีย์ ยืน เดิน นั่งนอนเรียบร้อย ตามพระธรรมวินัย พระอัสสชิท่านไม่ทำตัวให้ชาวบ้านตำหนิติเตียน อีกทั้งยังทำประโยชน์แก่สังคัม คือการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ชาวโลกอีกด้วย มีบทบาทสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล

ตารางที่ ๔.๑ พระอัสสชิผู้มีความประพฤติด้านสมคัมของสมณะ ๔ ด้าน

บุคคลตัวอย่าง	ด้านกาย	ด้านสติปัญญา	ด้านอารมณ์	ด้านสังคัม
พระอัสสชิ	๑.นุ่งห่มเรียบร้อย ๒.สำรวมอินทรีย์ ๓.การคู้การเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหลียวดูเป็นไปอย่างสงบ สำรวม	๑. ไตร่ตรองตามธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงจนได้บรรลุธรรม ๒. เมื่อบรรลุแล้วก็และใช้สติปัญญาพิจารณาเลือกแสดงธรรมแก่ผู้ที่สนใจและพร้อมจะรับฟัง	๑. สำรวมอินทรีย์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีอารมณ์ใดๆมากกระทบก็เป็นผู้ไม่หวั่นไหว	๑. วางตัวได้อย่างเหมาะสมในการเข้าสังคัม ไม่ทำตัวให้ชาวบ้านตำหนิติเตียน ๒. ทำประโยชน์แก่สังคัมคือการเผยแผ่พระธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔.๔.๒ สามเณรนิโครธผู้มีความประพฤติด้านสมคัมของสมณะ ๔ ด้าน

ด้านกายภาพ สามเณรนิโครธ มีสมณะน่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบร้อย สำรวมอินทรีย์ การคู้การเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหลียวดูเป็นไปอย่างสงบสำรวม สมณะที่มีคุณลักษณะที่แสดงออกมาทางกายภาพนั้น เกื้อกูลการมองเห็นของพระเจ้าอโศก ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาตั้งแต่แรกเห็นจนต้องส่งคนไปนิมนต์มาเข้าเฝ้าเพื่อที่จะได้พุดคุยสนทนา

ด้านสติปัญญา สามเณรนิโครธ แสดงออกถึงระหว่างสนทนาว่าเป็นสมณะผู้มีสติปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริง เมื่อปฏิบัติสมณะอยู่เนื่อง ๆ บารมีเต็มท่านสามารถ

บรรลุปะระมาทเป็นพระอรหันต์ ในขณะที่ยังเป็นสามเณร นอกจากนี้ สามเณรนิโครธ มีสติปัญญาทรงจำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำมาเปิดเผยแก่ชาวโลกให้เข้าใจง่าย

ผู้วิจัยยกตัวอย่างเหตุการณ์ ช่วงที่ พระเจ้าอโศกมหาราช ตรัสขอให้สามเณรนิโครธแสดงธรรมให้ฟัง สามเณรนิโครธได้แสดงธรรมที่พระพุทธรเจ้า เคยตรัสไว้ โดยมีใจความดังข้อความดังนี้

“ ความไม่ประมาทเป็นเส้นทางอมตะ ความประมาทเป็นหนทางไปสู่ความตาย ผู้ที่ประมาทย่อมไม่ต่างจากคนตาย”

ด้านอารมณ์ สามเณรนิโครธ อินทรีย์สงบ เมื่อมีอารมณ์ใดๆมากระทบก็เป็นผู้ไม่หวั่นไหว มีแต่อารมณ์สงบอารมณ์เดียวคงที่ เหตุนี้จึงทำให้เป็นที่เลื่อมใสของพระเจ้าอโศกตั้งแต่แรกเห็น โดยพระองค์ได้รำพึงในใจว่า "ชนแม่ทั้งหมดนี้ มีจิตฟุ้งซ่าน เปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคน นี้ ไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหยียดดู การคู้แขนและการเหยียดแขนของเขางามยิ่งนัก ภายในของทารกคนนี้ น่าจักมีโลกุตรธรรมแน่นอน"

ด้านสังคม สามเณรนิโครธ วางตัวได้อย่างเหมาะสมในการเข้าสังคม คือมีบุคลิกน่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบร้อย สำรวมอินทรีย์ ไม่ทำตัวให้ชาวบ้านตำหนิติเตียน อีกทั้งยังทำประโยชน์แก่สังคมคือการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ชาวโลกอีกด้วย

ตารางที่ ๔.๒ สามเณรนิโครธผู้มีความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน

บุคคลตัวอย่าง	ด้านกาย	ด้านสติปัญญา	ด้านอารมณ์	ด้านสังคม
สามเณรนิโครธ	๑. นุ่งห่มเรียบร้อย ๒. สำรวมอินทรีย์ ๓. การคู้การเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหยียดดู เป็นไปอย่างสงบ สำรวม	ไตร่ตรองตามธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงจนได้บรรลุธรรม ๒. เมื่อบรรลุแล้วก็และใช้สติปัญญาพิจารณาเลือกแสดงธรรมแก่ผู้ที่สนใจและพร้อมจะรับฟัง	สงบสำรวม อินทรีย์ มีอารมณ์ไม่หวั่นไหว	๑. วางตัวได้อย่างเหมาะสมในการเข้าสังคม ไม่ทำตัวให้ชาวบ้านตำหนิติเตียน ๒. ทำประโยชน์แก่สังคมคือการเผยแผ่พระธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

กล่าวโดยสรุปการวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้ที่มีพระมหากรุณาเป็นอย่างยิ่ง มุ่งหวังที่จะเผยแผ่พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นที่แพร่หลายกระจายกว้างขวางออกไป เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลกผู้ตกทุกข์ได้ยากอยู่ในวังวนของวัฏฏสงสาร ให้ได้ศึกษาแล้วนำมาปฏิบัติตามดำเนินไปสู่หนทางแห่งการดับทุกข์ ดังนั้นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ โดยมีพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาพระธรรม และปฏิบัติตามพระธรรมที่ได้ศึกษามานั้น

เป็นไปเพื่อบ่มเพาะสอน อุบาสก อุบาสิกาให้มีความรู้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นกำลังช่วยกันเผยแผ่พระธรรมตามที่ตนได้ศึกษาจนเกิดความเข้าใจ รวมถึงการทำหน้าที่ปกป้องพระธรรมไม่ให้คลาดเคลื่อน

ฉะนั้นการวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสา रुप นั้น ได้ทำการสังเคราะห์ วิเคราะห์ อธิบายเชิงพรรณนา พร้อมยกตัวอย่างในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ที่สมณสา रुपงดงามนั้นมีที่มาเกิดจากการปฏิบัติตามหลักพระวินัยอย่างเคร่งครัด และยึดหลักของเสขียวัตถ์ทั้ง ๗๕ ข้อนั้นเพื่อการหล่อหลอมความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน กล่าวคือ ด้านกายภาพ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านสังคม เพื่อให้ผสมผสานรวมเป็นหนึ่งเดียวกันปฏิบัติตนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้เป็นประโยชน์และต้นแบบที่ดั่งงามให้กับ “พระนวกะ สามเณร” ผู้มาใหม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามรอยต้นแบบ ต้นบุญ พระสงฆ์ที่มีสมรูปตามหลักพระธรรมวินัยคำสอนของพระพุทธเจ้า

ยาว ติฏฐุนติ สุตตุนตา	วินโย ยาว ทิปปติ
ดาว ทกขนติ อาโลกิ	สุริเย อพภูฏฐิตะ ยถา.
สุตตุนเตสุ อสนเตสุ	ปมภูฏฐะ วินเยปิ จ
ตโม ภวิสสติ โลเก	สุริเย อภูฏฐคเต ยถา.
สุตตุนเต รกขิตะ สนเต	ปฏิบัติติ โหติ รกขิตา
ปฏิบัติติย ฐิตะ ธีโร	โยคกขมา น ฐิตติ. (อง. อกุ.๑/๘๔)
ตราบใดที่พระสูตรยังดำรงอยู่ ตราบใดที่พระวินัยยังรุ่งเรืองอยู่ ตราบนั้น	
ภิกษุทั้งหลายย่อมเห็นแสงสว่างเหมือนเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ฉะนั้น	
เมื่อพระสูตรไม่มี และแม้เมื่อพระวินัยถูกหลงลืมไปแล้ว	
ในโลกก็จักมีแต่ความมืด เหมือนเมื่อพระอาทิตย์ตก ฉะนั้น	
เมื่อกิษุยังรักษาพระสูตรอยู่ ก็เป็นอันได้รักษาการปฏิบัติไว้	
นักปราชญ์ตั้งอยู่ในการปฏิบัติ ย่อมไม่ละไปจากความเกษมจากโยคะ	

๔.๖ ผลลัพธ์ของความเป็นผู้มีสมณะสา रुप

๔.๖.๑ ผลลัพธ์ต่อตัวบุคคล

ลักษณะของสมณะสา रुपของนักบวช เป็นสิ่งที่บุคคลที่บวชแล้วต้องสำรวมอินทรีย์ จัดระเบียบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสำรวมระวัง ไม่ยินดียินร้าย เมื่ออารมณ์มากระทบกับทวารต่างๆ เห็นก็สักแต่ว่าเห็น ได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน ได้กลิ่นก็สักแต่ว่าได้กลิ่น รู้รสก็สักแต่ว่ารู้รส รู้สัมผัสก็สักแต่ว่ารู้สัมผัส รู้ทางใจก็สักแต่ว่ารู้ทางใจ ไม่แต่งเติมเสริมต่ออารมณ์นั้นๆที่เข้ามาปรากฏ ป้องกันบาปอกุศลไม่เกิดขึ้นในจิตใจ สำรวมระวังรักษาศีลอันเป็นข้อปฏิบัติที่เหมาะสมแก่สมณะ มีกายสงบ มีวาจาสงบ มีใจสงบ มีกิริยามารยาทที่ดี ทำให้เป็นที่น่าเคารพศรัทธาเลื่อมใสต่อผู้ที่พบเห็นแม้จะยังไม่ได้

พูดคุยสนทนาด้วยก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น พระอัสสชิเถระสำรวมอินทรีย์ในขณะที่เดินบิณฑบาต อย่างก้าวเดินอย่างมีสติ มีวาจาใจที่สงบ ทำให้อุปติสสมาณพที่พบเห็นอยู่ในขณะนั้นเกิดความศรัทธาเลื่อมใสเข้าไปสนทนาจนได้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในธรรม

พระภิกษุผู้สำรวมระวังกายวาจาและใจด้วยดี ตั้งมั่นอยู่ในศีล อกุศลธรรมย่อมเกิดขึ้นภายในจิตใจไม่ได้ จิตเป็นสมาธิตั้งมั่นดำเนินไปตามมรรควิธี อันมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ผู้ที่สำรวมกายวาจาและใจได้เป็นอย่างดี พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่าเป็นผู้รักษาดน ดังมีพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

การสำรวมกายเป็นการดี

การสำรวมวาจาเป็นการดี

การสำรวมใจเป็นการดี

การสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นการดี

บุคคลสำรวมในที่ทั้งปวงแล้วมีความละเอียดต่อบาป

เรากล่าวว่ารักษาดน^{๓๘}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงบุคคลผู้ที่สำรวมกายวาจาและใจด้วยดีว่าเป็นผู้ที่รักษาดน เพราะเป็นผู้ที่มีสติไม่กระทำความชั่วทำแต่ความดี ไม่ว่าร้ายใคร ไม่คิดอยากได้ของคนอื่น และการรักษาดนนั้นถือว่าการรักษาคณอื่นไปในตัวด้วย ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อรักษาดน ชื่อว่ารักษาคณอื่น เมื่อรักษาคณอื่น ก็ชื่อว่ารักษาดน”^{๓๙}

๔.๖.๒ ผลลัพธ์ต่อหมู่สงฆ์

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งและลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ไม่มีความสงบสุข การงานที่ทำก็จะเสียผล วัตถุประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้อย่างหนึ่งก็คือ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยแห่งหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์นั้นเปรียบเหมือนนายมาลาการที่บรรจงเรียงร้อยดอกไม้ต่างๆหลากสีหลากชนิดซึ่งเปรียบดังหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่ต่างคนต่างมาจากร้อยพ่อพันแม่ ต่างถิ่นต่างที่ ให้มีความสมัคกลมกลืนสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยพระวินัยอันเปรียบด้วยเส้นด้าย

เมื่อพระภิกษุมีความสำรวมระวังตั้งมั่นอยู่ในศีล อันเป็นบทบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้โดยมีวัตถุประสงค์ตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก^{๔๐} กล่าวโดยย่อ คือ เพื่อให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่ที่เสมอกัน เพื่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๖/๑๓๔.

^{๓๙} ส.ม.ห. (ไทย) ๑๙/๓๘๕/๒๔๒.

^{๔๐} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

และเพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม และเพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบาทบุญดีสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ เมื่อหมู่แห่งภิกษุสงฆ์มีความสามัคคีพร้อมเพียงกัน ย่อมทำให้เกิดศรัทธาต่อประชาชนผู้พบเห็น

๔.๖.๓ ผลลัพธ์ต่อสังคม

พระภิกษุผู้ที่มีบุคลิกลักษณะที่ดี ประพฤติตนเหมาะสมกับความเป็นสมณะ ย่อมทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ที่พบเห็น เป็นต้นว่า ถ้าสมณะเป็นผู้มีความสงบกาย สงบวาจา สงบใจ ย่อมเป็นแบบอย่างให้กับผู้คนที่ได้พบเห็นดำเนินรอยตาม เมื่อผู้คนในสังคมมีความสงบกาย สงบวาจา สงบใจ สังคมก็จะเกิดความสงบสุข ไม่มีการว่าร้ายกันเบียดเบียนกัน อีกทั้งความศรัทธาเลื่อมใสนั้นยังเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคนให้เข้ามาสนใจพระศาสนาได้ศึกษาคำสอนและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระศาสนา ดังเช่นบุคคลตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้

พระเจ้าพิมพิสารได้เลื่อมใสต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยประชาชนทั้ง ๑๒ นหุต ได้ฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใส ได้สร้างวัดพระเวฬุวันขึ้นถวาย ซึ่งถือว่าเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้ “ท้าวเธอทรงดำริว่า “พระผู้มีพระภาคควรประทับที่ไหนหนอ ที่แห่งใดอยู่ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำกรรมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น” จึงมีพระราชดำริว่า “อุทยานเวฬุวันของเรานี้ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก คมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่อีกทีก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำกรรมลับของหมู่มนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น อย่ากระนั้นเลย เราพึงถวายอุทยานเวฬุวันแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข” แล้วทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน้ำน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคด้วยพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข พระพุทเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงชี้แจงให้พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐเห็นชัด ชวนให้อยากเข้าไปปฏิบัติ ระวังใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา แล้วเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับเสด็จกลับ ต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมิกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^{๔๑} จากข้อความในพระไตรปิฎกนี้ จะเห็นได้ว่าความศรัทธามีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งบริวารจำนวนมาก เลื่อมใสในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ความเป็นสมณะทั้งภายในและภายนอก สร้างวัดถวาย ทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์มีที่พำนักอยู่อาศัย เป็นหลักเป็นฐานในการเผยแผ่พระศาสนา

อุปติสสมาณพเห็นพระอัสสชิผู้มีความสำรวมอินทรีย์ ถึงพร้อมด้วยศีลาจารวัตร จึงคิดว่าผู้นี้คงเป็นพระอรหันต์หรือผู้ปฏิบัติตามทางพระอรหันต์ จึงได้รอเวลาอยู่ เมื่อเห็นว่าท่านรับบิณฑบาตแล้วเดินทางกลับ จึงเข้าไปสอบถามถึงสำนักที่บวชและครูผู้สอน พระอัสสชิตอบว่า ท่านบวชอุทิศพระ

^{๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๙/๕๙/๗๑.

ผู้มีพระภาค ขอบใจธรรมของพระองค์แล้วแสดงธรรมโดยย่อว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมและความดับแห่งธรรมเหล่านั้นอุปติสสมานพได้ฟังเพียงเท่านั้นก็เกิดปัญญา แล้วได้ไปชักชวนเพื่อนสนิทของท่านคือโกลิตมานพเข้าสู่ทางธรรม ซึ่งในกาลต่อมาท่านทั้ง ๒ ได้เป็นกำลังเผยแผ่พระศาสนา^{๔๒}

ในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนให้เข้าไปสู่ภายในใจของผู้คนในสังคม ถือว่าเป็นพุทธปณิธานอย่าง ๑ ดังที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งผู้วิจัยจะยกนำมาเสนอดังต่อไปนี้

พระองค์ได้ตรัสพระวาจาโต้ตอบกับมารผู้มาอาราธนาให้ปรีนิพพาน ตามลำดับ ดังนี้

“มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีนิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติ ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรึบวาท (วาทะ หรือ ลัทธิต่าง ๆ ของเจ้าลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา) ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้”

“มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีนิพพานตราบเท่าที่ภิกษุณีทั้งหลายผู้สาวิกาของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตน แต่ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรึบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้”

“มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีนิพพานตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรึบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้”

“มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีนิพพานตราบเท่าที่อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรึบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้”

“มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีนิพพานตราบเท่าที่พรหมจรรย์ (คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา) ของเรายังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มันคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว”^{๔๓}

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๓๒-๓๓.

^{๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓.

จากพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีปณิธานที่เรียกว่า พุทธปณิธานทั้งสิ้น ๔ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ トラบเท่าที่ภิกษุยังไม่เสียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลั่วกล้า ไม่เป็น พุหุสูต ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นต้น พระองค์จะไม่ปรินิพพาน

ประการที่ ๒ トラบเท่าที่ภิกษุณียังไม่เสียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลั่วกล้า ไม่เป็น พุหุสูต ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นต้น พระองค์จะไม่ปรินิพพาน

ประการที่ ๓ トラบเท่าที่อุบาสกยังไม่เสียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลั่วกล้า ไม่ เป็นพุหุสูต ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นต้น พระองค์จะไม่ปรินิพพาน

ประการที่ ๔ トラบเท่าที่อุบาสิกายังไม่เสียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แกลั่วกล้า ไม่ เป็นพุหุสูต ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นต้น พระองค์จะไม่ปรินิพพาน

พุทธปณิธานทั้ง ๔ ประการนี้ สมควรอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะได้นำมาศึกษา และประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเพื่อเป็นปฏิบัติบูชาต่อพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งมีพระมหากรุณาคุณต่อ ชาวโลกอย่างแท้จริง โดยเฉพาะพระภิกษุ เพราะถือว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง ดังนั้นเพื่อให้เป็นที่เจริญศรัทธา เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม พระภิกษุสงฆ์เอง ก็จะต้องมีความเป็นสมณสารูป สงบทั้งภายนอกและภายใน วางตนให้สมควรกับ ฐานะที่ชาวบ้านเข้าเคารพบูชากราบไหว้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาสมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป โดยทำการศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ และ งานวิจัย บทความวิชาการ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สมณสาธูปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ที่สมณสาธูปงดงามนั้นมีที่มาจากปฏิบัติตามหลักพระวินัยอย่างเคร่งครัด และ ยึดหลักของเสขียวัตถ์ทั้ง ๗๕ พระผู้บวชใหม่ มีโอกาสได้บรรพชากับพระพุทธเจ้า และมีต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระธรรมวินัย สาธูปสาขาบท โภชนาปฏิสังยุต-สิกขาบท ธรรมเทศนาปฏิสังยุต-สิกขาบท ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นระบบ วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ คำสอนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อขยายแนวคิดจิตสำนึกดีในการรักษาพระธรรมวินัย

จะเห็นได้ว่า กระบวนการอบรมสั่งสอนคณะสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของพระสงฆ์ผู้เป็นบุคคลที่ควรบูชา ฉะนั้นการฝึกอบรมเรื่องสมณสาธูปจึงมุ่งเน้นอบรมพัฒนา ด้านจิตสำนึก และการเพิ่มพูนสติปัญญา ให้เป็นไปเพื่อการเคารพตนเอง เคารพกฎเกณฑ์ การเคารพรักษาพระวินัย และ ข้อตกลงในการประพฤติปฏิบัติของตนและกลุ่มของสงฆ์ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัดให้มี “ความศรัทธา ศิล พหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา” ในหมู่พระสงฆ์

๕.๒ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สมณสาธูป คือ อารมณ์ที่สำคัญของพระภิกษุ เพื่อให้ความประพฤติการปฏิบัติ นั้นมีคุณธรรม และ วัตรปฏิบัติที่งดงามอันเกิดจากการศึกษาพระธรรม ที่เป็นวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ และ จัดทำตารางภาพที่สรุปให้เห็นถึงความเคร่งครัดในหลักการปฏิบัติสมณสาธูปของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ตารางที่ ๕.๑ สารูปสิกขาบท

สารูป-สิกขาบท		
ปริมณฑลสิกขาบท	ทุติยปริมณฑลสิกขาบท	สุปปัญจันนสิกขาบท
ทุติยสุปปัญจันนสิกขาบท	สุสังวุตสิกขาบท	ทุติยสุสังวุตสิกขาบท
โอกชิตจักขุสิกขาบท	ทุติยโอกชิตจักขุสิกขาบท	อุกชิตตกสิกขาบท
ทุติยอุกชิตตกสิกขาบท	อุชชัคฌิกสิกขาบท	ทุติยอุชชัคฌิกสิกขาบท
อุจจาสาทสิกขาบท	ทุติยอุจจาสาทสิกขาบท	กาย์ปปจาลกสิกขาบท
ทุติยกาย์ปปจาลกสิกขาบท	พาหุปปจาลกสิกขาบท	ทุติยพาหุปปจาลกสิกขาบท
สีลัปปจาลกสิกขาบท	ทุติยสีลัปปจาลกสิกขาบท	ขัมภกตสิกขาบท
ทุติยขัมภกตสิกขาบท	โอคุณฐิตสิกขาบท	ทุติยโอคุณฐิตสิกขาบท
อุกกุฎติกสิกขาบท	ปัลลัตถิกสิกขาบท	

ตารางที่ ๕.๒ โภชนปฏิสังยุตสิกขาบท

โภชนปฏิสังยุต-สิกขาบท		
สักกัจจปฏิกคหนสิกขาบท	ปัตตสัณญีปฏิกคหนสิกขาบท	สมสุปกปฏิกคหนสิกขาบท
สมติตติกสิกขาบท	สักกัจจปิณฑปาตสิกขาบท	ปัตตสัณญีภุญชนสิกขาบท
สปทานสิกขาบท	สมสุปกปิณฑปาตสิกขาบท	ถูปกสิกขาบท
โอทหนัปปัญจาทนสิกขาบท	สุโปททวิญญูติสิกขาบท	อุชฌมานสัณญีสิกขาบท
กพฬสิกขาบท	อาโลปสิกขาบท	อนาหฏสิกขาบท
หัตถปักขปนสิกขาบท	สกพฬสิกขาบท	ปิณฑุกเขปกสิกขาบท
กพฬาวัจเฉทกสิกขาบท	อวคัณฑการกสิกขาบท	หัตถนิทฐนสิกขา
สิตถาวการกสิกขาบท	ชีวหานิจฉารกสิกขาบท	จปุกการกสิกขาบท
สุรสุการกสิกขาบท	หัตถนิลเลหกสิกขาบท	ปัตตนิลเลหกสิกขาบท
โอฏฐนิลเลหกสิกขาบท	สามีสสิกขาบท	สสิตถกสิกขาบท

ตารางที่ ๕.๓ ธรรมเนียมปฏิบัติสังยุตสิกขาบท

ธรรมเนียมปฏิบัติสังยุต-สิกขาบท		
ฉัตตปาณิสิกขาบท	ทัณฑปาณิสิกขาบท	สัตถปาณิสิกขาบท
อาวุธปาณิสิกขาบท	ปาทุกสิกขาบท	อุปาหนสิกขาบท
ยานสิกขาบท	สยนสิกขาบท	ปลัดถิกสิกขาบท
เวฐิตสิกขาบท	โอคุณฐิตสิกขาบท	ฉมาสิกขาบท
นิจาสนสิกขาบท	ฐิตสิกขาบท	ปัจฉโตคมนสิกขาบท
อุปปถเนคมนสิกขาบท		

๕.๓ วิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป

ด้านกายภาพ พระสงฆ์ควรมีสถสมณสาธูปให้น่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบร้อย สำรวมอินทรีย์ การก้มการเหยียดซึ่งมือและเท้า การเหลียวดูเป็นไปอย่างสงบสำรวม สมณสาธูปที่มีคุณลักษณะที่แสดงออกมาทางกายภาพนี้ ทำให้ผู้พบเห็นในสังคมโลกเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตั้งแต่วัยแรก

ด้านสติปัญญา พระสงฆ์ต้องมีคุณลักษณะเด่นด้านสติปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ เพื่อได้แสดงตามความเป็นจริง และสามารถทรงจำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนำมาเปิดเผยแก่ชาวโลกอีกด้วย ยกตัวอย่างเหตุการณ์ เช่น ตอนที่พระเจ้าอโศกตรัสขอให้สามเณรนิโครธแสดงธรรมให้ฟัง สามเณรนิโครธได้แสดงธรรมที่พระศาสดาเคยตรัสไว้โดยมีใจความว่า “ ความไม่ประมาทเป็นเส้นทางอมตะ ความประมาทเป็นหนทางไปสู่ความตาย ผู้ที่ประมาทย่อมไม่ต่างจากคนตาย ”

ด้านอารมณ์ พระสงฆ์ควรมีสถสมณสาธูป อินทรีย์สงบ เมื่อมีอารมณ์ใด ๆ มากกระทบก็เป็นผู้ไม่หวั่นไหว มีแต่อารมณ์สงบอารมณ์เดียวคงที่ น่าเลื่อมใส ไม่แสดงออกถึงการมีจิตฟุ้งซ่าน เปรียบเหมือนมฤคที่วิ่งพล่านไป ส่วนทารกคนนั้นไม่มีจิตฟุ้งซ่าน การมองดู การเหลียวดู การก้มและ การเหยียดแขนก็ต้องให้มีความสำรวม รวมถึง ขณะการฉันร่วมกับหมู่คณะสงฆ์ด้วยกัน ฟังระว่างอารมณ์ขณะฉัน

ด้านสังคัม พระสงฆ์ควรมีสถสมณสาธูปในการวางตัวได้อย่างเหมาะสมในการเข้าสังคัม คือมีพระสงฆ์ควรมีสถสมณสาธูปน่าเลื่อมใส นุ่งห่มเรียบร้อย สำรวมอินทรีย์ ไม่ทำตัวให้ชาวบ้านตำหนิติเตียน อีกทั้งยังทำประโยชน์แก่สังคัมคือการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ชาวโลกอีกด้วย

๕.๔ อภิปรายผลจากการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป พบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันควรปฏิบัติให้สมควรแก่สมณสาธูปตามหลังพระพุทธศาสนานั้น สามารถจำแนกออกมาเป็นความประพฤติอันสมควรของสมณะ ๔ ด้าน คือ ด้านกายภาพ แต่งกาย การเดิน และการนั่ง กิริยามารยาทที่แสดงออกมาผ่านทางร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และ ด้านสังคัม ด้านกายภาพ สอดคล้องกับ

งานพระครูกล้วยาน สิทธิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธบัญญัติ ๒๒๗ เพื่อความเข้าใจพระวินัยพระให้ถูกต้อง” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พระภิกษุสามเณรจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการศึกษาอบรมและปฏิบัติตามเสขียวัตรทั้ง ๗๕ ข้อ ในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท และความประพฤติความเป็นอยู่อันดีงามของพระภิกษุอันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน และเกี่ยวข้องกับ **เฉลิมศรี พลายพงษา** เรื่อง “มารยาทไทย: วัฒนธรรมบนรากฐานของพระพุทธศาสนา” กล่าวถึงมารยาทการแต่งกายไว้ว่า การแต่งกายเป็นเรื่องแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และยังสื่อถึงบุคลิกภาพนิสัยใจคอ จิตใจ รสนิยม ตลอดถึงการศึกษาและฐานะของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี

พุทธบัญญัติ ๒๒๗ ที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้นั้นก็เพื่อวัตถุประสงค์หลัก ๆ ๕ อย่างคือ

๑) ว่าด้วยประโยชน์แก่หมู่สงฆ์ส่วนรวม คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามและอยู่กันอย่างผาสุกของหมู่สงฆ์

๒) ว่าด้วยประโยชน์แก่ตัวพระภิกษุผู้เข้ามาบวช คือ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยากประพฤติทราม และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

๓) ว่าด้วยประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ คือ เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วและที่ยังไม่เกิดขึ้น

๔) ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน คือ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา คือ เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม และเพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

ผู้ที่ตั้งใจดำรงตนให้อยู่ในศีลที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ได้นั้น อันดับแรกต้องมีศรัทธาเสียก่อน เมื่อมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วถึงจะยอมทำตามข้อปฏิบัติเหล่านั้น เมื่อมีศรัทธาแล้ววิริยะความเพียรที่จะทำก็จะตามมา แต่หากไม่มีศรัทธา หรือศรัทธาย่อยหย่อน ก็สามารถทำให้มีขึ้นทำให้เพิ่มขึ้นมาได้ โดยอาศัยปรโตฆัสสะ คือคำแนะนำจากกัลยณมิตร แล้วพิจารณาตามโดยโยนิโสมนสิการ จนทำให้เกิดสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง ตั้งใจดำรงตนให้อยู่ในสิกขาบทที่พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ เกื้อกูลต่อการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือศีลเป็นการพัฒนากายวาจาใจเกื้อหนุนต่อการทำสมาธิ สมาธิส่งเสริมให้เกิดปัญญา

สมณารูปของพระภิกษุในฐานะเป็นที่เคารพสักการะบูชากราบไหว้ของสาธุชนความสำคัญกับการแต่งกาย(ห่มจีวร) ต้องให้เหมาะสม สะอาด เรียบร้อย และเหมาะสมโอกาส พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทในเรื่องนี้ไว้ให้พระภิกษุปฏิบัติเพื่อเป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้มีภาพลักษณ์ที่ดี สอดคล้องกับบทความวิชาการของอรุณ ไกรจักร์ได้เขียนว่า “เรื่องบุคลิกภาพของพระภิกษุตามหลักเวสาลีขจรธรรม” คือ หัวใจสำคัญของความศรัทธาเลื่อมใสของญาติโยมพระภิกษุคือภาพลักษณ์ที่งดงามที่มีความสำคัญในการปรากฏตัวต่อผู้พบเห็น หลักธรรมที่ชื่อว่า

“เวสัชชกรณธรรม” มีอยู่ ๕ ข้อ คือ ศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพของพระภิกษุ กล่าวคือ ศีลเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก เช่น การแต่งกาย การพูดคุย การเดิน การนั่ง เป็นต้น ส่วน ศรัทธา พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ และ ปัญญา เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพภายใน เช่น ความรู้สึกรู้คิด เจตคติ อุทมการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ สติปัญญา พระภิกษุที่ใช้หลักเวสัชชกรณธรรมในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง จะเป็นผู้มีบุคลิกภาพดีสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ที่ว่าด้วยลักษณะของบุคลิกภาพที่ดีมีชัยชนะนั้นพระภิกษุมั่นดูแลบุคลิกภาพให้ดีแล้ว ย่อมเป็นที่เจริญศรัทธาของประชาชนที่พบเห็น และสามารถประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นต้นแบบที่ดั่งงามให้กับ พระนวกะ และ สามเณร

สมณสาธูปของพระภิกษุจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพระภิกษุประพฤติตนตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ และประพฤติตามขนบประเพณีในพื้นที่นั้นๆด้วย เช่นบางอย่างอาจจะไม่มีในพระวินัย แต่ขัดกับประเพณีและวัฒนธรรมในปัจจุบันที่ผู้คนรับไม่ได้ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ยกตัวอย่างกรณี พระชัชวรายนต์ไปทำกิจต่างๆด้วยตนเอง หรือไปเดินซื้อของใช้ตามห้างสรรพสินค้า สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีข้อห้ามโดยตรงในพระวินัย แต่ขัดกับความคาดหวังของประชาชนในสังคมไทยในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร การวางตัวในการทำกิจต่างๆของพระภิกษุก็จำต้องระมัดระวังให้ดี ฤดูกาลเทศะ พิจารณาตามความเหมาะสม ดูตามยุคตามสมัย

๕.๕ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเรื่องวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป มาปรับใช้ไว้ใน ๒ ด้าน ๑) ด้านนโยบาย ๒) ด้านนำไปปฏิบัติฝึกอบรมกำกับดูแล ดังต่อไปนี้

๕.๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

คณะกรรมการมหาเถรสมาคม มอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ช่วยกันสอดส่องเอาใจใส่ดูแลอย่างพระภิกษุและสามเณรในเขตปกครองของตน ให้มีศีลาจารวัตรข้อปฏิบัติที่เรียบร้อย ดั่งงาม ไม่ประพฤติผิดนอกกลุ่มนอกรทางแห่งพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติและสิ่งที่จะขัดต่อขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพระที่บวชใหม่ควรมีการให้ความรู้ในเรื่องสมณสาธูป

ควรมีนโยบายส่งเสริมและจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินการในเรื่องการบวช เช่น บวชฟรี โดยไม่มีค่าใช้จ่าย จัดหลักสูตรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือให้มีทั้งบทฝึกและการประเมินผลสำหรับโครงการบวชระยะสั้นหรือบวชระยะยาว เพื่อจะได้เป็นการผลิตพระสงฆ์ที่มีคุณภาพสู่สังคม ดำรงตนอย่างเหมาะสมในเพศภาวะของพระภิกษุ ก่อให้เกิดศรัทธายิ่งขึ้นไปต่อสาธุชนผู้ได้พบเห็น อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่ตราบนานเท่านาน

๕.๕.๒ ข้อเสนอแนะด้านนำไปปฏิบัติ

ในการจัดบวชแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นบวชพระหรือบวชสามเณรก็ตาม ควรมีหลักสูตรสำหรับการอบรมที่เกี่ยวข้องกับกิริยามารยาทและข้อปฏิบัติอันสมควรแก่สมณสาธูปอย่างชัดเจนและเหมาะสม โดยแย่งตามระยะเวลา เช่น บวชระยะสั้น ๑๕ วัน, บวชระยะยาว ๓ เดือน เป็นต้น คือทุกๆ

วันของการบวชผ่านไปด้วยบทฝึกในแต่ละเรื่อง เช่น บวชระยะสั้น วันที่๑-๒ ให้เป็นเรื่องของการนุ่งห่มให้เรียบร้อย วันต่อๆมาก็ฝึกเรื่องของการบิณฑบาต, มารยาทในการขบฉัน, ข้อธรรมข้อธรรมในเบื้องต้นที่ผู้เข้ารับการอบรมพอจะเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งในขณะที่ยังเป็นพระภิกษุอยู่หรือลาสิกขาออกไปแล้วก็ตาม แบบนี้ผู้ที่เข้ามาบวชจะได้รับประโยชน์ของการเข้ามาบวชเรียนศึกษา มีภาพจำที่ดีในการเข้ามาบวช แต่ในทางตรงกันข้ามหากไม่มีการอบรมดูแลเอาใจใส่ผู้ที่เข้ามาบวชหากลาสิกขาออกไปแล้วก็จะมีความทรงจำที่ไม่ดี เข้าใจว่าการบวชเป็นพระนั้นเพียงแค่อู่วุ่นๆ ไม่ได้ทำอะไร ฉะนั้นแล้วก็นอนรอให้เวลามันผ่านไปวันๆ ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเลย เมื่อเขาเข้าใจอย่างนั้นแล้วนำไปบอกต่อแก่ผู้อื่น ก็จะทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเกิดความเสื่อมศรัทธาในภาพรวมของพระภิกษุ

๕.๕.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ควรศึกษาวิจัยอยู่อีก คือ “แนวทางการพัฒนาพระสงฆ์ตามหลักสมณสาธูป”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____ . คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. วินัยมุข เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ประณม ถาวรเช. บุคลิก คลิกความสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ใส่ใจ, ๒๕๓๗.

ปราณี สุรสิทธิ์. การพัฒนาบุคลิกภาพเพื่องานนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

แสงดาว, ๒๕๕๖.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน). ระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: อาทรการ

พิมพ์, ๒๕๓๙.

พระพุทธทาสภิกขุ. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

ธรรมสภา, ๒๕๓๒.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙). พจนานุกรมไทยบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพระพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์

ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาเถระ). คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับแปล. พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). มงคลชีวิต ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,

๒๕๓๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก สำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ

พระไตรปิฎกเพื่อประชาชน, ๒๕๖๐.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กรัณท์รัตน์ สุทธิพรณีนีวัฒน์. “การขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ฉลิมาศรี พลายพงษา. “มารยาทไทย: วัฒนธรรมบนรากฐานของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: ราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๕.

พระพิรุณ วุฑฒิมโม (ตะเนาว์). “การพัฒนาบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

(๓) บทความ:

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. “มารยาทกับการพัฒนาบุคลิกภาพของราชการ”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖): ๖๖.

ปัญญา งามสง่า และวีรชาติ นิมอนงค์. “การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (๒๕๖๑): ๔๔๗.

อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ และสุปรียส์ กาญจนพิศศาล. “สมณะสารูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองพุทธปรัชญา”. **วารสารศาสนศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๓๓๑.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ไทยรัฐออนไลน์. ข่าวไทยรัฐนิวส์. “หมอปลา วังไต้จับพระสายแคมป์ปิ้ง กางเต็นท์นอนริมนา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/clip/605566> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕].

ไทยรัฐออนไลน์. ข่าวไทยรัฐนิวส์. “หมอปลาพาทัพสื่อ บุกจับเจ้าอาวาสวัดมั่วสีกา เจอสาวไร้ชุดชั้นใน แอบซ่อนตัว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/local/central/2312226> [๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). “ถึงเวลา มารื้อปรับ ระบบพัฒนาคณกันใหม่”. วัดญาณเวศกวัน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.watnyanaves.net> > File > books > pdf [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

kapook.com. ข่าวช่องวัน. “ฉาวผ้าเหลือง พระนำ-หลาน ต่อยกันกลางวัด รัวหมัดปากแตก ฉุนถูกด่าบุพการี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://highlight.kapook.com/view/211151> [๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

Thai PBS News. ทันทข่าว. “จับพระรับหญิงสาวยามวิกาลตี๋มกินริมหาด”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=u7vB0A8ldyQ> [๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕].

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระมหาอาริศร ทองประसार (สาสนชโย)
วัน เดือน ปีเกิด	: ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗
ภูมิลำเนาที่เกิด	: จังหวัดอุบลราชธานี
การศึกษา	: เปรียญธรรม ๙ ประโยค
ประสบการณ์การทำงาน	: ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย
อุปสมบท	: วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘
สังกัด	: วัดพระธรรมกาย
ตำแหน่ง	: เลขานุการเจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดพระธรรมกาย
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๔
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๖
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๒๓/๒ หมู่ ๗ วัดพระธรรมกาย ต. คลองสาม อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี ๑๒๑๒๐